

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

Diplomová práce

„Sestřenice“ Sisi

**Její královská Výsost, hraběnka Elvíra z Wrbna-Kounic,
rozená princezna bavorská.**

(1868 – 1943)

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Bezcený, Ph.D.

Autor práce: Bc. Pavel Pokorný

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: I.

2011

Prohlašuji, že na diplomové práci „*Sestřenice*“ *Sisi. Její královská Výsost, hraběnka Elvíra z Wrbna-Kounic, rozená princezna bavorská* jsem pracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Filozofickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

.....

Ve Vídnicích 2. 1. 2011

Za vedení mé práce, odbornou pomoc a cenné rady děkuji Mgr. Zdeňku Bezečnému, Ph.D., jakož i dalším pracovníkům akademické obce, kteří mě svou badatelskou i pedagogickou činností formovali, inspirovali a na mé cestě studiem a pro výslednou diplomovou práci zásadně ovlivnili. S vděčností bych rád připomenul i nezměrnou pomoc Dr. Raimunda Paleczeka z bavorského Sudetendeutsches Insitut e. v. – Zentrale Archiv- und Dokumentationsstelle. Pro pohotovou spolupráci nezapomínám vyjádřit dík instituci Geheimes Hausarchiv der Wittelsbacher (speciální fond v Bayerisches Hauptstaatsarchiv), jmenovitě jejímu řediteli – Dr. Gerhardu Immlerovi a vrchnímu inspektorovi archivu, Andreasovi Leipnitzovi. Vysoce oceňuji laskavé a pro účely této práce existenčně důležité svolení Jeho královské Výsosti prince Františka Wittelsbacha, současné hlavy bývalého královského rodu Bavorska, k nahlédnutí do pozůstalosti vybraných členů královské větve rodu Wittelsbachů v Geheimes Hausarchiv der Wittelsbacher. Děkuji rovněž vrcholné správě státního zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou za povolení a zprostředkování přístupu k fragmentární osobní pozůstalosti Wrba-Kouniců, spolu s jejich fotografickou sbírkou. Ale především pak vzdávám díky své matce a jejím rodičům, bez jejichž hmotné podpory a na výsost harmonického zázemí by podmínky tvorby jen ustupovaly nevýhodným kompromisům.

Anotace

„Sestřenice“ *Sisi. Její královská Výsost, hraběnka Elvíra z Wrbna-Kounic, rozená princezna bavorská* je pokusem o inscenaci životního příběhu příslušnice vysoké rakousko-české aristokracie a v neposlední řadě členky evropské panovnické dynastie Evropy „dlouhého“ devatenáctého století. Zvolená biografická metoda mapuje hraběncin život od narození po smrt, tedy v čase ohraničeném léty 1868 až 1943. V prostoru se pak jedná o příspěvek k životnímu stylu dospívající princezny z autonomní panovnické dynastie bavorských Wittelsbachů, posléze provdané říšské hraběnky Wrbna-Kounicové s knížecím důstojenstvím v bavorském kulturním prostředí a příbuzné rakousko-uherského císaře. Sociální dějiny urozených elit druhé poloviny devatenáctého a první poloviny dvacátého století v práci nezůstaly nedotčeny zvláště s ohledem na princezniny strategicky upevňované a budované vazby k jedné z nevlivnějších žen rakousko-uherského a bavorského dvora ve sledovaném období 1880 až 1914 – tetě Adelgundě, vévodkyni z Modeny, Masy a Carrary.

Se zvláštním svolením současné hlavy rodu Wittelsbachů, Jeho královské Výsosti prince Františka Wittelsbacha, byly prameny z Tajného rodového archivu Wittelsbachů zužitkovány spolu s fragmentální korespondencí objevenou na Státním zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou a zapracovány s relevantní bibliografií do práce rozvržené v následující obsahovou strukturu. Nejen pramenům a literatuře na pozadí biografické metody se staví čelem úvodní kapitola, jejímž cílem bylo také dát prostor kritice a nástinu dosavadního stavu některých aspektů historiografie k tématu. Ovšem nejpodstatnější část zde zaujímá role historikova řemesla ve vztahu k tvorbě životopisu. Odtud plynule přechází do druhé kapitole přibližující princeznino narození do kulturního prostředí bavorské královské rodiny charakteristické kulturními nuancemi vlastního dynasticky rovnorodého milieu, aby ji vystřídala kapitola zaměřená na princeznin dynasticky nerovnorodý sňatek. V ní byla Elvíra, již jako hraběnka Wrbna-Kounicová, představena v kontrastu s dvorskou společností rakousko-uherské monarchie. Přitom se ke slovu dostal životní styl a každodenní život aristokracie před i po převratovém roce 1918. Snahy udržet navyklý životní styl byly předmětem zájmu v další kapitole, která je mezníkově vymezena odchodem z hlavní rodové rezidence v Holešově do Jaroměřic nad Rokytnou, přičemž za důvod lze označit nerovnorodý sňatek nejstaršího syna a po smrti otce i mužského pokračovatele rodu. Ke shrnutí poznatků došlo tradičně v závěru práce, který byl následován seznamem vyobrazení v příloze a uvedením použitých pramenů a literatury.

Annotation

„The Cousine“ of Sisi. Her Royal Highness, countess Elvira of Wrbná-Kounic, born princesse of Bayern is an attempt to set a biography of high Austrian-Czech aristocracy member and last but not least the full member of an European royal dynasty in „long“ nineteen century. Chosen biographic method surveys the countess' life from her birth till her death thus in time limited by the years 1868 until 1943. In the interspace then it proceeds the tribute to the life-style of and growing up princess of the autonomous royal dynasty of Bavarian Wittelsbachers, lastly married imperial countess of Wrbná-Kounic with the princely dignity in Bavarian cultural milieu and the relative of the Austrian-Hungarian emperor. Social history of noble tops in the second half of the nineteen and the first half of the twentieth century in the thesis has not continued being untouched particularly regarding to the princess' strategically maintained and built ties to one of the most influential women of Austrian-Hungarian and Bavarian court in the observed period 1880 till 1914 – aunt Adelgunde, the duchess of Modena, Massa and Carrara.

With an exceptional permitting of the permanent head of the house of Wittelsbacher, His Royal Highness prince Francis of Wittelsbacher, the sources from the Secret House archive of Wittelsbacher were utilized together with the fragmental korrespondence discovered at the State chateau in Jaroměřice nad Rokytnou and integrated with relevant bibliography into the thesis divided into the following content structure. On the basis of the biographic method the introducing chapter, of which the goal was to provide the space for the review and the outline of the actual phase of some concerning historiography aspects, affronts not only the sources and bibliography. However the role of a historian's work in relation to the creation of a biography contains the most important part. From that point it is passed fluently to the second chapter approachich the princess' birth into the cultural surroundig of the Bavarian royal family characterized by the cultura nunes of it's dynastically equal-breeded milieu in order to be changed by the capter focused on the princess' dynastically unequal-breeded marriage. There Elvira, just as the countess of Wrbná-Kounic, was presented in the contrast with the courtly society of the Austro-Hungarian monarchy. Thereat the lifestyle and everyday life of aristocracy before and after 1918 turned in. Tendencies to keep the accustomed life-style were the object of interest in the next chapter, which was defined by the departure from the main ancestral residence in Holešov to Jaroměřice nad Rokytnou, whereas after the father's death and the ancestral male continuator, the reason of the eldest son's unequal

alinace can be reckoned. The summary of observation took place traditionally at the end of the thesis and the content of illustrations in enclosure with the citation of the sources and bibliography were followed.

OBSAH

I.	O pramenech a literatuře na pozadí biografické metody	8
II.	V Bavorsku aneb Krása „extravagantních a vznešených“ Wittelsbachů jako kulturní projev společenské exkluzivity	17
	1. <i>Elvíra Bavorská v souvislosti s kulturním obrazem královského rodu Wittelsbachů</i> 17	
	2. <i>Dětství a dospívání wittelsbašské princezny.....</i>	23
III.	Z princezny „pouhou“ hraběnkou	33
	1. <i>Význam dynastické rovnorodosti.....</i>	33
	2. <i>Význam rovnorodosti a sňatkové strategie pro životní styl aristokrata .....</i>	42
	3. <i>Patronát nad panstvím .....</i>	59
	4. <i>Výchova .....</i>	60
	5. <i>Zábava a životní styl aristokracie před revolucí v roce 1918 .....</i>	62
	6. <i>Zábava a životní styl aristokracie po revoluci v roce 1918.....</i>	70
III.	Stále na „stříbrném podnose“ (odchod do Jaroměřic)	77
	7. <i>Rozpad soudržnosti aristokratické rodiny, její příčiny a následky.....</i>	77
	8. <i>Postoj královské Výsosti k okupantům .....</i>	84
	9. <i>Prostředky k udržení společenského postavení .....</i>	85
	10. <i>Dozvuky prestiže královského původu.....</i>	88
V.	Závěr	92
VI.	Prameny a Literatura.....	102

I. O pramenech a literatuře na pozadí biografické metody

„Zmizela vyčerpaná, příliš zatížená krev Wittelsbachů. Ubohá rodina, zatěžkaná skrytou melancholií, tak málo schopná obcovat s lidským rodem. Jsou křehcí, ti moji příbuzní, život je pevně svírá a vládí. Jediná nehoda stačí, aby je zničila.“

Alžběta¹

(rakousko-uherská císařovna)

Počátky výzkumu životní dráhy Elvíry Wrba-Kounicové nejdříve zastoupil sběr biografického materiálu a jeho organizace.² Postupně se rozdělil na vnitřní (archivy, knihovny) a vnější (nepublikované rozhovory s pamětníky). Z hlediska vnitřního výzkumného procesu zaujímají přední místo písemné prameny. V případě královské Výsosti se opírají o zdroje osobní povahy sestávající z dosud neprobádané osobní pozůstalosti, která se jako zbytková korespondence po poslední majitelce dochovala na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou.³ Písemnosti nalezené na posledním hraběčíně venkovském sídle podaly o královské Výsosti svědectví z jejího každodenního života zejména po roce 1900. V jaké míře ekonomické záležitosti zasahovaly do životní pouti celé hraběcí rodiny Wrba-Kouniců, poodhalil Rodinný archiv Rottalů a Wrbnů v Moravském zemském archivu v Brně (dále jen RA Wrba-Kouniců v MZA Brno).⁴ Ve vztahu k literární pozůstalosti, jmenovitě korespondenci a jiným ego-dokumentům, varují zkušenosti životopisců před rušivým působením rozsáhlých citací v textu. Navíc navozují dojem „narativní biografie“. Ta je blízká historickému románu, protože v ní zaznívá

¹ Citováno v Agnes MICHAUX, *Já, Sisi. Poslední léta Alžběty, císařovny rakouské*, Praha 1998, s. 20.

² Jocelyne BONNET, *Ethnobiographie*, in: Alex MUCCHIELLI (ed.), *Dictionnaire des méthodes qualitatives en sciences humaines et sociales*, Paris 1996, s. 288.

³ Tyto zdroje jsou součástí depozitáře státního zámku a k jejich systematickému uspořádání pro účely této diplomové práce bylo přistoupeno v letních měsících roku 2008. Fragmenty osobní korespondence ucelené pod názvem Rodinný archiv Wrba-Kouniců (depozitář státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou) Dále jen RA Wrba-Kouniců (depozitář Jaroměřice nad Rokytnou) byly systematizovány podle inspirace archivní metodikou vžitou pro obdobné fondy šlechtických rodů uložených v MZA Brno. V současnosti zpracováván inventář rozčleňuje RA Wrba-Kouniců na pozůstalost jednotlivých členů poslední nukleární rodiny Wrba-Kouniců. Nejpočetnější je pozůstalost Elvíry Wrba-Kounicové rozčleněná do čtyř oblastí (1. Osobní korespondence 1899-1940, dále a) časově zařazená a b) časově nezařazená; 2. Institucionální korespondence; 3. Výstřížky z novin; 4. Studium). RA Wrba-Kouniců celkově pokrývá období let 1899-1945.

⁴ Pavel BALCÁREK, *Rodinný archiv Rottalů a Wrbnů*, Muzeum Kroměřížska, 1986; Jana PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace zpřístupněných hradů a zámků v České republice. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, (Evidenční rejstříkové číslo 2665)*, Jaroměřice nad Rokytnou 1998; Constantin von WURZBACH, *Bibliographisches Lexikon des Kaisertum Oestreich XVIII*, Wien 1868, s. 172-196.

autorova představivost a tvořivost opředená velkou měrou nadsázky a projevuje se sklonem takřka literárního přístupu k vyprávění událostí. Proto s dopisy, které Elvíra Wrba-Kounicová obdržela nebo sama odeslala, bylo nakládáno jako s pramenným materiálem k výstavbě mozaiky hraběnčiny osobnosti. Tato korespondence v podstatě sama vypověděla o hraběnčině schopnosti v psané formě vyprávět a nahradila chybící vlastnoručně psaný deník, kde by se nejlépe odráželo přetváření žité zkušenosti proměnou vlastní identity.⁵ O tom, do jaké pozice se hraběnka Wrba-Kounicová sama stavěla a s jakou rolí se ztotožňovala, více prozradila pramenný rozbor užívaných symbolů a „narativních struktur“, jež jí byly vlastní.⁶ Z „narativních modelů“⁷ epických, pitoreskních a romaneskních inklinovala v psaném projevu ke všem zmíněným. Romaneskní představy o obraně hodnot královského majestátu ve světě rodící se občanské společnosti převládaly v dětství a mládí. Tyto hrdinské představy a aktivní účast na společenském životě královského dvora byly dány jejím vysokým původem. Po nerovnorodém sňatku se ztotožnila s novou komunitou a coby oběť či pasivní příjemce setrvala ve vleku své exkluzivní sociální skupiny se všemi projevy společenské odlišnosti u dvora ve Vídni. Patrné přitom byly stále romaneskní vlivy, projevované vysokou úrovní životního stylu. Ale po převratovém roce 1918, a zvláště od třicátých let, se do jisté míry smířila s hodnotami převládajícími v občanské společnosti, které se stala ironickou pozorovatelkou. Lze to připisovat rezignaci na vzdalující se svět ideálů, svět „zlatých starých časů“ monarchie. Zpětným pohledem do princezny korespondence je proto možné spatřit její jasnou představu o společenských rolích a mocenských vztazích. Výsledky vnějšího výzkumného procesu zde představují sběr informací mimo zdi institucí, takřkajíc v terénu. Tradičně je zastupují především standardizované rozhovory⁸ či telefonické hovory. Na jejich přínos níže upozorní kritický filtr pod prahem biografického přístupu. Se závěrem heuristiky se zrodil autorův vlastní archiv,⁹ užitečný natolik, aby umožnil průniku do povrchové i hlubinné úrovně princezny života.¹⁰ Zatímco v povrchové úrovni se Elvíra jako jedinec zračila skrze svou každodenní činnost, hlubinná úroveň jejího života v sobě

⁵ Paul John EAKIN, *Breaking Rules: The Consequences of Self-Narration. Biography, An Interdisciplinary Quarterly*, 2001, vol. 24, s. 140.

⁶ Srov. Marie-Francoise CHANFRAULT-DUCHET, *Narrative Structures, Social Models, and Symbolic Representation in the Life Story*, in: Sherna Berger Gluck – Daphne Patai (edd.), *Women's Words. The Feminist Practice of Oral History*, New York 1991, s. 77.

⁷ TAMTÉŽ, s. 80.

⁸ Elisabeth HENNING – Wilhelm van RENSBURG – Brigitte SMIT, *Finidng Your Way in Qualitative Research*, Pretoria 2004.

⁹ A. SMITH et al, *Biographical Method*, in: Norman K. Denzin – Yvonna S. Lincoln (edd.), *Handbook of Qualitative Research*, London 1994, s. 290.

¹⁰ Norman K. DENZIN, *Interpretive Interactionism*, Newbury Park 1989, s. 29.

ukrývala její pocity, její „vnitřní já“, jen stěží viditelné ostatním. Ze záměrného rozlišování hraběččina soukromého a společenského já vyplynula přímá úměra právě mezi společenským já a vztahem k institucím koruny a dvora.¹¹

Samotné prameny a literatura by o Elvíře Wrbna-Kounicové nevyprávěly v takové míře objektivitu, než se podařilo zjistit využitím metodologického řemesla.¹² K rekonstrukci hraběččina života přispěla uvnitř textu zašifrovaná a různorodě členěná biografická metoda, v literatuře faktu dosud méně využívaná pro svůj limit spíše „odpočinkového čtení“.¹³ Přitom biografický přístup již od sklonku devatenáctého století urazil v klasické antropologii úctyhodnou cestu k poznání zejména mimoevropské společnosti. Například s pocity národnostně vykořeněného individua v roli přistěhovalce se po překročení desátých let dvacátého století vyrovnávala Chicagská sociologická škola, jejímž přínosem díky biografické metodě bylo proniknutí do podstaty společnosti a venkova na dvou světových kontinentech.¹⁴ Záhy však biografii zatlačila do pozadí kvantitativní metoda s podporou a důvěrou vládních institucí.¹⁵ Po letech marxistického „upořádání osobní zkušenosti společenských aktérů ve prospěch neosobních struktur“, biografie znovu ožila díky technologickému pokroku.¹⁶ Fenomén každodenního života v sociologii a historii uvedl ve světlo světa životní příběhy Pierra Bourdieho jako „jeden z pojmů selského rozumu, který se vpašoval do světa učenců: nejprve bez fanfár k etnologům, později k sociologům, avšak tentokrát s pořádným rámušem“.¹⁷ Rozmach metody v osmdesátých letech předešlého století označili někteří autoři doslova za „biografický obrát“.¹⁸ Dali se přesvědčit smyslem biografie, jehož přednosti vychází z teoretických závěrů získaných z obrazu osobnosti v kulturním

---

¹¹ Srov. M.-F. CHANFRAULT-DUCHET, *Narrative Structures*, s. 27.

¹² Všechny poznatky ke studiu „metodologického řemesla“ podala v tomto směru nejucelenější kniha autorského kolektivu Petr DRULÁK a kol., *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha 2008.

¹³ Srov. Kevin THEAKSTON, *Comparative Biography and Leadership in Whitehall*, *Public Administration* 4, 1997, vol. 75, s. 651-667 (citováno v P. DRULÁK a kol., *Jak zkoumat politiku*, Praha 2008.).

¹⁴ William I. THOMAS – Florian ZNANIECKY, *The Polish Peasant in Europe and in America*, Boston 1918 (citováno v Gaston PINEAU – Jean-Louis LE GRAND, *Les histoires de vie*, Paris 1993). Jako zdroj zde posloužil stovky dopisů polských přistěhovalců na americký kontinent s jejich rodinami v Evropě. Exkurzivním východiskem se zde stal biografický profil přistěhovalce Wladka Wiszniewského. Poznatkem byla vyprodukovaná charakteristika americké společnosti a venkova.

¹⁵ Andrea FONTANA – James H. FREY, *The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text*, in: N. K. Denzin - Y. S. Lincoln (edd.), *Handbook of Qualitative Research*, Sage 2000, s. 645-672.

¹⁶ Ondřej HORKÝ – Eliška TOMALOVÁ, *Biografie*, in: P. Drulák, *Jak zkoumat politiku*, s. 178.

¹⁷ Pierre BOURDIEU, *L'illusion*, in: *Raisons Pratiques. Sur la théorie de l'action*, Paris 1994, s. 81-89.

¹⁸ Michael RUSTIN, *Reflections on the Biographical Turn in Social Science*, in: Prue Chamberlayne – Joanna Bornat – Tom Wengraf (edd.), *The Turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative issues and examples*, London, 2000, s 33-52.

prostředí.¹⁹ Ochuzeno nezůstává ani dějinné univerzum, kterému biografie pomáhají odtažňovat společenské struktury ochotné k reprodukci sociálního postavení a jeho změně.²⁰

S ohledem ke zvolenému životnímu příběhu hraběnky Elvíry Wrba-Kounicové, dominuje svými kvalitativními prvky ve škále odnoží biografické metody „ontologická biografie“. K této skutečnosti odkazuje hraběna osobnost jako výchozí bod výzkumu. Východiska, která z něj lze vyvodit, svým rázem nápadně připomínají odpovědi na holistickou řadu otázek o princezniných projevech vnější sociální a genderové struktury osobnosti, namísto individualistických dotazů po poznacích, do jaké míry a zda vůbec Její královská Výsost ovlivnila chod dějin.²¹ Díky zásadám pozitivistické biografie ve shromažďování dat došlo k rozčlenění hraběna života přesně tak, aby se životní trajektorie odrážela v klíčových milnících jejího příběhu od narození až do smrti. Jednotlivé milníky, coby události definované přesunem z místa na místo ve společenském prostoru, se pak staly zástupnou náplní každé z kapitol, které výmluvně představují jejich názvy. Těmito ucelenými narativními segmenty se splnil předpoklad přítomnosti „biografické iluze“, jejímž cílem je vykreslit Elvířin život v jeho plnosti.²² Bez odezvy tak nezůstala hraběna biologická a psychická proměna, zatímco podobu konstanty nabylo její jméno dotvářené v titulu „Její královské Výsosti“.²³ Důležité tedy je, že do osobnostní proměny princezny promlouvaly všechny zlomové body v životě jedince. Tyto epifanie ztělesňují Elvířiny problematické zkušenosti v intencích okamžiku společenského prozření, během něhož se nejlépe projevil její charakter a strukturovaly se další životní cesty.²⁴ Její životní dráha by však nebyla pochopitelná bez znalosti společenské sítě přirozeného milieu aristokracie druhé poloviny devatenáctého století, s nímž ji spájely v první řadě

---

¹⁹ William G. TIERNEY, *Undaunted Courage: Life Story and the Postmodern Challenge*, in: N. K. Denzin – Y. S. Lincoln (edd.), *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks 2000, s. 539.

²⁰ M. – F. CHANFRAULT-DUCHET, *Narrative Structures*, s. 90.

²¹ TAMTÉŽ, s. 77-99.

²² Zárukou objektivní reality nezávislé na pozorovateli upozaduje maximalistické pojetí, které může být nechtěných vedlejším produktem biografické iluze - viz Daniel BERTAUX, *Les récits de vie, 2nd edition*, Paris 2005, s. 40. Přistoupit k nástinu celého životního příběhu je prospěšné i z hlediska přítomnosti důležitých skutečností pro vysvětlení období, na které se zaměřujeme - viz L. M. SMITH, *Biographical Method*, in: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (edd.), *Handbook of Qualitative Research*, London 1994, s. 288.

²³ „Titul „královská Výsost“ má náležet pouze dětem a vnukům panovníka.“ Podle další úvahy amerického historika Williama M. Kuhna na téma „Královská rodina“ v *Oxfordském průvodci britskou politikou 20. století* se rozumí, že „skupina osob oprávněných užívat tohoto titulu (Jeho/Její královská Výsost), je pravděpodobně nejbližší označení královská rodina a to přesto, že neexistuje jasná hranice mezi vlastní rodinou a vzdálenějšími příbuznými.“ J. RAMSDEN (ed.), *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*, Praha 2006, s. 423; Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1999³, s. 222.

²⁴ Norman K. DENZIN, *Interpretative Biography*, Newbury Park 1989, s. 69.

společenské vztahy mezi lidmi téže společenské vrstvy.²⁵ Zde posloužil výsledek studie Williama Davida Godseyho o sociální skladbě habsburské aristokracie v éře dualismu, která vedle toho nastiňuje i sociální stavy ostatních jedinců se stejnou výslednicí společenských možností z nerovnorodého sňatku.²⁶ Přitom je třeba zdůraznit, že společenské faktory zde převažují nad psychologickou motivací v lidském jednání. Godseyho rekonstrukce společenského fenoménu, kterým sociální skladba habsburské aristokracie je, se přiklání k „objektivní hermeneutice“, ztělesněné v německé biografické tradici Martinem Kohlim.²⁷ Pronikání do společenských vztahů a systémů dále pokračovalo zprostředkováním poznatků z faktografických prací zaměřených na rod Wittelsbachů.²⁸ I zde se těžila důležitá fakta ze života zkoumaných urozenců pro potřeby pozitivistické biografie tak, aby vynikaly žité zkušenosti členů rodu. Bez ambice tyto poznatky interpretovat se ukázalo prospěšné nechat fakta hovořit sama za sebe.²⁹ Otevřel se tak prostor k případnému srovnání jedinců téže sociální skupiny, jehož výsledkem byly typické povahové rysy v rodě Wittelsbachů. Ty později posloužily k dotvoření představy ve věci rekonstrukce hraběnkiny osobnosti a staly se základním stavebním kamenem v pochopení očekávaného chování příslušníka jedné panovnické kultury.³⁰ Do kontrastu se

²⁵ Rekonstrukce na pozadí studie P. Bourdieu, *L'illusion*.

²⁶ William D. GODSEY, *Quarterings and Kinship: The social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, *Journal of Modern History* 71, 1999, s. 56 - 104; Hannes STEKL, *Aristokratie im Vormärz. Herrschaftstill und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*, Wien 1973. Seznam zpřístupněn ve Wilhelm ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, Praha 1996; W. D. GODSEY, *Quarterings*; Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. střetl*, Praha 2007.

²⁷ Daniel BERTAUX – Martin KOHLI, *The Life Story Approach, A continental View. Annual Review of Sociology*, 1984, vol. 10, s. 215-237. K rekonstrukci společenského fenoménu na pozadí biografie viz Gabriele ROSENTHAL, *Biographical Research*, in: Clive Seale – Giampietro Gobo – Jaber F. Gubrium – David Silbermann (edd.), *Qualitative Research Practice*, London 2004, s. 50.

²⁸ Erika BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*, Praha 2004; Evamarie CLEMENS, *Luxemburg-Böhmen, Wittelsbach-Bayern, Habsburk-Österreich und ihre genealogischen Mythen im Vergleich*, Trier 2001; Christian DICKINGER, *Černé ovce Wittelsbachů: mezi trůnním sálem a blázincem*, Praha 2005; Sigrid-Maria GRÖSSINGOVÁ, *Císařovna Alžběta a její muži*, Praha 1999; TATÁŽ, *Dvě nevěsty pro císaře: Sisi a její sestra Nené*, Praha 1999; Brigitte HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna proti své vůli*, Praha 1997; Gabriele PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna Alžběta. Mýtus a pravda*, Praha 2004; Hans RAAL – Marga RALLOVÁ, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern*, Graz 1986; Martha SCHADOVÁ, *Císařovna Alžběta a její dcery*, Praha 2001; Johannes THIELE, *Elizabeth: Bilder ihres Lebens*, Wien 1998; Friedrich WEISSENSTEINER, *Sňatky mezi Habsburky a Wittelsbachy*, Praha 2007; TÝŽ, *Dcery Habsburků na cizích trůnech*, Praha 2110. Skupinová biografie, označovaná souhrnně jako prozopografie, v tvorbě životního příběhu přispěla usnadněním kolektivního výzkumu životů, díky kterým je možné vysvětlit širší problémy sociální struktury a sociální mobility viz L. M. SMITH, *Biographical Method*, s. 295.

²⁹ D. BERTAUX, *Les récits de vie*, s. 34.

³⁰ Ve věci sňatkových strategií urozených elit se rozboru nevyhne ani rozdíl mezi „(ne)rovnorodým“ a „dynasticky (ne)rovnorodým“ sňatkem. Termín „dynasticky nerovnorodý“ sňatek zachycuje manželství, v němž jeden z partnerů není příslušníkem vládnoucího či mediatizovaného rodu Evropy. Přesto jsou oba partneři součástí urozené elity dané společnosti. Kdežto „nerovnorodý

zde dostávala úplná podoba hraběncina života s „epizodickou biografií“, vymezenou časově a vhodnou spíše k potřebám srovnání.³¹ Od společenského mikrokosmu bavorské královské rodiny se princezna již jako provdaná hraběnka vydala na cestu do světa pravidel společenského mezokosmu česko-rakouské aristokracie u císařského dvora ve Vídni. Světa poddané podřízenosti novému panovníkovi, jenž byl paradoxně i hraběnciným příbuzným, neboť její otec vystupoval jako přímý, oboustranný bratranec rakousko-uherského císařského páru. Pravidla fungování pro Elvíru a její původ odlišné společnosti bylo možné pochopit opět s odkazem na její zrození z královského prostředí a v rámci společenské hierarchie následný sestup do nižších pater nekorunované aristokracie bez vladařského mandátu. Jinými slovy z té, k níž se upíraly zraky mnohých, se neuváženým sňatkem stala individuem, které vzhlíželo k těm, do jejichž řad kdysi sama rozhodně patřila.³²

Překročením již kompletní sběrné povahy pozitivistické biografie se ke slovu dostala interpretačně zabarvená metodologie. Interpretativní či subjektivistická biografie podrobila získaná fakta ze života hraběnky Wrba-Kounicové, rozené bavorské princezny, analýze a porozumění. Jejich kritika byla pro potřeby životopisu následnou logikou věci. Pomáhala odstranit předešlých subjektivního zprostředkování všeobecně platných poznatků z jiných biografií,³³ které mohou inklinovat k vlastním strukturám myšlení každého autora

---

sňatek“ zastupuje ryze morganatická manželství, v nichž je mesaliance dána manželským svazkem se zcela neurozeným jedincem (plebejského původu).

³¹ N. K. DENZIN, *Interpretive Interactionism*.

³² Termíny „*šlechta*“ a „*nobilita*“ označují v práci všechny urozené elity kompletně (včetně nově nobilitovaných), zatímco termín „*aristokracie*“ souvisí výlučně se starostitými rody. Označení „*první společnost*“ (= „*erste Gesellschaft*“) představuje 470 rodin aristokracie a „*druhá společnost*“ (= „*zweite Gesellschaft*“) zastupuje nově nobilitované rody (viz Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2007, s. 16). Rozlišení mezi „*šlechtou* a *aristokracií*“ viz Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. 31-32; *Masarykův slovník naučný* I, Praha 1925, s. 253; F. L. RIEGER (ed.), *Slovník naučný* I, Praha 1869, s. 315; *Ottův slovník naučný*. II, Praha 1889, s. 715; *Komenského slovník naučný* I, Praha 1937, s. 259; *The New Encyclopaedia Britannica*, Volume 1, Micropaedia, Chicago 1991, s. 555; *Encyclopedia Hispanica*, Macropedia, Volume 2, Kentucky 1991, s. 59-60. Pojem „*elity*“ je chápán zcela podle práce Vilfredo PARETO, *The Mind and Society III*, London 1935, s. 1421-1422, 1424. Pareto rozlišuje mezi *nižší vrstvou – neelitou* a *vyšší vrstvou – elitou*. Vyšší vrstva se v jeho pojetí dělí na 1. *vládnoucí* a 2. *nevládnoucí elitu*. Politické elity jsou determinantou pro neurozenou, vládnoucí vyšší vrstvu společnosti. K souhrnnému označení popřevratové společnosti urozených se vžil termín *nobilita*. K tomu srov. *Ottův slovník naučný* VII, Praha 1894, s. 527; František Ladislav RIEGER (ed.), *Slovník naučný* II., Praha 1862; *Encyklopaedia universalis* VII, Paris 1990, s. 182-185.

³³ V tomto ohledu byla velmi tendenční, a zároveň po následném kritickém zhodnocení i užitečná, trilogie Vladimír VOTÝPKA, *Návraty české šlechty*, Praha 2002; TÝŽ, *Příběhy české šlechty*, Praha 2002; TÝŽ, *Paradoxy české šlechty*, Praha 2005. Ne příliš úspěšnou snahou po hledání objektivitu disponovala biografie věnovaná Františku Schwarzenbergovi, to jest Vladimír ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1991. K termínu „*rovnorodost*“ například Eva HRACHOVCOVÁ, *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*, České Budějovice 2007 (Diplomová práce Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích); Hana RUDOVÁ, *Sňatky jihočeských šlechticů a šlechtičen v „dlouhém“ 19. století*, České Budějovice 2009 (Seminární práce z Historické demografie, prezentovaná na Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).

životního příběhu.³⁴ Při tvorbě hraběčiny biografie totiž přirozeně existovala více, či méně aktuální hrozba směrem k „*narcistickému uspokojení sebe prezentace, sebeospravedlňování, doznání, obhajoby věci, potěšení z psaní, literární tvorby apod.*“³⁵ Kritika byla užitečnější s ohledem k přerušení sklonu stvořit životní příběh jako legendu, v níž se do popředí derou spíše zkreslené vzpomínky pamětníků, coby skutečná fikce smyšlená na základě faktů a činů. Taková biografie by jinak sklouzla k panegyricky laděné hagiografii středověkého archetypu plného politické propagandy.³⁶ Aby se tak nestalo, svou aktuálnost v princezdně biografii prokázal kritiky schopný „*epistemologický zlom*“, potažmo jeho výhoda vyloučit záměnu skutečnosti za předkonstruovaná východiska.³⁷ V životopise rozdělil vědeckou interpretaci společenských pochodů a naivní přístup k životu. Lépe je tak možné proniknout do poznání společnosti, využije-li se životní historie ostatních členů první společnosti rakousko-české aristokracie a samotné Její královské Výsosti, hraběnky Wrba-Kounicové.³⁸ Roli spojnice v tomto ohledu sehrál exkluzivní life-stylový časopis Wiener Salonblatt, který pravidelně přinášel zmínky o dění ve vyšších kruzích rakousko-uherské urozené společnosti. Při popisu společenských událostí a detailního výčtu všech zúčastněných, se na jeho stranách často vyjímalo i jméno Elvíry Wrba-Kounicové, ať už s manželem či bez něj.³⁹

Do ústně podané historie, konsensuálně označené termínem „*Oral History*“, lze zařadit tři svazky Vladimíra Votýpky s názvy *Návraty české šlechty*, *Příběhy české šlechty*, *Paradoxy české šlechty*. Ucelené či odlišné chápání minulosti, založené na paměti a svědectví, v nich projevili dotazovaní pamětníci z řad nobility jako například Mladotů, Schwarzenbergů, Colloredo-Mansfeldů, Sternbergů, Bubna-Liticů, Kolowratů, Battagliů, Parishů, Kinských, Lobkowiczů, Podstatských-Lichtensteinů Des Fours Walderodů, Mensdorff-Pouillyů, Reiských, Dobřenských, Bořek-Dohalských, Schliků, Wratislavů

---

³⁴ Gilles FERRY, *Histoire de vie ou légende de soi?* in: Jean Claude Filloux (ed.), *Analyse d'une recit de vie*, Paris 2005, s. 161.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 162. Zvýšená míra obezřetnosti je na místě vzhledem k odrazu autorova života v biografii viz John W. CRESWELL, *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*, Thousands Oaks 2002.

³⁶ G. FERRY, *Histoire*, s. 164.

³⁷ Pierre BOURDIEU – Jean-Claude CHAMBOREDON – Jean-Claude PASSERON, *Le métier de sociologue. Préables épistémologiques*, Paris 1983, s. 37.

³⁸ Gaston BACHELARD, *La formation de l'esprit scientifique. Contribution à une psychoanalyse de la connaissance objective*, Paris 1970, s. 14.

³⁹ Wiener Salonblatt 33, 1902, č. 1, s. 7; č. 4, s. 13; č. 5, s. 6, 8; č. 42, s. 8; 34, 1903, č. 5, s. 9, 19; 35, 1904, č. 7, s. 14; č. 8, s. 11; 10, s. 11; 51, 1920, č. 25, s. 1; 52, 1921, č. 18, s. 2.

Czerninů, Strachwitzů a Hrbých z Gelenj.⁴⁰ Naopak bez zveřejnění chtěli zůstat téměř všichni pamětníci hraběnky Wrba-Kounicové v okolí míst jejich pobytů na Moravě, kteří díky poskytnutým rozhovorům významnou měrou dotvořili obraz jejího každodenního života v době první a druhé republiky. Východiskem z rozhovorů bylo stanovení obecných společenských jevů. Výjimku v nich představuje sádecká komorná hrabat Chorinských z Ledské, z jejichž řad pocházela první manželka Elvířina manžela. Nejen její zpověď, zpřístupněná tiskem,⁴¹ podléhala před využitím důsledné kritice a tradičnímu ověřování v pramenech. V poskytnutých rozhovorech byl kladen důrazem na životní fakta a události z hraběnčina života. Místy však zabředává k diskursivnímu pojetí díky vyznění tazatelova názoru. Patrné je to v publikaci *Vzlety a pády holešovské hraběnky Barbory Wrbnové*.⁴² Napovídá tomu subjektivní pohled všech vyslechnutých účastníků, jejichž zpovědi jsou zde v nevelkém rozsahu zpřístupněny. Naopak výhodu lze spatřovat ve větší možnosti lépe proniknout do představ, které si dotazovaní vytvářejí sami o sobě a o společnosti, bez jejíž existence, coby publika, by hraběnka Wrba-Kounicová stěží mohla rozehrávat roli výjimečné bytosti opředené královským původem. Potvrzuje se tím pravidlo, že bez obdivovatelů svět obdivovaných v žádné společnosti neexistuje. Tento vztah lze také vnímat jako symbolickou rozpravu ve společnosti rozhovorů o smyslu existence společenských tříd.⁴³

K srovnání určené vzpomínkové práce od šlechtických autorů 20. století věhlasu Tatiány Wasilčikové, Cecílie Sternbergové, Alfonse Clary-Aldringena a Pauliny Metternich-Sándorové nesou kvalitativní prvky blízké autobiografiím.⁴⁴ Přesto míra subjektivity, v níž se autoři neubránili přetváření vlastního života, spontánně poukázala na vnímání světa rakousko-české aristokracie. K tomu, čeho bylo třeba si více všimnout, však

---

⁴⁰ V. VOTÝPKA, *Návraty*; TÝŽ, *Příběhy*; TÝŽ, *Paradoxy*. Srovnání na pozadí metody „orální historie“ viz Joanna BORNAT, *Oral History*, in: C. Seale – G. Gobo – J. F. Gubrium – D. Silberman (edd.), *Qualitative Research Practice*, s. 35.

⁴¹ Vzpomínky A. Tušerové z Kojetic, zaznamenané MUDr. Františkem Veselým z Třebíče v letech 1986-1987 z magnetofonové nahrávky a rukopisu z archivu MUDr. Františka Veselého. Ústní historie zpřístupněna v článku František VLK – František VESELÝ, *Vzpomínky Anežky Tušerové na hrabata Chorinské ze Sádku, jak je zaznamenal emeritní primář MUDr. František Veselý*, in: Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka 2, 2008, s. 383-409.

⁴² Robert ROHÁL, *Vzlety a pády holešovské hraběnky Barbory Wrbnové*, Holešov 2009.

⁴³ Srov. Tim RAPLEY, *Interviews*, in: C. Seale – G. Gobo – J. F. Gubrium – D. Silberman (edd.), *Qualitative Research Practice*, s. 15.

⁴⁴ Tatiána METTERNICHOVÁ, *Svědectví o neobyčejném životě*, Praha 2002; Pauline METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, *Je ne suis pas jolie, je suis pire. Souvenirs, 1895-1871*; Cecílie STERNBERGOVÁ, *Cesta. Paměti české aristokratky*, Praha 2002; Pauline METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, *Geschehenes, Gesehenes, Erlebtes*, Wien 1920; Alfons CLARY-ALDRINGEN, *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*, Praha 2002.

stále patří částečné stírání hranice mezi představou a skutečností ve snaze zvěčnit se pro budoucí generace.⁴⁵

---

⁴⁵ G. FERRY, *Histoire*, s. 162.

II. V Bavorsku aneb Krása „extravagantních a vznešených“ Wittelsbachů jako kulturní projev společenské exkluzivity

1. *Elvíra Bavorská v souvislosti s kulturním obrazem královského rodu Wittelsbachů*

Srovnáním všech tří pozoruhodných portrétů princezny Elvíry Bavorské, hraběnky z Wrba-Kounic nelze vyloučit, že jejich koncepcí přebírá inspirační prvky světově proslulé Galerie krás bavorského krále Ludvíka I. Hraběnčiny portréty od malířů Karla W. A. Gampenriedera (z roku 1885),⁴⁶ neznámého autora (kolem roku 1900)⁴⁷ a Heinricha Rauchingera (z roku 1910)⁴⁸ se nabízejí ke komparaci s portréty urozených bavorských princezen - rakouské arcivévodkyně Žofie (1805-1872), matky císaře Františka Josefa I. od malíře Carla Stieler⁴⁹ a její snachy císařovny Alžběty (1837-1898) od Františka Xavera Winterhaltera⁵⁰. Všechny tři ženy mají společnou kulturní příslušnost k rakousko-uherské urozené elitě společnosti. Fundátor galerie krás, král Ludvík I. Bavorský (1786-1868),⁵¹ – Elvířin děd – proslul jako vášnivý obdivovatel „vznešenosti a krásy“. Zvláště v jeho osobě se nahromadily všechny vlastnosti později tolik typické pro většinu Wittelsbachů.⁵²

⁴⁶ Karl BRUCKMANN, *Müncher Maler im 19 Jahrhundert*, München 1994, s. 391. Portrét od mnichovského malíře Karla W. A. Gampenriedera (1860-1930) se dostal do prodejního katalogu aukční síně Sotheby's. Popisek sekce Královská provenience v katalogu aukční společnosti uvádí chybné datum úmrtí hraběnky a opomíjí princeznina nejmladšího syna Alfonse ve výčtu jejích dětí.

⁴⁷ Portrét původně visel v jídelně holešovského zámku, posléze převezen do Jaroměřic nad Rokytnou během Elvířina přesídlení. Dnes je součástí expozice toaletního pokoje hraběnky.

⁴⁸ Krakovský rodák Heinrich Rauchinger (narozen 1. 1. 1858, zemřel 19. 8. 1942 v koncentračním táboře Terezín v Čechách) vystudoval školu krásných umění v Krakově u profesora J. Matejka. Až do roku 1879 pak studoval na vídeňské Akademii obrazového umění pod vedením Augusta Eisenbengera a Christiana Greipenkerla. Za svou práci získal v roce 1885 zvláštní školní cenu a o rok později byl vyznamenán Římskou cenou. Získal stipendium k dvouletému pobytu v Itálii, především v Římě. Roku 1899 se usadil ve Vídni, kde působil jako malíř portrétů a v předválečném období se těšil vynikající pověsti. V letech první světové války zastával úřad prezidenta komise malujících umělců ve službách válečné pomoci. Z Rauchingerových prací, kromě *portrétu Elvíry Wrba-Kounicové* nyní vystaveného v pokladně státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou, vynikly ještě *Večerní nálada v Prátru* (1899), *Polní kvítí*, a konečně *portréty Berty von Suttner a Stefana Zweiga* (1904). Viz Walter KILLY – Rudolf VIERHAUS (edd.), *Deutsche Biographische Enzyklopädie VIII*, München 1998, s. 160; Eva OBERMAYEROVÁ-MARNACHOVÁ – Peter CSENDES (edd.), *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950 VIII*, Wien 1983, s. 438. Téměř programově zachycená melancholie hraběnčina výrazu na Rauchingerově obraze je jakoby v souladu s majestátní koncepcí příslušnice panovnické dynastie

⁴⁹ Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 388.

⁵⁰ Kopie uložená v depozitáři státního zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou.

⁵¹ Ludvík I. August vládl v Bavorsku v letech 1825–1848. Narozen ve Strassburgu 25. srpna 1786, zemřel v Nice 29. února 1868. V Mnichově 12. října 1810 pojal za manželku Terezu, princeznu Sasko-Hildburghausenskou (nar. v Hildburghausenu 8. července 1792; zemř. v Mnichově 26. října 1854).

⁵² Rod Wittelsbachů vládl v Bavorsku od 12. století do konce první světové války. Ve 13. století získali titul falckrabat rýnských. Hodnost vévody bavorského užívali potomci rýnské falckrabecí

Oblíbený panovník se záhy stal vzorem nejen svým poddaným, ale hlavně své rodině. Charakter, jenž vytvořil příklad pro příštím generacím Wittelsbachů, byl prostoupen nejen dědičnou náladovostí hraničící s podivínstvím, ale rovněž smyslem pro humor, oblibou v umění, helénismu a národním cítěním.⁵³ Maxmilián II. (1811-1864), Ludvíkův syn a dědic, pokračoval v tradici záštitou vědeckých a uměleckých sympózií severských vědců a wittelsbašskou estetickou kulturu obohatil o intelektuální rozměr.⁵⁴

Po panovníkovi, blíže bavorskému královskému trůnu, stanula Elvíra mezi arcivévodkyní Žofií a císařovnou Alžbětou. Arcivévodkyně Žofie se narodila jako dcera vládnoucího bavorského krále Maxmiliána I.⁵⁵, kdežto císařovna Alžběta vzešla z manželství Žofiiny sestry Ludviky s adoptovaným vévodou Maxmiliánem Bavorským, jenž byl v následnické linii podstatně dále, ztělesňující tradiční linii původně vymřelých bavorských vévodů.⁵⁶ Alžběta, v pozici císařovny, proto nestála nad vlastní dvorskou aristokracií, nýbrž svým původem byla pro příbuzenství s nesuverénními šlechtickými rody přímo její součástí.⁵⁷ Ve vztahu císařské tchyně a snachy toto povědomí dodávalo na sebedůvěře zejména arcivévodkyni Žofii. Císařovna-matka, často přezdívaná „tajná císařovna“, se sice vzdala myšlenek na korunu pro svého manžela, slabomyslného arcivévodu Františka Karla, ve prospěch syna Františka Josefa, přesto však dlouho do své smrti v roce 1872 platila za politicky mocnou šedou eminenci a jediného „skutečného muže“ císařské rodiny.⁵⁸ Dokonalý panovníkův původ byl důležitým základem stavovsky rozvrstvené společnosti devatenáctého století.

Nejen panovnické dynastie devatenáctého století čelily revolučním myšlenkám především díky tradiční představě o možnostech výlučného postavení člověka ve

---

linie od roku 1799 v osobě birkenfeldského falckraběte Viléma, z něhož titul přešel na vévodu Maxmiliána – otce císařovny Alžběty. Hlavní politickou strategií Wittelsbachů byla sňatková politika, v jejímž rámci se soustředili zejména na rod Habsburků. (G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna* s. 7; Jiří LOUDA – Michael MACLAGAN, *Lines of Succession. Heraldry of the Royal Families of Europe*, London 1995, s. 194.)

⁵³ Egon CORTI, *Elizabeth*, Graz – Wien – Köln 1994 (citováno v G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 8).

⁵⁴ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 19.

⁵⁵ TAMTÉŽ. Maxmilián Joseph, falckrabě Zweibrückenský se narodil v Mannheimu 27. května 1756. Na zweibrückenském vévodském stolci následoval svého zemřelého bratra a po svém bratranci držel jako bavorský kurfiřt právo volit císaře svaté říše římské. 26. 12. 1805 přijal korunu bavorských králů a stal se Maxmiliánem I. Zemřel v Nymphenburgu 23. října 1825. Poprvé se oženil v Darmstadtu 30. září 1785 s Augustou, landhraběnkou Hessensko-Darmstadtskou (nar. v Darmstadtu 14. 4. 1765; zemř. v Rohrbachu nad Neckarem 30. 3. 1796). Po její smrti se v Karlsruhe 9. 3. 1797 znovu oženil s princeznou Karolínou Bádenskou (nar. 13. 7. 1776; zemř. v Mnichově 13. 11. 1841). K tomu dále E. BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*, s. 16; J. LOUDA – M. MACLAGAN, *Lines*, s. 194.

⁵⁶ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 23; E. BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*, s. 11-15.

⁵⁷ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 30.

⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 200-201. A více také E. BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*, s. 17, 77-78.

společnosti odvozené z boží milosti. Stereotypně se většina panovníků stále odvolávala na svůj původ „*de Deo Gratia*“. Společně jakoby vycházeli z kontextu Pavlova listu Římanům.⁵⁹ Před Bohem si byli všichni rovni. Ale nejvíce se rozcházel v osobním vidění lidských rolí ve společnosti. Wittelsbachové jako představitelé vládnoucí dynastie vnímali své postavení vůči lidu vertikálně a shora, kdežto revoluční filosofové viděli především horizontální rovnost lidského jedince. Občanské společnosti to musel být impuls, v němž, byť by královská rodina Bavorska jen formálně podporovala tyto svobodomyšlné a revoluční umělce, se vytvářelo dostatečné zázemí ke střetům s tradičním pojetím monarchistické společnosti.⁶⁰ Stál-li královský trůn neochvějně, alespoň baldachýn nad ním se díky emancipačním kulturním vlivům začal pomyslně párat níž za níž.

Vstřícnost královského rodu Wittelsbachů neabsorbovala jen volnomyšlenkářské proudy kulturních nuancí. Ludvík II. se přičinil, aby veřejnost vnímala svého monarchu a celou královskou rodinu vůbec jako výjimečné bytosti. Jím osobně interpretovaná francouzská „vladařská kultura“ se zrcadlila ve wittelsbašské inspiraci. Téměř teatrální krok Ludvíka XIV. specifický mohutnými kroky za otáčení hlavy ze strany na stranu a na zem před sebe přesně odrážel vizi o vznešené odlišnosti, zcela odpovídal představám rakousko-uherské císařovny Alžběty a obdivovatele „krále slunce“, Ludvíka II. bavorského.⁶¹ Pro srovnání s další korunovanou hlavou - obdobné specifikum ve vystupování na veřejnosti se objevovalo i u ruské carevny Alexandry Fjodorovny, která, zavěšená do rámě svého carského chotě, za chůze vytrvale a elegantně ukláněla hlavou. Dominantní dojem jejímu vzezření vůči okolí dodával klobouk s pery vzácných ptáků. Nebývalé skvostná dvorská kultura Romanovců se rovněž hluboce oddávala právě francouzskému ritu.⁶² Dá se tedy označit za „*modus operandi*“ panovnícké zdvořilosti ve

---

⁵⁹ Oldřich MED – František TOMÁŠEK, a kol., *Katolický katechismus. Život z víry*, Praha 1989, s. 22.

⁶⁰ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 12.

⁶¹ TAMTÉŽ, s. 16-17.

⁶² Zachyceno četnými filmovými záběry, o nichž více Jerzy TOEPLITZ, *Dějiny filmu I*, Praha 1989, s. 119. Z konkrétních filmových pramenů viz. Vasilij GONČAROV a Piotr ČARDYNIN, *Vocarenije Doma Romanovych*, 1913; Alexandr URALSKIJ, Nikolaj LARIN, *Trjochstoletije carstvovnija Doma Romanovych (1613-1913)*, 1913; TÝŽ, *Dějiny Filmu*, s. 119; O. FIGES, *Lidská tragedie*, s. 34; TÝŽ, s. 40. K pramenům o francouzské kultuře na ruském carském dvoře podrobně HRH the Princess ALICE, *Letters*, London 1885; Alexander ULAR, *Russia From Within*, London 1905; Paul VASSILI (= Cathrine RADZIWILOVÁ, *Behind the Veil of the Russian Court*, London 1913; Dimitri von MOHRENSCHILDT (ed.), *The Russian Revolution of 1917*, New York 1971; Maurice BARING, *A Year in Russia*, b. m. 1907; Paul VASSILI (= Cathrine RADZIWILOVÁ), *Confessions of the Czarina*, New York 1918; Herman BERNSTEIN (ed.), *The Willy-Nicky Correspondence. Being teh Secret Telegrams between the Kaiser and the Tsar*, New York 1918; ILIODOR (= Sergej Michajlovič TRUFANOV), *The Mad Monk of Russia*, New York 1918; Emile Joseph DILLON, *Eclipse of Russia*, London 1918; Princess CANTACUZENE, *Revolutionary Days*, Boston 1919; ANONYMOUS, *The Russian Diary of an Englishman: Petrograd 1915-1917*, London 1919; Alexander IZWOLSKY, *The Memoirs of Alexander Isvolsky*, London 1920; B. DOLGORUKY, *Gone for Ever*; Cathrine RADZIWILOVÁ, *Secrets of*

vztahu k neurozenému publiku. Budiž to doloženo faktem, že například Spojené státy americké se ještě ani nekonstituovaly, když jejich *otcové zakladatelé* definovali vybrané způsoby francouzské aristokracie za zdroj nesmírné zdvořilosti.⁶³ Princezna, již jako hraběnka z Wrba-Kounic, ztělesnila náplň vlastní francouzské výchovy oddaností k psí

Dethroned Royalty, New York 1920; Robert WILTON, *The Last Days of the Romanoffs*, London 1920; Tatjana BOTKINOVÁ, *Vospominanija o Carskoj Sem'je*, Beograd 1921; Sergei WITTE, *The Memoirs of Count Witte*, New York 1921; Pierre GILLIARD, *Thirteen Years at the Russian Court*, London 1921; TÝŽ, *Le tragique destin de Nicolas II et de sa famille*, Paris 1921; Alfred KNOX, *With the Russian Army*, New York 1921; Lili DEHN(OVÁ), *The Real Tsaritsa*, London 1922; John HANBURY-WILLIAMS, *The Emperor Nicholas II, As I knew Him*, London 1922; ALEXANDRA FEODOROVNA, *The Letters of the Tsarina to the Tsar, 1914 – 1917*, London 1923; George BUCHANAN, *My Mission to Russia*, London 1923; Anna VYRUBOVA, *Memories of the Russian Court*, New York 1923; Princess PALEY of Russia, *Memoirs of Russia*, London 1924; Aron SIMANOVICH, *Rasputin i evre; vospoinaiia lichnago sekretaria Grigorii Raasputin*, Riga b. d.; Nikolai SOKOLOV, *Enquête judiciaire sur l'assassinat de la famille impériale russe*, Paris 1924; Maurice PALEOLOGUE, *An Ambassador's Memoirs*, New York 1925; A. V. BOGDANOVICH, *Journal de la général A. V. Bogdanovich*, Paris 1926; Alexander KERENSKY, *The Catastrophe*, New York 1927; Paul BENCKENDORFF, *Last Days at Tsarskoe Selo*, London 1927; Felix YOUSOUPOV, *Rasputin*, New York 1927; Sophie BUXHOVEDENOVÁ, *The life and tragedy of Alexandra Feodorovna, Empress of Russia*, New York 1928; Alexander SPIRIDOVICH, *Les dernières années de la cour de Tsarskoie Selo*, Paris 1928; Dmitri OBOLENSKY, *Imperator Nikolaj II. I Jego carstvovanije*, Nice 1928; Sophie BUXHOVEDENOVÁ, *Left Behind*, London 1929; Sergei MARKOV, *How We Tried to Save the Tsaritsa*, London 1929; M. RASPUTIN, *Rasputin*, London 1929; Cathrine RADZIWILOVÁ, *The Intimate Life of the Last Tsarina*, London 1929; Rudolf MEDEK, *The Czechoslovaks Anabasi*, London 1929; Gleb BOTKIN, *The Real Romanovs*, New York 1931; Elizabeth NARISHKYNOVÁ-KURAKINOVÁ, *Under Three Tsars*, New York 1931; Cathrine RADZIWILOVÁ, *Nicholas II, The Last of the Tsars*, London; Cathrine RADZIWILOVÁ, *The Taint of the Romanovs*, London 1931; Grand duke ALEXANDER, *Once a Grand Duke*, Cassell 1932; Meriel BUCHANAN(OVÁ), *Dissolution of an Empire*, London 1932; Felix YOUSOUPOV, *En Exil*, Paris; Pavel BYKOV, *The Last Days of Tsardom*, London 1934; M. RASPUTIN, *My Father*, London 1934; Alexander KERENSKY, *Crucifixion of Liberty*, New York 1934; MARIE PAVLOVNA, *Education of a Princess*, New York 1934; Alexander KERENSKY, *Murder of the Romanovs*, London 1935; Vladimir KOKOVSTSOV, *Out of My Past: The Memoirs of Count Vladimir Kokovstsov*, Stanford 1935; A. A. MOSSOLOV, *At the court of the Last Tsar*, London 1935; Edward J. BING (ed.), *The Secret Letters of the Last Tsar: Beány the Confidential Correspondence Between Tsar Nicholas II. and the Dowager Empress Marie*, New York 1938; Felix YOUSOUPOV, *Lost Splendour*, London 1953; Constantine BENCKENDORFF, *Half a Life*, London 1954; Roland KRUG von NIDA (ed.), *I, Anastasia*, Bath 1958; Meriel BUCHANANOVÁ, *Ambassador's Daughter*, London 1958; Sergei WITTE, *Vospoinaiia*, Moscow 1960; Mathilde KSCHESSINKSA, *Dancing in Petersburg*, New York 1961; Mabell AIRLIEOVÁ, *Thatched With Gold*, London 1962; Pauline GRAYOVÁ, *The Grand Duke's Woman*, London 1976; Miriam KOCHANOVÁ, *The Last Days of Imperial Russia*, London 1976; Gretchen HASKINOVÁ, *An Imperial Affair*, London 1980; Alex de JONGE, *The Life and Times of Gregorii Rasputin*, New York 1982; Mafra MOUCHANOVÁ, *My Empress*, New York 1984; Paul GRABBE – Beatrice GRABBE, *The Private World of the Last Tsar*, London 1985; David CHAVCHADZE, *Crowns and Trenchcoats*, New York 1990; Pauline GRAYOVÁ, *The Grand Dukes*, New York 1990; T. HEALD, *The Duke*, London 1991; P. HALL, *Royal Fortune*, London 1992; Joseph T. FUHRMANN, *The Complete Wartime Correspondence of Tsar Nicholas II and the Express Alexandra, April 1914-March 1917*, Greenwood Press 1999; Otakar DORAZIL, *Vládcové nového věku (1648-1937)*, Praha 1993, s. 89-135; Elisabeth HERESCHOVÁ, *Alexej, syn posledního cara*, Praha 1997; Catrine CLAYOVÁ, *Král. Císař. Car. Bratrancei, kteří zavedli svět do války*, Brno 2008.

⁶³ David MCCULLOGH, *John Adams. Státník a prezident*, Praha 2005, s. 125.

rase důkladně šlechtěného francouzského buldočka.⁶⁴ Princeznina představa o společenské odlišnosti našla inspiraci v kultuře francouzských urozených elit.

Wittelsbašská touha bavorských vládců po společenské odlišnosti dosahovala vrcholu, když zdánlivou nevýhodu – dědičné šílenství – povýšili na doklad jejich skutečného královského původu. Pokud některý z Wittelsbachů šílenství nepropadnul, alespoň se na ně nepřímou, v duchu světovosti, odvolával. Podobně tomu bylo v případě rakouské císařovny Alžběty.⁶⁵ Ostatně její císařský manžel, František Josef I., považoval celé bavorské příbuzenstvo za „*extravagantní*“.⁶⁶ Bavorští králové skutečně nebyli zdravým rodem.⁶⁷ Podle vzpomínek Alžbětiny neteře, komtesy Marie Luisy Larisch-Wallersee, šílenství propadl nejen Ludvík II., jeden z nejoblíbenějších vládců v dějinách rodu vůbec, ale i jeho nástupce král Otto (1848-1916), místo něhož musel vládnout jeho strýc, princ Luitpold, jako regent.⁶⁸ Rovněž sestra prince regenta, neprovdaná Alexandra Amálie (1826-1875), trpěla.⁶⁹ Byla to právě Marie Luisa Larisch-Wallersee, kdo rozdmýchával napjatou situaci mezi bavorským příbuzenstvem v souvislosti s úpěnlivou snahou utajit pravou příčinu skonu korunního prince Rudolfa v Mayerlingu 1889. Německý velvyslanec o tom podal zprávu do Berlína v tom smyslu, že v očích císařovny byla viníkem „*zdeděná Wittelsbašská krev*“.⁷⁰ Oficiální lékařská dobrozdání se podřídila diktátu společenské normy a kvůli církevnímu rozloučení s následníkem duševní chorobu potvrdila a přímo tak znovu vrhla pozornost na zatížené bavorské příbuzenstvo.⁷¹ Z jeho okruhu konkrétně princezna Elvíra sváděla trpělivý boj s chudokrevností, světila se vévodkyni Modenské v dopise z března 1886.⁷²

---

⁶⁴ RA Wrba-Kouniců (Depozitář státního zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou), Elvíra Wrba-Kounicová, 2. Institucionální korespondence, s. f.

⁶⁵ G. PRASCHOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 19.

⁶⁶ A. MICHAUX, *Já, Sisi. Poslední léta*, s. 39.

⁶⁷ B. HAMMANOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 30.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 288.

⁶⁹ Marie Luise LARISCHOVÁ-WALLERSEE, *Kaiserin und Ich I*, Leipzig 1935, s. 114, 121 nebo také G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 19-20. Potýkala se s utkvělou představou o všudy přítomném prachu. Část života se bála projít dveřmi, protože nechtěla otloukat rohy pohovky, o níž byla přesvědčená, že se nacházela v její hlavě. Konkrétně z této bizarní představy se přesvědčivě vyléčila, jakmile pohotová komorná, ve chvíli Alexandřiny nepozornosti, pohodila do princezniných zvratků pohovku pro panenky.

⁷⁰ B. HAMMANOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 385.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 384.

⁷² Bayerisches Hauptstaatsarchiv in München (dále jen BayHStA), Geheimes Hausarchiv (dále jen GHA), Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z Nymphenburgu, 22. 3. 1886).

Zastření mysli „závojem šílenství“ v rodině Wittelsbachů přičítají někteří autoři na vrub spřízněné hohenzollernské dynastii.⁷³ V žilách potomstva z větve prince Adalberta, nejmladšího syna krále Ludvíka I., však kolovala krev vmíšená do manželství skrze španělskou infantku Amálií. Příbuzenské sešvagření s pyrenejskou větví francouzského královského rodu Bourbonů rozšířilo povědomí o programu frankofonně orientované výchovy, tolik oblíbené v palácích královské rodiny. V duchu tradice nejstarší syn bavorsko-španělského páru, princ Ludvík,⁷⁴ vybíral nevěstu opět v řadách rodiny španělského krále. Volba padla na sestřenicí (?) Marii de la Paz.⁷⁵

S muzikálním bratrem, milovníkem Wagnerových oper, vedla Elvíra jen sporadickou korespondenci. Patrně to byla jeho autorita hlavy adalbertské větve Wittelsbachů, kterou si připsal po otcově smrti. O poznání těsnější pouto ji vázalo k druhorozenému Alfonsovi.⁷⁶ Památně uchovávala novinové výstřižky se zmínkami o oblíbeném bratrovi.⁷⁷ Z počátku se o princí Alfonsovi uvažovalo jako o kandidátovi pro sňatek s dcerou rakousko-uherského císařského páru, arcivévodkyní Marií Valérií. Radostí z případného sňatku se netajila zejména princezna Gisela, která již byla provdána za mladšího bratra bavorského krále a svou sestru by na mnichovském dvoře ráda vídala. Veřejné dohady o definitivním rozhodnutí rozptýlila sama císařovna Alžběta, když roku 1886 pozvala prince Alfonse v doprovodu jeho tehdy nerozlučné sedmnáctileté sestry Elvíry na oběd se svou dcerou. Wittelsbach, „*nenucený, hovořící hodně po mnichovsku*“, císařovnu nijak nezaujal věcnými zmínkami „*o svých koních a o tom, jak je sedlat a zapřahat*“. Chtěl na císařovnu zapůsobit společnou vášní pro koně. Samotné Marii Valerii připadal „*bezvýznamný a bez mužnosti*“. Odmítnut dále rozebíral sňatkové strategie při nekonečných procházkách se sestrou Elvírou,⁷⁸ která si dlouho zvykla na nepřítomnost starší sestry Isabelly provdané v Itálii.⁷⁹ Například o Božím těle roku 1888 se vydali v doprovodu Elvířiny dvorní dámy na pouť do dvanácti kostelů. V každém byla taková

⁷³ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 283.

⁷⁴ Ludvík Ferdinand Maria Karel Henrich Adalbert František Filip Andrea Konstantin (nar. v Madridu 22. 10. 1859, zemř. v Nymphenburgu 23. 11. 1949. Oženil se 2. 4. 1883 v Madridu s Marií de la Paz, španělskou infantkou (nar. v Madridu 23. 6. 1862, zemřela v Nymphenburgu 4. 12. 1946).

⁷⁵ Dcera španělské královny Isabelly II. a sestra pozdějšího krále Alfonse XII.

⁷⁶ Alfons Maria František z Assisi Klement Max Emanuel se narodil v Mnichově 24. 1. 1862, zemřel tamtéž 8. 1. 1933. V Nymphenburgu se 15. 4. 1891 oženil s princeznou Louisou Orleánskou, dcerou vévody z Alenčinu (nar. v Bushy House, anglické hrabství Surrey 9. 6. 1869, zemřela v Mnichově 4. 2. 1952).

⁷⁷ RA Wrba-Kouniců (depozitář Jaroměřice nad Rokytnou), Osobní korespondence 1899-1940, Výstřižky z novin, s. f.

⁷⁸ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z Nymphenburgu, 24. 10. 1887)

⁷⁹ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 24. 10. 1887; dopis z Nymphenburgu, 1. 3. 1888)

tlačence, že se ke svatému hrobu ani nedostali.⁸⁰ Elvíra bratra doprovázela i při jeho oficiálních povinnostech, naposledy při dubnovém odhalení sochy krále Ludvíka v Dvorní knihovně. Zde Alfons vyvolal senzaci poté, co se nadšeně přihlásil k bruslařskému sportu.⁸¹ Nakonec uplynulo pět let od námluv v Hofburgu, než se s rakousko-uherskou císařskou rodinou opravdu spřiznil. Představili mu císařovninu neteř, orleánskou princeznu Luisu z Alençonu (1869-1952), kterou si vzal v dubnu 1891. Vévodové z Alençonu, s nimiž se Alfons v závěru sešvagřil, tvořili součást větve orleánských vévodů královské rodiny Francie.

2. *Dětství a dospívání wittesbašské princezny*

Princezna Elvíra (Alexandrina Marie Cecílie Klára Evženie) se narodila 22. listopadu 1868 v Mnichově, v rodině bavorského prince Adalberta⁸² a španělské infantky Amálie⁸³. I v jejím případě byla pořízena detailní zpráva v souladu s běžnou praxí přesných záznamů o příchodech potomstva vládnoucích rodů na svět. Jednak se tím dokládalo výjimečné postavení právě narozeného potomka a dále se tak přiznávala dědická práva v nástupnictví na trůn. Jak je patrné, průběh porodu kterékoli Její královské Výsosti byl přesně upraven v článku III, §:1 vnitřního statutu královské rodiny Bavorska z 5. září 1819. K ověření kodicilia zprávy připojili své podpisy očití svědkové - ministr financí Adolf z Pfretzschneru, ministr spravedlnosti Jan z Lutzu, nejvyšší zmocněnec královské státní rady kníže z Hohenlohe, pověřený vedením Královského ministerstva královského domu a zahraničí, státní ministr spravedlnosti Bavorska a Dr. František Sebastian z Daxenbergeru.⁸⁴

---

⁸⁰ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 2. 6. 1888)

⁸¹ TAMTÉŽ.

⁸² Adalbert Wilhelm Georg Ludwig, narozen v Mnichově 19. července 1828, zemřel na zámku v Nymphenburgu 21. září 1875. Oženil se 25. srpna 1856 v Madridu se španělskou princeznou Amálií Bourbonskou (narozena 12. října 1834 – zemřela 27. srpna 1905).

⁸³ Amálie Felipina del Pilar Blasía Bonisa Vita Rita Lutgard Romana Judas Tadea Alberta Josefa Ana Joaquina Los Dolce Apostolicos Bonifacia Domenica Bibiana Veronica, infatka španělská (nar. 12. 10. 1834 v Madridu, zemř. 27. 8. 1905 v Mnichově) byla dcerou Františka de Paula Antonia, infanta španělského a Luisy, princezny z Bourbonu a Obojí Sicílie. Provdlala se v Madridu, 25. 8. 1856 za prince Adalberta Bavorského (nar. v Mnichově 19. 1. 1828, zemř. v Nymphenburgu 21. 10. 1875).

⁸⁴ Na základě statutu vešlo ve známost, „že 22. listopadu, okolo šesté hodiny byl očekáván porod Její královské Výsosti princezny Amálie, manželky Jeho královské Výsosti prince Adalberta Bavorského; bez prodlení bylo nařízeno, aby se před apartmány obývané Její královské Výsostí ve zdejším královské rezidenci nacházeli oba svědkové, jako královský státní ministr financí Adolf z Pfretzschneru a královský státní ministr spravedlnosti Jan z Lutzu, jakož i dvorní maršál Jeho královské Výsosti prince Adalberta, svobodný pán z Hertlingu. Deset minut po 7. hodině večerní vyšla nejprve Jeho královská Výsost princ Adalbert z ložnice Její královské Výsosti princezny. Jeho manželka, sdělil nejprve svědkům v nejbližším sousedícím předpokoji, právě porodila dítě ženského

V dětském světě Elvíry sehrávala stále důležitější roli její teta, vévodkyně Adalgunde Modenská (1823-1914). Starší sestra Elvířina otce byla provdaná za modenského vévodu Františka V., arcivévodu rakouského (vzdáleného bratrance rakouského císaře Ferdinanda I.). Počátek takřka čtyřicetileté korespondence s tetou Adalgundou, ve dvorských kruzích známou jako „Duni“, se datuje do doby, kdy Elvíře bylo osm let. Díky tomu je očekávatelný tetin vliv na princeznino dětství, dospívání a následný život v manželství. Každý v okolí královského dvora v Mnichově dobře věděl o nesmírném vlivu vévodkyně Modenské, která „byla považována za hlavu rakouské strany u mnichovského dvora“.⁸⁵ Proto zajisté i rodiče princezny Elvíry podporovali dceru v projevech náklonnosti vůči „šedé eminenci“ bavorského královského dvora. Tou se Adalgunde Modenská stala poté, co se její manžel musel v roce 1859 vzdát vlády v Itálii zmítané risorgimentem.

Elvíra tetě Adalgundě patrně nahrazovala jedinou dceru, která, ač narozená 1848, zemřela ještě téhož roku, co se František V. Modenský ujal vlády ve vévodství po zemřelém otci, Františku IV. (1779-1846). Po rakouské porážce u Magenty a Solferina roku 1859 odešla rodina modenského vévody definitivně, nejprve do Brescie, poté do Mantovy. Natrvalo se však usadila až ve Vídni.⁸⁶ Konzervativní názory a bigotní katolicismus vévodského páru učaroval rakouskému císaři Františku Josefovi I., který si svých příbuzných náležitě vážil. Postupem času byli František a Adalgunde Modenští téměř jedinými příbuznými z celého arcidomu, které císař ve své přítomnosti snesl, či kterým snad dokonce dopřával sluchu jejich politickým názorům.⁸⁷ Adalgunde Modenská ovdověla v roce 1875, smrtí manžela vymřela i celá linie Modena-Este habsburského rodu.

---

pohlaví a navázal na toto oznámení pozváním, aby se odebrali do ložnice. Na to byli oba jmenovaní svědci uvedeni do apartmánu, kde nejjasnější kněžna a paní Amalie Felipe Pilar, královská princezna bavorská, manželka Jeho Královské Výsosti prince Adalberta Viléma Jiřího Ludvíka bavorského, rozená infantka španělská, ležela v posteli a právě narozená princezna byla dosud spojena s matkou pupeční šňůrou. Při vstupu svědků do ložnice tomu byli přítomni: Její Veličenstvo, Královna-matka Jeho Královské Výsosti prince Adalberta, nejvyšší hofmistryně Jejího Veličenstva Královny, hraběnka z Mühle, dvorní dáma Její královské Výsosti princezny, baronka Irena z Reichlin-Meldeggu, dvorní maršálek Jeho královské Výsosti prince Adalberta, Filip, svobodný pán z Herlingu, osobní lékař Dr. Hugo Schroeder, komorná Helena Hüberová a porodní bába Karolína Schmiedová. Nově narozená princezna tak přišla na svět: v sobotu, dvaadvacátého dne měsíce listopadu v roce tisícího osmistého osmašedesátého, v sedm hodin a deset minut večer. Tímto byl podle předpisu proveden porod Její královské Výsosti princezny Amálie a narození princezny – dcery výše uvedené. K potvrzení toho, byla takto přesně ze všech stran uvedena ve známost dnešní zpráva o tomto skutku, oběma přítomnými pány svědky a představitelem královských ministerstva Královského domu a zahraničí, knížetem z Hohenlohe vlastnoručně podepsána a zpečetěna.“

⁸⁵ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 28.

⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 133.

⁸⁷ JIŘÍ PERNES, *Pod habsburským orlem. České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2001, s. 20.

Jak známo, titul i majetek získal příští následník trůnu František Ferdinand, od té doby s přízviskem d'Este.

Rok poté začala Elvíra psát své tetě první dopisy, které jí krátily čas trávený střídavě ve vídeňském paláci Modena, mnichovské rezidenci či zámku Wildenwart v bavorském Chiemgau.⁸⁸ Zcela prvním z nich malá pisatelka zareagovala na tetin velkorysý dar, nového zpěvavého ptáka do princezny privátní voliéry, jenž ji velmi potěšil a zavázal. Radost spontánně vyjádřila dopisem odeslaným z královské rezidence v Mnichově 23. června 1876.⁸⁹ K tomuto okamžiku se počala náklonnost, kterou vévodkyně k osmileté neteři chovala a která přímo úměrně narůstala se vzájemnou výměnou dalších dopisů. Nemalou měrou tomu prospěl dar, který princezně připomínal její vděčnost také proto, že naprosto odpovídal její povaze od přírody veselé. Není vyloučeno, že k posílení vztahu mezi oběma Wittelsbachovkami přispěla i dvorní dáma vévodkyně, hraběnka Mosconiová.⁹⁰ Jisté však je, že optimismem hýřící princezna nyní patřila k málu vyvoleným pod ochranou na první pohled dobromyslné a staromódní vdovy.⁹¹ O tom, že sílící pouto mezi Elvírou a vévodkyní Adelgundou lichořilo zvláště princezniným rodičů, svědčí dvouměsíční odmlčení ze strany princezny Elvíry. Znovu se připomněla 21. srpna 1876 z Tutzingu, kde její rodina trávila letní i podzimní období. S nadšením se zmínila o koupání ve Stranbergském jezeře přes den, zatímco na tetu často vzpomínala. „*Jsme všichni zdraví*“, píše pohotově a plurálem tak nepřímou upozorňuje na možnost zásahu rodičů do slibného postavení vlastní dcery pod záštitou vlivného člena wittelsbašského rodu u dvora v Mnichově a ve Vídni. Tradičně ji upozorňovala na úctu, již k ní chovala tím, že jí písemně vyjadřovala „rukypolíbení“, tedy rituál, do něhož později vtělila veškeré představy o etickém kodexu a v dospělosti je pak přijala za své a vyžadovala je jako pocty vůči své osobě od vlastního okolí.⁹² Ani o Vánocích na svou osamělou tetu nezapomínala a posílala alespoň přání k novému roku.⁹³ Když Elvíře doručili dárkový košík k Vánocům od tety Adelgundy, nebylo pochyb o zvláštní přízni, již se u vévodkyně těšila. Vzhledem k tomu, že namísto očekávatelné korespondence mezi Elvírou a její matkou Amálií se dochovala pouze korespondence s tetou Adelgundou Modenskou, zdá se, že mezi neteří a tetou se vyvinulo silné pouto téměř mateřského rozměru.⁹⁴ K podpoře této oboustranné

⁸⁸ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 28.

⁸⁹ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 23. 6. 1876)

⁹⁰ TAMTÉŽ.

⁹¹ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 28.

⁹² BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 21. 8. 1876)

⁹³ TAMTÉŽ.

⁹⁴ TAMTÉŽ. (Dopis z 23. 12. 1876)

náklonnosti přibýly do soukromého alba vévodkyně dvě fotografie, jedna s Elvírou a její mladší sestrou Klárou a další zachycující už jen samotnou Elvíru. Ke druhé pak ještě připojila poděkování za projevovanou lásku a vyjádřila lítost nad bezmocí poblahopřát vévodkyni (patrně k narozeninám) osobně.⁹⁵ Jedinou možností jak se jí mohla odvděčit, byla prostá „*dětská modlitba*“ za ni a opravdové následování všech jejích „*mateřských doporučení*“.⁹⁶ K nim mohly patřit pobídky k usilovnějšímu studiu. Vždyť už po uplynulém roce bylo evidentní, jaké stylistické pokroky princezna učinila.

Systematickým studiem dozajista procházela, přestože se o něm nedochovala žádná konkrétní zmínka. Náročným vyučovacím programem, předepsaným pro děti z vysoce postavených a urozených rodin, se jí dostalo důkladného vzdělání v jazycích, historii, politice a etiketě.⁹⁷ Kdykoli se směla rozhodnout dál své vzdělání rozvíjet. Vědu, na rozdíl od rakouských Habsburků, nepovažovali vládnoucí německé rody Hohenzollernů a Wittelsbachů za překážku.⁹⁸ Podstatné místo ve vzdělávacím procesu patřilo hledání vztahu ke krajině. Vládnoucí dynastii připomínala její hmotnou odpovědnost, kterou za ni nesla. Bez odezvy nezůstala ani u Elvíry. Velkou oblibu chovala k horám a vévodkyně Modenská o tom nejen věděla, ale pozitivní vliv přírody na neteř schvalovala a podporovala. Věděla o slabosti neteře pro dárky a také toho dovedla správně využít. Do Nymphenburgu jí na konci srpna 1877 odeslala řadu věcí, mezi nimi červený diapositiv, jehož prostřednictvím si donekonečna připomínala malebnost Bartolomějova jezera a okolního pohoří.⁹⁹ Na oplátku tetiny štědrosti se pustila do malování, kreslení a vyšívání. Výsledný produkt by byl jen pro ni.¹⁰⁰ Studijních povinností ale přibývalo a Elvíra spatřovala svou nynější hlavní povinnost v „*opravdu pilném učení a úsilí*“.¹⁰¹ Velká pozornost při výchově bavorských princezen byla věnována katolické věrouce. Podle Elvíry byla mše svatá nejdůležitější součástí dne a skálopevně přesvědčena v tom byla i v pozdějším věku. Zvláště za pobytů na moravském venkově hraběnka Wrba-Kounicová vyřizovala korespondenci před jídlem, ale hlavně před návštěvou kostela.¹⁰² Už od dvanácti let považovala mši za příležitost vyprosít přízeň Boha pro své nejbližší, mezi nimi pro tetu Adelgunde Modenskou, které neteřina zbožnost lichotila a která sama ji k ní patrně

⁹⁵ TAMTÉŽ. (I. dopis z roku 1877 a II. dopis z roku 1877)

⁹⁶ TAMTÉŽ. (Dopis z 26. 1. 1878)

⁹⁷ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 159.

⁹⁸ Ilustrativní příklad je osobnost bavorského vévody Carla Theodora, uznávaného očního lékaře (B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna* s. 360), nebo prince Ludvíka Ferdinanda jako válečného chirurga.

⁹⁹ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 31. 8. 1878)

¹⁰⁰ TAMTÉŽ. (II. dopis z roku 1878)

¹⁰¹ TAMTÉŽ. (Dopis z roku 1878)

¹⁰² TAMTÉŽ. (Dopis z Vídně, 17. 3. 1898)

vedla. K dosavadním vyznávaným hodnotám patřilo štěstí, zdraví a radost. Poprvé ve dvanácti letech dostala v mnichovské rezidenci vlastní byt, kde se před světem mohla kdykoli skrýt. Soukromí ostatně dokázal ocenit každý člen exponovaného panovnického domu, protože už od mládí byl připravován na odvrácenou tvář privilegovaného postavení – ztrátu soukromí ve prospěch služby lidu. Každý den i delší období u malých princezen podléhal přesnému řádu tak, aby dálkovému studiu byly kladeny co nejmenší překážky. Ne vždy to ale vycházelo. Například odjezdy z mnichovské rezidence k jarnímu pobytu v oblíbeném Nymfenburgu se kdykoli mohly neplánovaně odložit na později, často kvůli náhlým návštěvám přátel princezniných rodičů z řad vysoké aristokracie Evropy. Rodiče tyto rozvrhy měnily jen zřídka, hrozila totiž ztráta významu rodičovských „*nabádání*“ pro potomky.¹⁰³

Docela jinou změnou v dětském programu byly pobyty u příbuzných. Děti Adalberta a Amálie Bavorských vždy přímo ožily v přítomnosti oblíbené tety, Adelgundy Modenské. Z jednoho letního pobytu u vévodkyně se dvanáctiletá Elvíra těžko vracela do zaběhlých kolejí studijních povinností v mnichovské rezidenci či Nymfenburgu. Hluboký dojem v ní zanechal dvůr vévodkyně a dvorní dáma hraběnka Mosconiová.¹⁰⁴ K potěše vévodkyně zapůsobila i tamní katolická atmosféra, protože příštího roku v květnu šla ke svatému přijímání. Jen pro ni byla vyzdobena celá kaple květinami. Po udělení svátosti přišly na řadu dary, od bavorského krále při té příležitosti dostala „*vzácný zlatý řetěz s křížem*“. Radostná euforie duchovního růstu princezny vrcholila přípravami na cestu do Vídně, završenou návštěvou v Modenském paláci tety Adelgunde.¹⁰⁵ Biřmování princezny následovalo 8. srpna 1882. Oslavy po obřadu v kapli svaté Magdaleny se bohužel nezúčastnila princeznina kmotra, teta Marie – bavorská královna.¹⁰⁶ Ale přišla například princezna Gisela, dcera rakousko-uherské císařovny, s manželem Leopoldem, Elvířiným bratrancem.

Sotva se však vzpamatovala ze slavnostní události, jíž byla sama středem, rozproudila se jí krev v žilách vzrušením vždy, když pomyslela na zasnuby své starší sestry

---

¹⁰³ TAMTÉŽ. (Dopis z 27. 1. 1880). K vysokoškolskému vzdělání aristokrata srov. MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Alois Berchtold, folio 101-102 (dopis z 5. ledna 1919); Tamtéž, folio 101-102; Tamtéž, folio 99-100 (dopis z 8. ledna 1919); Religiozita vštěpovaná Berchtoldovým synům Tamtéž, s. f. (dopis z 27. června 1922); Komentáře k tvorbě výhodných známostí Tamtéž, folio 131-132 (dopis z 22. října 1919); Tamtéž, folio 143-144 (dopis z 4. června 1919); Tamtéž, folio 125-126 (dopis z 24. srpna 1919); Tamtéž, folio 131-132 (dopis z 22. října 1919); Tamtéž, folio 125-126 (dopis z 24. října 1919).

¹⁰⁴ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z Nymphenburgu, 28. 7. 1880)

¹⁰⁵ TAMTÉŽ. (Dopis z Mnichova, 3. 5. 1881)

¹⁰⁶ TAMTÉŽ. (III. dopis z Nymphenburgu, 2. 9. 1882)

Isabely s vévodou janovským. Při tom se projevovala romantická duše Elvíry. Bedlivě pozorovala dvoření savojského prince, všimla všech košů s květinami, i náramku, kterými vévoda Tomasso Isabelu v Mnichově a Nymphenburgu zahrnul. „*Je to opravdu božské spojení*“, svěřila se vévodkyni modenské. Správně pochopila potřebu vhodného dynastického spojení, která jí byla nesporně vštěpována a s názorným příkladem doložena v oněch zasnubních dnech roku 1882.¹⁰⁷

Elvíra dosáhla čtrnáctého věku života a vzhledem ke katolické výchově existovala možnost směřovat ji k postavení abatyše řádu svaté Anny ve Würzburgu. V tom ji ke zbožnosti a pilnému studiu nabádala vévodkyně modenská.¹⁰⁸

Nekonečné povinnosti člena panovnického domu nebyly bez kompenzací. Pocit vlastní důležitosti ve společnosti katolické Evropy druhé poloviny 19. století dodávala slavnostní přijetí v cizích státech. Za všechny uveďme první cestu Elvířina bratra Alfonse k sestře Isabelle do Itálie. Nejprve se mu dostalo slavnostního přijetí na vlakovém nádraží a poté oslavné jízdy na zámek Aglie. „*Zámek se rozléhá na návrší a skýtá překrásný pohled, je vystaven z červených pálených cihel a je daleko větší jak Nymphenburg*“. Vydal se do parku a na projížďku gondolou. Na programu desetidenní princovy návštěvy Itálie byly poslední dva dny strávené v Turíně, v blízkosti italského krále a portugalské královny. Rychle se vrátil do Bavorska, aby se zúčastnil návštěvy španělské královny s dětmi, která mnoho znamenala pro jeho matku coby rozenou španělskou infantku.¹⁰⁹ Bohatý společenský život kvetl i v Nymphenburgu. Četná „Diner“ a „Souper“ výchovně působila na dospívající potomstvo adalbertské větve Wittelsbachů. O projevech mimořádné pozornosti vůči hostům se dalo hovořit v případě, že byla uspořádána pozdní večeře s hudbou a tancem v lázeňském letohrádku uprostřed nymphenburgských zahrad. Na počest španělské infantky Isabelly se jedna taková uskutečnila 10. dubna 1885. Na příkladech organizace společenských akcí se princezny mohly naučit nejvíce. Jestliže „*všechno jasně souhlasilo*“, podle sedmnáctileté Elvíry hostitelka odvedla práci správně.¹¹⁰ Učila se zvládat i situace, při nichž sama byla hostem. Tehdy ve vší slušnosti vyjádřila vděčnost za pozvání a pohostinství. Jedny z prvních oficiálních přijetí byly návštěvy cizích dvorů. Jako doma se do jisté míry cítila na dvoře tety Adelgundy, která ji hostila ve vídeňském paláci Modena na přelomu listopadu a prosince 1885. Zpáteční cesta

¹⁰⁷ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 1. 10. 1882) S detailním popisem svatební slavnosti přišly noviny The New York Times, 21. 5. 1883.

¹⁰⁸ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z Nymphenburgu, 28. 1. 1883).

¹⁰⁹ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 9. 8. 1883)

¹¹⁰ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 12. 4. 1885)

do Nymphenburgu proběhla přesně podle princezniných představ. Na cestách vyhledávala krajinnou scenérii a právě mezi Salzburgem a Rosenheimem „*se předváděly ty nejhezčí hory*“, zvláště Watmann – oblíbený vrcholek tety Modeny.¹¹¹

Sledujíc dění kolem se u princezny začal probouzet mateřský cit a vůbec pozitivní vztah k dětem. Bylo jasné, že není vhodnou kandidátkou do čela klášterního společenství. Soužití rodiny prince Ludvíka Ferdinanda v Nymphenburgu, hlavy adalbertské větve, s ostatními z matčiny rodiny bylo harmonické a živé.¹¹² Sourozenci o sebe stále jevíli zájem natolik, že se nemuseli sejít jen o „*velmi slavnostním*“ křtu svého prvního synovce, Ferdinanda Marii, v roce 1885,¹¹³ nebo o dva roky později při biřmování nejmladší sestry Cláry a společném obědě u matky.¹¹⁴ Je ale zřejmé, že Elvíra narození druhého potomka Ludvíka Ferdinanda a Marie de la Paz prožívala intenzivněji. Zaujal ji rodinný život vlastní společenské vrstvy. V osmnácti letech směla poprvé zůstat vzhůru déle do noci a spolu s rodinou očekávat narození synovce. Očité svědectví očekávaného příchodu prince Adalberta na svět vzdala a v půl jedenácté večer se vzdálila. Princ pojmenovaný po zakladateli celé jedné větve Wittelsbachů se narodil až 3. června 1886 v půl třetí ráno.¹¹⁵

Snazší cestu královských princezen k oltáři předznamenával nejen bezvadný původ či náboženská orientace, ale výhodou byl i přijatelný fyzický vzhled. Elvíra se ve srovnání s některými jinými wittelsbašskými princeznami za krásnou nepovažovala. Jen doufala, že i pro ni se „*snad nějaký najde*“. Kritika vlastního vzhledu je u princezny patrná v jednom z dopisů, kdy komentovala příchod nové dvorní dámy, hraběnky Deymové, do domácnosti vévodkyně modenské: „*Jestli je pěkná*“ jako ta předchozí, „*tak dlouho dvorní dámou nezůstane*“ a vdá se. „*To já bych u Tebe dvorní dámou být mohla. Mezi námi, Anhalt dává najevo, že se mu líbím; přesto k tomu kvůli náboženství nedojde*“.¹¹⁶ Pravdou je, že od dubna 1887, kdy, ať už z jakýchkoli důvodů, požádal o Elvířinu fotografii arcivévoda Vilém (1824-1894), velmistr řádu německých rytířů, to byla jediná úvaha o sňatku.¹¹⁷ O tom, že se těmto úvahám nebránila, může vypovídat i námět z Gampenriederova obrazu, na kterém si princezna ve společnosti důvěrné přítelkyně čte v zábavném dopise.¹¹⁸

Zmínka o Elvířině ochotě vyměnit krásu za společenské postavení již byla učiněna. Pokud ale sama, jak tvrdí, přitažlivým vzhledem nedisponovala, nabízí se zde úvaha, zda

¹¹¹ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 12. 4. 1885)

¹¹² TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 12. 4. 1885)

¹¹³ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 22. 3. 1886)

¹¹⁴ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 20. 9. 1887)

¹¹⁵ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 3. 6. 1886)

¹¹⁶ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 1. 3. 1888)

¹¹⁷ TAMTÉŽ. (Dopis z Nymphenburgu, 5. 5. 1887)

¹¹⁸ Karl Gampenrieder, Zábavný dopis, 1886.

svůj kapitál na pomyslném sňatkovém trhu neopřela o svůj vysoký společenský původ. Zdá se to pravděpodobné o to víc, víme-li, že ve svém prostředí by snáze překonávala překážku stavovskou oproti hendikepu odlišné víry.

Nabízí se pro to hned několik mocných argumentů. Přesto, že v roce 1889 zemřela královna Marie, princeznina kmotra a vdova po bavorském Maxmiliánovi II. (1811-1864), její požehnání by zajisté dostala.¹¹⁹ Dále, ještě před tím se v Bavorsku dostal k moci princ-regent Luitpold. Od toho roku 1886 „*Teta Modena a Poldi byli nerozlučný sourozenecký pár a Adelgunde tu patřila k nejvlivnějším osobám*“, tvrdí rakouská historička Brigitte Hammanová.¹²⁰ Jelikož vévodkyně Modenská chovala k neteři velkou náklonnost, pro plán oženit se s pouhým rakouským hrabětem stačilo získat na svou stranu i vůli nejstaršího bratra, jako nástupce po zemřelém otci Adalbertovi. Připočteme k tomu i vzrůst sebevědomí, když se s potěšením dověděla, že ji znají dcery arcivévody Josefa Karla Ludvíka (18033-1905) – Marie Dorotea (1867-1932) a Markéta (1870-1855). Obě byly dcerami uznávaného odborníka i známého redaktora sborníku *Rakousko-uhersko slovem a obrazem*, obě byly ve společnosti kladně přijímány jako všestranně umělecky založené.¹²¹ Závěrečnou iniciativu vzala do rukou vévodkyně Modenská v roce 1889, aby si byla zcela jista, jakým směrem se ubírají princezniny představy o vlastní budoucnosti. Zorganizovala cestu do Kolína nad Rýnem a dovolila neteři vzít si s sebou nejlepší přítelkyni. Cesta soukromé povahy vyžadovala, aby do Severního Porýní cestovala inkognito pod jménem „hraběnka Radenburgová“, tedy stejným pseudonymem, který užila při nedávné cestě k sestře do Itálie.¹²² Po návratu bylo jasno. Elvíra se svobodně rozhodla a abatyší se nestala. Podle všeho ani princezna Klára, Evířina nejmladší sestra, nebyla k přijetí řádového svěcení nucena. Z počátku se bavila cestováním. Roku 1904 párkrát napsala z Paříže, z Madridu už žádnou zprávu neposlala.¹²³ Starší a již provdaná sestra Elvíra věřila, že se Klára rovněž někdy provdá. Z pilné žačky a zanícené katoličky se však stala abatyše řádu svaté Anny ve Würzburgu, což bylo socio-profesní zařazení, kterému se sňatkem vyhnula starší sestra Elvíra.

Pět let před nerovným sňatkem s hrabětem Wrbna-Freudenthalem se zdály být princezniny charakterové vlastnosti a vyznávané hodnoty mnohem čitelnější, o čemž svědčí předchozí pohled do korespondence s tetou Adelgundou. Jakým způsobem tedy

¹¹⁹ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z Nymphenburgu, 8. 4. 18)

¹²⁰ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 28.

¹²¹ TAMTÉŽ, s. 188, 286, 325.

¹²² BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 9. 6. 1889)

¹²³ TAMTÉŽ. (Dopis ze 17. 1. 1904)

zapadala do kolektivu svých vrstevníků a příbuzných? Nabízí se hned několikero srovnání. Jak s arcivévodkyní Žofií, tak se sestřenicí Alžbětou ji spojovaly některé společné rysy charakteristické pro wittelsbašský rod. U Žofie sdílela zásadovost a konzervativní vnímání neměnné šlechtické hierarchie ve společnosti s okázale projevovaným královským bontonem, důležitým k udržení vladařské důstojnosti.¹²⁴ Osobnost sestřenice Alžběty ji zase inspirovala svébytným kultem krásy¹²⁵. Společný jim byl i nedostatek smyslu pro povinnost. Jmenovitě v případě ekonomicko-správní agendy osobního jmění, jenž u hraběnky zesílil zejména v pozdějším věku. Hraběněčino pojetí kultu krásy se ve srovnání s názorem Ludvíka I. a císařovny Alžběty lišilo v rozměru chápání urozenosti. Zatím si dva proslulejší příbuzní nekladli společenské hranice v obdivu krásných lidských tváří a ve svých sbírkách přechovávali i portréty neurozených,¹²⁶ Elvíra, pokud vůbec překročila reflexi krásy u sebe sama, nikdy v hodnocení neopustila prostředí vlastní společenské třídy. Urozená společnost mnichovského a později vídeňského panovnického dvora obdivovala zejména siluetu její postavy. Kterákoli drahocenná róba vždy jen zvýraznila princeznin útlý pas a ladné pohyby prozářil třpyt skvostných šperků ve světlech lustrů, svícňů a lamp. Zmínky o hraběněčiných nákladných toaletách se často objevovaly v listu *Wiener Salonblatt* zasvěceném výhradně aristokratickému prostředí mapující život dvorských kruhů první třetiny 20. století.¹²⁷ Ostatně projevy ženskosti v časté obměně šatníku u Elvíry přetrvávaly i v pokročilejším věku. S přibývajícím věkem se nezvykle mnoho líčila,¹²⁸ což lze připisovat charakteristické touze Wittelsbachů udržet fyzickou krásu těla. Perfekcionismus fyzického vzhledu Wittelsbachů jakoby se přeměnil v prostředek k odlišení od neurozených vrstev.

Stavovsky distinktivní chování bylo princezně vštípeno rodinným prostředím. Do jaké míry se u princezny projevovalo extrémní střídání nálad a tísnivý pocit být neustále někým sledován, typický pro mnoho dalších členů wittelsbašského rodu, nelze s ohledem na nedostatek podstatných pramenů s určitostí popsat. Náladovostí se nejvíce vyznačoval

¹²⁴ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 57, 159.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 124-142. A podobně E. BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*, s. 73-75; G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 176-177.

¹²⁶ G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 7; TÁŽ, *Já, Sisi. Poslední plavba*, s. 31; B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 125.

¹²⁷ *Wiener Salonblatt* 33, 1902, č. 1, s. 7; č. 4, s. 13; č. 5, s. 6, 8; č. 42, s. 8; 34, 1903, č. 5, s. 9, 19; 35, 1904, č. 7, s. 14; č. 8, s. 11; 10, s. 11; 51, 1920, č. 25, s. 1; 52, 1921, č. 18, s. 2.

¹²⁸ Vzpomínky Anežky Tušerové z Kojetic, zaznamenané MUDr. Františkem Veselým z Třebíče v letech 1986-1987. Z magnetofonové nahrávky a rukopisu z archivu MUDr. Františka Veselého. Ústní historie zpřístupněna v F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 383-409.

Elvířin uctíváný bratranec, král Ludvík II.(1845-1886),¹²⁹ jehož portrét si, společně s portrétem císařovny Alžběty, hraběnka s pietou uchovávala ve svém soukromém apartmánu jaroměřického zámku až do pozdního věku.¹³⁰ Nespoutaný duch wittelsbašského génia měl blízko ke kontroverzním umělcům své doby, jakými byl například hudební skladatel Richard Wagner.¹³¹ Společná vášeň pro Wagnerovo hudební dílo jim byla natolik inspirující, že například Elvířin nejstarší bratr, princ Ludvík,¹³² se nechával fotografovat právě jako „wagnerovský hudebník“.¹³³ Elvíra s radostí naslouchala hlasu oblíbené interpretky – mnichovské operní pěvkyně Loly Beth. Ta velmi často alternovala ve wagnerovské produkci. Švagrová Paulina Draskovichová věděla o obdivu princezny, tehdy již provdané hraběnky, k hlasu bavorské umělkyně a obstarala pro ni autogram.¹³⁴ Na všechny aristokratické kruhy Evropy však rozpačitě působila obliba Wágnerovy tvorby především v revolučních řadách sociálně motivovaných myslitelů, jakými byli například Arthur de Gobineau, Nevil Stewart Chamberlain, Friedrich Wilhelm Nietzsche. Proti proudu své společenské třídy šla v tomto ohledu zvláště proslulá kněžna Paulina Metternich-Sándor, protože propagaci autorského díla věnovala značnou část vlastní energie a kreditu.¹³⁵

¹²⁹ Ludvík II. Otto Friedrich Wilhelm, bavorský král, se narodil v Nymphenburgu 25. srpna 1845. Utonul ve Starnberském jezeře 13. června 1886.

¹³⁰ Depozitář státního zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou (Jana PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace zpřístupněných hradů a zámků v České republice. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, (Evidenční rejstříkové číslo 2665)*, Jaroměřice nad Rokytnou 1998.

¹³¹ G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 10, 14-15.

¹³² Ludvík Ferdinand Maria Karel Heinrich Adalbert Franz Philips Andrea Konstatnitn (narozen v Madridu 22. 10. 1859, zemřel v Nymphenburgu 23. 11. 1949). V Madridu, 2. 4. 1883 se oženil s Marií del Paz, infantkou španělskou (narozena 23. 6. 1862, zemřela v Nymphenburgu 4. 12. 1946).
¹³³ Depozitář státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou, sbírka fotografií.

¹³⁴ RA Wrba-Kouniců (Depozitář státního zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou), Elvíra Wrba-Kounicová, 1. Osobní korespondence, a) časově zařazená, folio: 34.

¹³⁵ K osobnosti Pauliny Metternich-Sándorové: T. METTERNICHOVÁ, *Svědectví*; Pauline METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, *Je ne suis jolie, je suis pire. Souvenirs.*; Pauline METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, *Geschehenes, Gesehenes, Erlebtes*; Pauline METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, *Éclairs du passé 1859-1871*, Vienna 1921; Richard METTERNICH-WIENEBRUG – Alexandr KLINKOWSTROEM, *Aus Metternich's nachgelassenen Papiere*, VIII, Wien 1880-1884; Wiener Salonblatt, č. 25, 1928; Karel CHOBOT, *Šlechtici sídlící v českých zemích jako vedoucí diplomatických misí habsburské monarchie*, Genealogické a heraldické listy 24, 2004, č. 2, s. 21-22; Constantin von WURZBACH, *Bibliographisches Lexikon des Kaisertum Oestreich XVIII*, Wien 1868; Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003³, s. 206; Jan HALADA, *Lexikon české šlechty (Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti)*, Praha 1992, s. 98-100; *Ottův slovník naučný*. VII, Praha 1901, s. 208; *Masarykův slovník naučný* IV, Praha 1929, s. 90; B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*; R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*; J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*.

III. Z princezny „pouhou“ hraběnkou

3. Význam dynastické rovnorodosti

V padesátých letech devatenáctého století si bavorská královská rodina od sňatku princezny Alžběty s rakouským císařem Františkem Josefem I. slibovala vzestup prestiže své vévodské větve a celkové upevnění dynastických vazeb mezi oběma trůny.¹³⁶ V Elvířině případě však vyvstává otázka po smyslu jejího dynasticky nerovnorodého sňatku.

Revoluční rok 1789 je třeba považovat za mezník v kategorii rovnorodosti vládnoucích dynastií Evropy. V královských rodinách až do té doby docházelo nejprve k „feudálním sňatkům“, kdy příslušníci starověkých a středověkých královských rodů pojímali za manželky hraběnky a vévodkyně. Cíl byl jediný – zvětšit území. Nahradily je sňatky „dynastické, mezinárodní, jako usoučást diplomacie, která přinášela spojenectví“, píše Milan Buben. Po francouzské revoluci uvedly korunované hlavy v život „princip rovnorodosti“. Zde bylo cílem zvýšit vážnost koruny¹³⁷ pošramocenou absencí vladařského původu samozvaného císaře Napoleona Bonaparta. Vyhnout se možnému opakování podobných případů bylo úkolem Proklamace Svaté aliance.¹³⁸ Ideje panovníků v ní shrnuté jednohlasně připustily existenci pouze trůnů s „nejstarší a nejčistší krví“.¹³⁹ Za tímto účelem vznikaly vnitřní rodové směrnice, jakou byl v případě Wittelsbachů *Statut Královské rodiny Bavorska z 5. září 1819*. Od Vídeňského kongresu 1815 byl katolickými rody 19. století poprvé akceptován původně kacířský „kvietismus“, teologický směr, jenž se v přetvořené podobě přihlásil k hledání záruk neměnného pořádku a klidu prostřednictvím dynastického spojení trůnu s oltářem.¹⁴⁰ Po dalším revolučním roku 1848 - a to zcela proti vůli nejen katolických panovnických domů - nabral vývoj dynastické

¹³⁶ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 35.

¹³⁷ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 224.

¹³⁸ Václav VEBER, *Dějiny sjednocené Evropy od atlantických počátků do současnosti*, Praha 2004, s. 100-104.

¹³⁹ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 224.

¹⁴⁰ Až dosud to byl směr, který ve své vizi vyznávat jen intelektuální stálost a vnitřní pastivitu jako projev dokonalosti. Hlásal trpný vztah ke světu a přijetí osudu. Kritizoval okázalost, hříšnost a přílišnou moc absolutního vládce. Viz Pink DANDELION, *A sociological Analysis of the Theology of Quakers: The Silent Revolution*, New York 1996. Odvozování legitimacy od boží prozřetelnosti viz Catrine CLAYOVÁ, *Král. Císař. Car*, Brno 2008, s. 22.

rovnorodosti dramatický spád, jen co pozbyla platnosti proklamace Svaté aliance a začaly probleskovat zárodky občanské společnosti.

Pokud známe příčiny a následky vývoje dynastické rovnorodosti první poloviny 19. století, dokážeme si představit reakci tehdejších panovnických rodů Evropy vůči sňatkové strategii vnějšího světa. Proto o nelibém postoji královské rodiny Wittelsbachů vůči Elvířinu rozhodnutí nemůže být sporu. Vzpomeneme-li rok 1871, tehdy se zároveň vznikem německého císařství upřesnilo pořadí panovnických dynastií uvnitř německé říše.¹⁴¹ Bavorští panovníci v novém státním rozvrstvení usedli po pruském králi na druhý nejvýznamnější trůn v hierarchickém pořadí pěti královských stolic Německa.¹⁴² Pro srovnání, v roce 1912 stálo v čele všech států světa kolem 100 dědičných panovníků „*de Deo Gratia*“ a ti vládli devadesáti procentům celosvětové populace, která ve velké míře věřila v takřka božskou výjimečnost panovnického majestátu.¹⁴³ Už z toho důvodu bylo nemyslitelné, aby se kterékoli královské princezně nepodařilo provdat za příslušníka vládnoucí dynastie, a dokonce ani za člena žádného mediatizovaného rodu, jenž by alespoň tak vůči panovníkovi stál na stejné úrovni.¹⁴⁴

Elvíra si ke svému postavení naopak vybrala pouhého hraběte, i když ze staré rodové aristokracie zemí Svatováclavské koruny, který dědičně zastával významné místo c. k. komořího¹⁴⁵ a tajného rady¹⁴⁶ u císařského dvora ve Vídni. Podle oficiálních záznamů

---

¹⁴¹ Roku 1504 stanovil papež Julius II. pořadí evropských panovníků dodržované až do počátku 19. století: „*císař římský, král římský, králové francouzský, španělský, portugalský, anglický, sicilský, skotský, uherský, dóže benátský, kurfiřt bavorský, saský, braniborský, arcivévoda rakouský, vévoda savojský atd.*“ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 222.

¹⁴² Králové pruský, bavorský, saský a württemberský byli následováni velkovévodskými stolicemi Bádenska, Hesenska, Meklenburska-Zvěřínska, Sasko-Výmarska, Meklenbursko-Střelicka a Oldenburska. Třetí hodnostní stupeň patřil vládnoucím knížatům ze Schwarzburg-Sondershausenu, Schwarzburg-Rudolstadtu, Waldecku, Reussu (Starší a Mladší linie), ze Schaumburgu-Lippe a z Lippe. W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 200.

¹⁴³ Ben HILLS, *Masako. Vězeňkyně chryzantémového trůnu. Tragický příběh japonské korunní princezny*, Brno 2007, s. 81.

¹⁴⁴ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 46 - 47. Mezi mediatizovanými rody byly dříve svrchované knížecí a hraběcí rody ve Svaté říši římské národa německého se značnými právy a privilegii. Koncem říše v roce 1806 svou suverenitu pozbyli. V rakouských zemích mezi mediatizované rodiny náleželi: Auerspegové, Colloredo-Mannsfeldové, Dietrichsteinové, Esterházyové, Kaunitz-Rietbergové, Kevenhüllerové, Lobkowitzové, Metternichové, Rosenbergové, Salm-Reifferscheidt-Krautheim-Reitzové, Schwarzenbergové, Schönburgové, Stahrenbergové, Trauttmansdorffové, Windisch-Graetzové.

¹⁴⁵ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 30. Titul komořího („*Kämmerer*“) byl dle řádu Ferdinanda I. jedním ze tří placených komořích, jež byli podřízeni nejvyššímu komořímu. Postupem času se řady komořích rozšířily a i jejich povinnosti se proměnily. Vedle placených komoří stáli i titulární komoří, kteří nárok na mzdu neměli. Získat úřad u dvora ve Vídni bylo složité. Každý kandidát musel být urozený, starší 24 let a mít rakouské či uherské domovské právo. Důležité byly i morální a politická bezúhonnost a zvláště dostatečný majetek usnadňující přiměřený stavovský život.

¹⁴⁶ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 28. Post tajného rady byl nejvyšší pozicí u rakousko-uherského dvora. Tajní radové měli nárok na titul „*Excellence*“ a zvláštní uniformu. Povinností tajného rady bylo

v Gothajských almanaších¹⁴⁷ nevykazovala rodina Wrbnů sebemenší šrám v podobě málo sobě rovnorodého předka a zvěsti kolem jednoho nemanželského syna, o němž bude učiněna zmínka později, úředně zastínil až první rozvod v rodině z roku 1916 či první neurozený sňatek z počátku třicátých let dvacátého století. Demografický průzkum hraběcího rodokmenu potvrdil, že v letech 1445-1850 vstoupilo do manželství 84 rodových příslušníků (53 ženatých mužů, 31 provdaných žen). Vždy minimálně dvakrát došlo ke spříznění se šlechtickými rodinami Kinských z Vchynic a Tetova (dvakrát, tj. 2,4%), Bořitů z Martinic (dvakrát, tj. 2,4%), Mannsfeld-Vorderortů (dvakrát, tj. 2,4%), Tvorkovských z Kravař (dvakrát, tj. 2,4%), Žerotínů (třikrát, tj. 3,6%), Sedlnitzských z Choltitz (čtyřikrát, tj. 4,8) a s příbuznými z Vrbna-Bruntálu (dvakrát, tj. 2,4%); Sledované období 1850-1918 zaznamenalo 7 manželství (5 provdaných žen, 2 ženaté muže). Poprvé v dějinách rodu došlo k rozvodovému řízení (1916). Než rod Wrbnů-Kouniců definitivně vymřel po meči, vstoupilo v posledním sledovaném období 1918-1976 do manželského stavu 6 členů rodu (2 ženatí muži, 4 provdané ženy). Oproti ryze rovnorodým manželstvím v předchozích dvou zkoumaných období bylo v rozmezí let 1918-1976 patrné, že rovných 50% zaujímaly sňatky nerovnorodé (tři – 2 nerovnorodě ženatí muži, 1 nerovnorodě provdaná žena). Zbývající druhá polovina svědčí o doznívající sňatkové strategii, protože všechny tři příslušnice hraběcího rodu volily partnera v mediaticizovaném a vysokým životním stylem se vyznačujícím rodě Esterházyů z Galanthy. Vrátime-li se do období před rok 1891, žádnou mesalianci u hrabat Wrbnů z Bruntálu královská rodina Wittelsbachů v momentě, kdy dala Elviře k sňatku s pouhým hrabětem rezignovaný souhlas, netušila.

Znamená to tedy, že u vnímání významu „dynastické rovnorodosti“ došlo už v druhé polovině 19. století k jistému posunu hodnot. Fakt, že si je evropské vládnoucí dynastie nebyly ochotny připouštět, jen svědčí o pravdivosti tvrzení. Demografická sonda „dynastické sňatečnosti“ v rodokmenu královské větve bavorských Wittelsbachů pro období 1785-1850 hovoří o 19 uzavřených sňatcích (11 provdaných princezen, 6 ženatých princů), z nichž pouze 1 princ uzavřel stavovsky vůbec nerovnorodý sňatek.¹⁴⁸ Ze spřízněných rodů v tomto období představovalo 21% spojení s habsburským arcidodem (čtyřikrát), 10% uzavřelo manželství s pruskými Hohenzollerny (dvakrát) a taktéž 10 %

účastnit se dvorských slavností a státních aktů, kde měli dle dvorského hodnostního řádu pevné postavení. Přístup ke dvoru jim byl císařem Františkem Josefem I. zajištěn až 1886 (s. 24).

¹⁴⁷ Viz *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser auf das Jahr 1825 - 1942*, Gotha 1825 – 1942.

¹⁴⁸ Termín „*dynasticky nerovnorodý*“ sňatek představuje manželské spojení, v němž jeden z partnerů není původem z vládnoucího rodu autonomního státu.

hledalo partnera v řadách saských Wetingů (dvakrát). V období 1850-1918 uzavřelo sňatek 18 Wittelsbachů (6 provdaných princezen, 12 ženatých princů – 1 princ své manželství roku 1913 anuloval), kdy 3 manželství byla dynasticky nerovnorodá (2 hrabata, 1 vévodkyně – roku 1927 prohlášena španělskou infantkou). Došlo k 16% spříznění se španělskými Bourbony (třikrát) a 22% sešvagření s habsburským arcidodem (čtyřikrát). Konečně poslední období vymezené lety 1918-2005 zaznamenalo 42 sňatků v královské větvi, již bez trůnu (18 ženatých princů, 24 provdaných princezen). Hned 17 případů lze označit za „dynasticky nerovnorodé“, což představuje téměř 40,5% (oproti 16,7% v letech 1850-1918). Z ryze dynastických sňatků představuje spříznění s habsburským arcidodem pouze 4,8%, stejně tak 4,8% zastupují sňatky s vlastními příbuznými z řad Wittelsbachů a závěrem 4,8% s mediatizovanými knížaty z Khevenhüller-Metschu. Jako naprosto nový fenomén přináší 20. století do královské větve bavorských Wittelsbachů rozvodové řízení, neboť ze zmíněných 42 uzavřených manželství se v letech 1918-2005 rozvedly tři manželské páry (2 princové, 1 princezna).

Zasnoubení princezny Elvíry Bavorské upravovalo písemné ustanovení krátce před uzavřením sňatku, které muselo být pořízeno v souladu s článkem II § 1 a 2, Statutu z 5. září 1819. Oba snoubenci, podpořeni souhlasem a záštitou „nejjasnějších bratrů nevěsty“, princů Ludvíka Ferdinanda a Alfonse, dále „vysoce urozeného“ říšského hraběte Rudolfa Evžena z Wrbná a Freudenthalu, ženichova otce, se museli bezpodmínečně zavázat k několika článkům předmanželské smlouvy. Za prvé bylo potvrzeno, že se snoubenci zaslíbili k „*oboustranné lásce a věrnosti*“ se souhlasem hlavy adalbertské větve, kterou byl starší bratr Ludvík Ferdinand, a také její ovdovělé matky, princezny Amálie, spolu s vědomím a souhlasem ženichova otce, hraběte Rudolfa Wrbný-Freudenthala. Druhý článek smlouvy popíral vznik společného jmění budoucích manželů. To, co si Její královská Výsost do manželství přinesla, podléhalo výlučně jejímu nakládání. V té době se to týkalo 1) obligací v částce 18 000 marek; 2) vlastněných šperků, stříbra, nábytku, šatstva atd.; 3) závazku bratra Ludvíka Ferdinanda uhradit sestře ze společné apanáže pro rodovou linii prince Adalberta jednorázový obnos 20 000 zlatých dřívější bavorské měny (v přepočtu 34 285 marek, 72 feniků); 4) příslibu Ludvíka Ferdinanda za sebe, jeho dědice a oprávněné následníky ponechat a vyrovnávat podíly sestře, přiznané ode dne jejího sňatku, a to každoročně ve výši 10 000 marek až do konce jejího života. Se všemi výše uvedenými položkami druhého článku smlouvy se budoucí princeznin manžel musel seznámit a potvrdit své povědomí o nich. Zněním třetího článku budoucí hraběnka Wrbnová prohlásila, že se na základě zajištěné finanční podpory třetím a čtvrtým ustanovením

předchozího článku a ve znění článku II. § 4 Ústavní listiny Bavorského království, dále podle ustanovení Královské rodiny v článku V. § 2. 3. a 4. Statutu z 5. srpna 1819, ve prospěch mužských potomků v královském domě „*zproštuje a zřídá*“ práva na vládu, jakož i nároků na dědičné pořadí v následnictví, všech movitých jmění panovnického rodu v hlavní linii i těch vedlejších. Ponechat si veškerá práva mohla pouze za předpokladu, že by se zřekla, případně navrácením, veškerých přislíbených finančních darů a dědictví od doposud žijících i zemřelých příbuzných Wittelsbachů. Svá práva by pak směla uplatňovat v případě, že by ostatních členů královského rodu nebylo, nebo se sami zřekli vlastních práv. Samotného Rudolfa Kristiána Wrbný-Freudenthala se týkal až článek čtvrtý. Vyjmenovával jeho povinnosti přiznat budoucí manželce právo na stravu a byt, místo u stolu, obsluhu, vozy, koně a domácí vybavení. Eventuální ovdovění princezny v manželství řešil článek pátý. Jako vdova po Rudolfu Kristiánovi měla smlouvou přiznán každoroční příjem v částce 5 000 zlatých rakouské měny, který měl být vyplácen z výnosů na panství Holešov. Protože v době sňatku byl majitelem holešovského panství stále ženichův otec, i jeho toto ustanovení zavazovalo v případě nenadálé smrti během manželství. Ženich byl povinen sestavit poslední vůli, v níž by dále finanční poměry své choti do budoucna výhodněji přizpůsobil. Předposlední šestý článek přiznával budoucí hraběnce zajištění postavení při výchově dcer a synů vzešlých z manželství. Konečně sedmý článek smlouva deklaroval souhlas a povolení bavorského prince-regenta uzavřít sňatek 28. prosince 1891 v Nymphenburgu. Čtyři dny před udělením svátosti manželské snoubenci podepsali smlouvu sestavenou 21. prosince. Smlouvu kontrasignovali ženichův otec a oba bratři nevěsty.¹⁴⁹ Není bez zajímavosti připomenout, že z obou zmíněných akterů předestřené smlouvy byl ženich ve výrazné nevýhodě.

Co k tomu bavorskou královskou rodinu vedlo a proč na tyto nevýhodné podmínky hraběcí rodina Wrbný-Freudenthalů přistoupila? Ve společnosti s pravidlem, kdy žena automaticky přijímala postavení muže, to princeznu stavělo do specifické situace. Svému choti nemohla poskytnout královský titul a v očích panovnických dynastií musela „sestoupením“ na post „pouhé“ hraběnky zákonitě tratit na společenské prestiži. Strýc Luitpold proto zařídil, aby manžel Její královské Výsosti byl ad personam povýšen do bavorského knížecího stavu za cenu ohromných hmotných ústupků.¹⁵⁰ To se navenek promítlo v princeznině nekompromisním postoji ohledně vnímání stavovských titulů. Ve

¹⁴⁹ BayHStA, GHA, Geheimes Hausarchiv München Haus-Urkuden Nr. 592. Vermählung Ihrer Königlichen Hoheit Der Prinzessin Elvira von Bayern 1891.

¹⁵⁰ BayHStA, GHA, Abteilung II, Andreas Leipzig, Nachricht vom 1. 12. 2009 über Erhebung der Grafen Wrbný in den Fürstenstand.

svém novém prostředí se do extrému netajila vlastními monarchistickými postoji a dohlížela, aby nebylo ubíráno na její královské hodnosti a titulu, který jí právem patřil jako rozené princezně panujícího rodu. Od sňatku s hrabětem Wrbnou v bavorském zámku Nymphenburg dne 28. prosince 1891 užívala oficiální titul „*Její královská Výsost, hraběnka Elvíra z Wrba, rozená princezna bavorská*“.¹⁵¹ Titul měl samozřejmě své opodstatnění. Dávala jím najevo vžitou nadřazenost všech Wittelsbachů, o jejíž výlučnosti byli přesvědčeni ku příkladu nejen bavorský král Ludvík II. (1845-1886), ale i jeho sestřenice, rakousko-uherská císařovna Alžběta (1837-1898).¹⁵² Jako rozená princezna královského rodu politicky autonomního státu měla zajištěn přístup ke všem panovníckým dvorům Evropy, protože svými více než šestnácti královskými předky s nimi byla ve většině případů úzce spřízněná. Jednalo se zejména o volný přístup ke královským dvorům ve Španělsku, Bavorsku, císařskému dvoru ve Vídni a dvoru milánských vévodů v Itálii. Exilový dvůr vévodů z Modeny, Masy a Carrary z výčtu vyjímaje proto, že navzdory mezinárodním plánům stát obnovit, pozbyl autonomie.¹⁵³ Jako pouhá hraběnka by toto právo pozbyla.

Na prvním místě přece jen nesla manželovo jméno. Vysoké šlechtě rakousko-uherské monarchie, kam se Wrbnové řadili, sice patřil nejen „*přístup ke dvoru*“, ale i „*příslušnost k dvorské společnosti*“.¹⁵⁴ Obě záležitosti se však omezovaly na okolí vídeňského dvora.¹⁵⁵ Navíc Elvířini královští sourozenci, sestřenice a bratrance patřili k evropským panovníckým dynastiím. Kromě posledních tří po sobě jdoucích bavorských králů (Ludvíka II., 1864-1886; Oty I., 1886-1913 a Ludvíka III., 1913-1918), byla trojnásobně spřízněna s královskou rodinou španělských Bourbonů. Dále, ač se koruny brzy vzdal (1862), byl její strýc Otto (1815-1862) roku 1815 dosazen na řecký trůn.¹⁵⁶ Z toho plyne, že pro potřeby volných návštěv cizích dvorů musel být její titul zachován. I

¹⁵¹ Dokládá cestovní pas uložený v depozitáři státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou, RA Wrba-Kouniců, Korespondence pro Elvíru Wrba-Kounicovou.

¹⁵² G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna Alžběta*, s. 17.

¹⁵³ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 133.

¹⁵⁴ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 45

¹⁵⁵ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 24; Existoval rozdíl mezi *přístupem ke dvoru* („*Hofzutritt*“) a *příslušnost k dvorské společnosti* („*Hoffähigkeit*“). *Hoffähigkeit* byly jen ty osoby s původem ze šestnácti šlechtických předků, byly starší 24 let, disponovaly majetkem hodným aristokrata a jejich morální a politické jednání bylo neposkvrněné. Toto postavení se promítlo i v období reprezentativní plesové sezóny císařského dvora ve Vídni. Opět se činil rozdíl mezi „*plesem u dvora*“ („*Ball am Hof*“) a „*dvorským plesem*“ („*Hofball*“). Ples u dvora byl mnohem exkluzivnější, protože účastnit se mohli jen ti, kteří byli „*Hoffähigkeit*“. K rozdílu mezi dvorským plesem a plesem u dvora viz W. D. GODSEY, *Quarterings*, s. 69.

¹⁵⁶ Dalibor HODEČEK, *Dějiny zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Stavebněhistorický průzkum – historie objektu*, Brno 2004, s. 74. Autor se chybně zorientoval v genealogii Wittelsbachů a v případě zvoleného řeckého krále Otty se vyjadřuje jako o bratru hraběnky Wrba-Kounicové.

tak se zajisté nevyhnula určitým protokolárním překážkám ze strany dvorských protokolárních pravidel. Královský protokol sklonku devatenáctého a dvacátého století byl v tomto ohledu zcela nekompromisní. Prozaicky řečeno, moci zaujmout několik židlí u různých dvorů najednou jen dokazovalo, jak podrobnou pozornost protokol vyžadoval. Prakticky se tak zrodil nejkompexnější dvorský systém všech dob.¹⁵⁷ Podle některých dobových pozorovatelů vévodil svým dějinným vývojem na škále celistvých panovnických dvorů ten habsburský ve Vídni.¹⁵⁸ Ne náhodou právě zde císařská koruna (dvůr) směřovala sociální komunikaci mezi urozenými aktéry v duchu, „že v jejích službách mají sami možnost stát se někým...“ a potvrzovala smysl vzájemné existence zvláště vysoké aristokracie pod kontrolou a autoritou panovníka.¹⁵⁹

Stavovsky nesourodý sňatek Elvíry a Rudolfa Kristiána Wrbnových dosahoval stejného rozměru společenského skandálu jako nejsledovanější nerovnorodý sňatek konce 19. století habsburské monarchie vůbec. Šlo o diskutovaný případ následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a hraběnky Chotkové.¹⁶⁰ Svatební politika 19. století předepisovala vládnoucím rodům hledat opět v řadách vladařských dynastií. Elvířina příbuzná, princezna Helena Bavorská, získala manžela o stupeň výše postaveného, než byl Rudolf Wrba. Knížecí rodina Thurn-Taxisů zastupovala vlivnou a bohatou rodinu v říši.¹⁶¹ K mediatizovaným však nepatřila. Jistý nedostatek se objevil i u prvního páru v habsburské říši. V rodokmenu rakousko-uherské císařovny Alžběty figurovala kněžna Arenbergová – její babička z otcovy strany, jako důvod zcela postačující k tolik typické neúprosné kritice ze strany dvorské společnosti pro absenci suverénního postavení knížat Arenbergů.¹⁶² Obdobný kurz jako kdysi Elvíra Bavorská nastavila i jediná dcera korunního prince Rudolfa, vnučka císaře Františka Josefa I. Alžběta Marie, která si v roce 1902 vyvdorovala nerovnorodý sňatek s princem Ottou Windsich-Greatzem. Obejít rodinné tradice jí umožnila jak neotřesitelná pozice u samotného císaře, ale i obrovské dědictví, jež arcivévodkyni zaručovalo faktickou nezávislost na hlavě habsburského domu.¹⁶³ Neoddiskutovatelným precedentem se vymezila i výše zmíněná novelizace

¹⁵⁷ K sociálním dějinám urozených elit viz W. D. GODSEY, *Quarterings, Týž, Aristocratic redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette 1999; Eagle GLASSHEIM, *Noble nationalist. The transformation of the bohemian aristocracy*, London 2005.

¹⁵⁸ J. PERNES, *Pod habsburským orlem*, s. 35-36.

¹⁵⁹ A. MICHAUX(OVÁ), *Já, Sisi. Poslední léta*, s. 26.

¹⁶⁰ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 110; J. PERNES, *Pod habsburským orlem*, s. 8.

¹⁶¹ G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 159.

¹⁶² B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 30; H. STEKL, *Aristokratie*. Seznam zpřístupněn ve W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*.

¹⁶³ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 58-59; Jiří PERNES, *Habsburkové bez trůnu*, Praha 1995, s. 180-204.

habsburského rodinného řádu, jenž postavil mediatizované rody na úroveň habsburských arcivévodů. Až do této chvíle se na základě spolkového aktu z roku 1815 mediatizované rody uznávaly za rovnorodé vládnoucím dynastiím, ale potíží spočívala v reálném nedostatku politické moci suverénního vládce.¹⁶⁴ Nelibost panovníka akceptovat faktickou ztrátu rovnoprávnosti obsaženou v příslušnosti k vyšší evropské urozené vrstvě a možnosti zastávat veškeré vedoucí pozice ve státě, armádě, církvi a diplomacii vymezené šlechtě. Byla to záruka vlivu a bohatství. Udržet nedotknutelné postavení člena vládnoucí dynastie se rovnalo podstatě vnímání vládnoucí dynastie šlechtou, která toužila cítit, že panovnická dynastie stojí nad ní. Jen taková stratifikace stavovské společnosti měla smysl. Skrze tyto vztahy se naplňovala podstata existence exkluzivního světa. Šlechta vždy toužila patřit ke dvoru a dostat se co nejbližší do panovníkova okolí. K tomu patřily i významné události, které se pod záštitou císařského dvora konaly. Každý dvořan měl v tomto ohledu své pevně stanovené místo. Stejně jako v případě podřadnější pozice hraběnky Žofie Chotkové zaostával i Rudolf Kristián Wrba společensky během dvorských slavností za svou královskou choť. Každý stavovský rozdíl dokázala šlechtická společnost připomínat dokonale.¹⁶⁵ Nehodlala mezi sebe přijmout kohokoli s nevhodným postavením a zvláště s nedostatečnou urozeností.¹⁶⁶ Nelze se divit kategorickým postojům plným odsouzení v případě výrazně nerovnorodých mesalianců. Těm se ani rodina Wittelsbachů nevyhnula. Exemplární příklad představuje tajný sňatek nejstaršího bratra císařovny Alžběty – Ludvíka Viléma (1831-1920)¹⁶⁷ – s herečkou Henriettou Mendelovou, matkou jejich roční dcery Marie, i přesto, že to pro něj znamenalo výrazné poškození společenského postavení a ekonomického zajištění. Nehledě na to, že kráček ve šlépějích prince Carla Theodora (1795-1875),¹⁶⁸ bratra bavorského krále Ludvíka I.(1786-1868). Z dalších členů stavovské obce, kteří se deklasovali jak stavovsky nepřiměřenou sňatkovou aktivitou, tak i

¹⁶⁴ W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 123-124.

¹⁶⁵ G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna Alžběta*, s. 47.

¹⁶⁶ František SVÁTEK, *Elity v Československu 1918-1948?*, in: Ivana Koutská – František Svátek (edd.), *Politické elity v Československu 1918-1948*, Praha 1994, s. 7-11.

¹⁶⁷ Ludvík se musel vzdát svého prvorozenství a z něj plynoucích ekonomických výsad. Jelikož se ale jednalo o bratra rakousko-uherské císařovny, byl jeho neurozená choť povýšená císařem Františkem Josefem I. na baronku z Wallersee. Pro bavorský dvůr však jakoby vůbec neexistovala. I Ludvíkem v závěru opovrhovali jeho urození vrstevníci. Viz B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 85; E. BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*, s. 30-33.

¹⁶⁸ Carl Theodor Maximilian August (nar. v Mnichově 7. 7. 1795, zemř. v Tegernsee 16. 8. 1875) se poprvé oženil nerovnorodě 1. 10. 1823 se Sofií Petinovou, povýšenou r. 1823 na svobodnou paní z Bayrstorffu (nar. v Neuburgu 27. 7. 1796, zemř. v Tegernsee 22. 2. 1838). Po druhé se oženil opět nerovnorodě 7. 5. 1859 s Henriettou Schoellerovou, povýšenou r. 1859 na paní z Frnakenburgu (nar. v Mnichově 27. 12. 1815, zemř. 20. 4. 1866. Potomci vzešlí z tohoto manželství nesli jméno hrabat z Bayrstorffu.

finančními těžkostmi, stojí za zmínku knížata Porciové.¹⁶⁹ Zachováním a důsledným lpěním na svém královském původu Elvíra vpustila do domácnosti rodiny Wrbnů elitářského ducha, který tehdejší společnost důkladně kastroval a přispíval k vytváření dojmu nedosažitelnosti uzavřené společnosti aristokracie v očích měšťanů a neurozených nižších tříd.¹⁷⁰ Autorita wittelsbašského královského trůnu vyvracela veškeré pochyby o hraběčtině postavení. Integraci mladé hraběnky napomáhala výrazné postavení v rodině s cílem eliminovat pocit cizího v novém kulturním prostředí.¹⁷¹ Pocit společenské výlučnosti a aristokratické sounáležitosti podpořila i starobylost původem slezské rodiny hrabat Wrbnů, jejíž prvopočátky spadaly do 13. století. Hrabě Rudolf Kristián pocházel z hořovické větve rodu, která se odštěpila v 17. století a odvolávala na svou oddanost habsburskému trůnu. S vděčností obdržela povýšení do hraběcího stavu.¹⁷² Řečeno slovy francouzského historika elit Guy Chaussinand-Nogareta si Wrbnové kombinací svého několikasetletého urozeného původu, majetku a vědění získali oprávnění pro vybudování elitního postavení v monarchii. „Rod, peníze a vědění“ byly základním stavebním kamenem, který jim otevíral dveře společenské minority urozenců, v jejichž rukou se koncentrovala moc, autorita a vliv.¹⁷³ Domovem novomanželů Wrbnových se od uzavření sňatku stal královský dvůr v Nymphenburgu, letní sídlo bavorských králů na okraji Mnichova. Sešvagření s bavorskou královskou rodinou učinilo z Wrbnů vůdčí rodinu císařského dvora rakouské metropole, jejíž pozemková základna nebyla zanedbatelná.¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ W. D. GODSEY, *Quarterings*, s. 63.

¹⁷⁰ Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005. Duch kastovníctví byl podle J. Gutha-Jarkovského německým dědictvím, přímo z německých zemí viz Jiří GUTH-JAROVSKÝ, *Společenský katechismus. Mezi lidmi a s lidmi. Poznámky a úvahy o tom, která obcovati s lidmi vůbec a za různých okolností a s různými lidmi zvláště tak, aby styk byl nám a jim milý a příjemný*, Praha 1922, s. 427.

¹⁷¹ Srov. s pozicí nové královny Marie, viz Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 39. Stejně tak se v letech 1918 – 1942 musel integrovat do nového kulturního prostředí Švýcarska hrabě Leopold Berchtold, dřívější ministr zahraničí Rakousko-Uherska (MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Alois Berchtold, Korespondence s matkou, G138, karton 123, i.č. 420; MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Zikmund Berchtold, Korespondence s otcem, G138, karton 189, i.č. 543; MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Ferdinanda Berchtoldová, rozená Károlyiová, Korespondence s manželem, G138, karton 176, i.č. 526).

¹⁷² P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 309-310.

¹⁷³ F. SVÁTEK, *Elity v Československu*, s. 7 – 11 (Citováno z Guy CHAUSSINAND-NOGARET, *Historie des élites en France*, Paris 1991, s. 12 – 13.).

¹⁷⁴ W. D. GODSEY, *Aristocratic redoubt*, s. 22.

4. Význam rovnorodosti a sňatkové strategie pro životní styl aristokrata

Wrbnovské statky se rozkládaly na Moravě i v Čechách.¹⁷⁵ Zvláštní význam se připisoval Holešovu na Kroměřížsku kompletně zařízenému vzácným mobiliářem, kde stálo hlavní venkovské sídlo rodu hořovické větve Wrbnů.¹⁷⁶ Z hlediska vydržování společenského života patřila venkovská sídla Wrbnů v Holešově a později i v Jaroměřicích nad Rokytnou k těm reprezentativnějším a rozlehlejšími v monarchii vůbec. Mezi oběma sídly dokonce existovala i kulturnědějinná souvislost. Pro ilustraci zmiňme nejprve čilý společenský ruch v divadle holešovského zámku vyhlášeném pravidelnou hudební a divadelní scénou již od dob předchozích majitelů – hrabat Rottalů z 18. století. Dědictvím se holešovské panství ocitnulo po vyměření Rottalů v rukou uherských hrabat Nadassdyiů a posléze Erdödyiů. Roku 1858 je Barbora Erdödyiová zůstavila třem synům – Dominikovi, Rudolfovi Evženovi a Evženovi. Na uměleckou tradici v Holešově navázal prostřední z bratří, c. k. vrchní komoří, zároveň intendant vídeňské dvorské opery, milovník a znalec divadla, Rudolf Evžen Wrba (1813-1883). Znovu obnovil rottalovskou hudební a divadelní tradici skrze četná vystoupení vídeňského operního nebo činoherního souboru v divadelním sále. Muzikální talent bezdětného strýce sdílel i Rudolf Kristián z uherské větve Wrbnů, od roku 1883 jeho dědic. Sál holešovského zámku hojně využíval jako koncertní a divadelní síň, kde se mohl směle postavit na podium a předvést osobní kvality pověstného houslového virtuosa. Ke hře na housle a komorní hudbě celkově citelně přilnul během soukromých hodin u Benewitze a Willyho Burmeistera. Vlastnil sbírku vzácných hudebních nástrojů, které se často nabízely při domácích koncertech houslových virtuosů věhlasu například Jaroslava Kociana. Přesto holešovské kulturní centrum a místo četných setkání šlechtické společnosti na Moravě, srovnatelné s vyhlášenými Plasy knížat Metternich-Wieneburgů v Čechách,¹⁷⁷ zvolna ztrácelo na lesku s přesouváním finančních zdrojů k majetkoprávním sporům o dědictví po moravských Kounic-Rittbercích. Sál se proměnil v zimní zahradu a Wrbnova manželka Elvíra ztratila příležitost k reprezentativnímu defilé vlastního královského původu.¹⁷⁸ Vázala se k tomu touha udržet nákladný životní styl.¹⁷⁹ Přesto holešovská rezidence Wrbnů na Kroměřížsku stále patřila mezi venkovské paláce s pozoruhodnou malířskou a štukatérskou výzdobou interiérů

¹⁷⁵ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 309-310; J. HALADA, *Lexikon I*, s. 26. Ve vlastnictví Wrbnů se nacházely statky Fulnek, Studénka, Brandýs, Mráč, Holešov, Velká Střelná a Jaroměřice nad Rokytnou.

¹⁷⁶ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 10.

¹⁷⁷ Marie STRETTIOVÁ, *O starých časech a dobrých lidech*, Praha 1947, s. 151 (citováno v Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 114.).

¹⁷⁸ Věra PALEČKOVÁ, *Hudba na holešovském zámku*, in: Moravské muzeum v Brně, 1949.

¹⁷⁹ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 13.

hlavních sálů z třetí čtvrtiny 17. století od H. Cavalliho a J. Svitáka. Holešovský zámek byl do barokní podoby přestavěn císařským inženýrem a architektem Filibertem Luchsem z iniciativy majitele Jana z Rottalu. Zámek však dokončil až G. P. Tencalla. Jedinečnost čtyřkřídlé zámecké budovy spočívala v zasazení do kontrastu s pozdně barokní květnou zahradou, podobnou zahradě kroměřížské arcibiskupské rezidence, svého času jedné z nejpozoruhodnějších na Moravě.¹⁸⁰ Holešov i Jaroměřice byly potřebným patrimoniálním centrem uprostřed rodových pozemků. Obě rezidence nutně dokládaly aristokratickou úroveň životního stylu Wrbnů, což princezdnině rodině přinášelo jistou útěchu před sociální kontrolou hierarchizující urozené společnosti přelomu 19. a 20. století.

Je tak evidentní, že bavorská princezna, spřízněna s královskými rody celé Evropy, by se s ohledem na svůj původ nikdy neprovdala za chudého, bezvýznamného šlechtice bez možnosti okázalé reprezentace. Uvážíme-li, že připustila sestoupení po společenském žebříčku z královské příčky na úroveň pouhé hraběnky, stanula v situaci kdysi obdobné manželskému svazku britské královny Viktorie a prince Alberta.¹⁸¹ Sňatkem se dostala do prostředí urozených moravských velkostatkářů, kteří svoje stavovské záležitosti důkladně bránili na Moravském zemském sněmu v Brně. Jejich politická strana *Mittelpartei* (Střední strana) měla zásadní význam při rozhodování Čechů a Němců na politické úrovni. Od roku 1905 strana dokonce disponovala pětinou hlasu, což jí dodávalo velký politický potenciál.¹⁸²

Rudolf Kristián, hrabě z Wrbna a Freudenthalu¹⁸³ (1864–1927), byl v době sňatku sedmadvacetiletý vdovec. Jeho první choť, Terezie Chorinská (1870-1888)¹⁸⁴, pocházela ze starobylé české hraběcí rodiny Chorinských z Ledské¹⁸⁵, jejichž hlavní venkovské sídlo se nacházelo na zámku Veselí nad Moravou. Hrad Sádek (téměř 10 kilometrů od Jaroměřic

---

¹⁸⁰ Ladislav HOSÁK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Ostrava 1981, s. 102-103.

¹⁸¹ R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*. Z vydaných pramenů k tématu podle R. Švaříčkové-Slabákové viz Jacques BARDOUX (ed.), *La reine Victoria d'après sa correspondance inédite*, Paris 1907; Viscount ESHER (ed.), *The Girlhood of Queen Victoria. A Selection from her Majesty's Diaries between the Years 1832 and 1840*, London 1912; Charles GREY, *The Early Years of H. R. H. The Prince Consort*, London 1867; Cynthia HARROD-EAGLESOVÁ, *Já, Viktorie. Memoáry britské královny*, Praha 1998

¹⁸² Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ – Libor VYKOUPILO (edd.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006, s. 15-16.

¹⁸³ Rudolf Kristián Vilém hrabě z Wrbna-Kounic-Rietberg-Questenberka a Freudenthalu se narodil v maďarském Nemés-Kéru 4. června 1864. Zemřel v Brně 24. prosince 1927.

¹⁸⁴ Terezie Chorinská z Ledské, narozená ve Vídni 21. ledna 1870, zemřela v Holešově 26. ledna 1888.

¹⁸⁵ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 115. Chorinští z Ledské patří mezi staré české rody s původem od poloviny 14. století. O století později získali moravskou Choryni na Vsetínsku konfiskovanou po bitvě na Bílé hoře. Do českého hraběcího stavu byla rodina povýšena 1761. V 18. století se rod rozdělil do dvou větví – Veselí nad Moravou a Skalička u Šumperka. Větev z Veselí se dále rozdělila na další větve.

nad Rokytnou) poskytnul útočiště mladšímu bratrovi hraběnky Terezie, Viktorovi Chorinskému, a jeho rodině, avšak majetkově stále zůstával v držení hlavy veselské větve Chorinských, k níž se dědictvím dostal na sklonku 18. století po vymřelém hraběcím rodu Walldorfu.¹⁸⁶ První sňatek Rudolfa Kristiána byl logickou volbou. Jeho vyvolená byla zároveň sestřenicí z druhého kolena. Oba se velmi dobře znali z rodinných sešlostí zejména ve Veselí nad Moravou. Tam se narodili Rudolf Evžen – otec Rudolfa Kristiána – spolu se starší sestrou Terezií, později provdanou hraběnkou Kinskou. Hrabě Wrba mezi Chorinské skvěle zapadal také svou bezvadnou znalostí českého jazyka.¹⁸⁷ Stejně jako Wrbové, tak i Chorinští trávili podstatnou část roku v hlavním městě monarchie, kde se navzájem stýkali s nejpřednějšími členy šlechtické obce mocnářství a byli u pramene nejaktuálnějších informací panovnického dvora.¹⁸⁸ V prostředí vídeňských paláců se stýkali zejména se spřízněnými knížaty Trauttmansdorff-Weinsbergy.¹⁸⁹ A posléze ještě častěji během pobytů na venkově, když se hrabě Ferdinand se svou rodinou ujal svého, od Jaroměřic 10 km vzdáleného, moravského panství Hostim zděděného po vymřelé moravskokrumlovské větvi knížat Liechtensteinů. Než Rudolfova první manželka zemřela, porodila svému choti dceru Marii Theresii (1888-1947).¹⁹⁰ Komtesa „Mono“ vyrůstala v otcovském domě do doby, než se v roce 1909 provdala. Až do sňatku s bavorskou princeznou se rodina Rudolfa Kristiána pohybovala mezi Vídní, Holešovem, Veselím nad Moravou a uherským Nemés-Kérem. Všechny tyto destinace se k Wrba-Kounicům pojily v dědičné držbě a příbuzenském původu. Po svatbě se princeznou Elvírou se cílové destinace rozhojnily o bavorský Nymphenburg a mnichovskou rezidenci bavorských králů. Jako jeden celek všechna tato sídla přispívala k posílení rodinné strategie sjednocení a pospolitosti rodu.¹⁹¹ Vhodné prostředí bylo připraveno na příchod prvních potomků.

O Vánocích 1892 očekávali Elvíra s Rudolfem Kristiánem narození prvního syna pojmenovaného po otci a dědovi.¹⁹² Následující roky rodina přejížděla mezi Mnichovem,

¹⁸⁶ Alois PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí*, II. díl, Třebíč 1992, s. 27, 203, 224, 355; Ladislav HOSÁK, K dějinám panství a hradu Sádek, in: *Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka*, č. I., 2005, s. 386-387.

¹⁸⁷ K danému F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 388.

¹⁸⁸ L. FASORA – J. HANUŠ – J. MALÍŘ – L. VVYKOUPILOVÁ (edd.), *Člověk*, s. 15.

¹⁸⁹ Jan ŽUPANIČ – František STELLNER – Milan FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů*, Praha 2004, s. 279-284.; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 286-287. Štýrský rod ze 13. století se v českých zemích usadil v 17. století. Počátkem 19. století získala horšovskotýnská primogenitura knížecí titul. V 19. století se rod rozdělil do dvou větví. Jedna z nich zdělila statky na Moravě.

¹⁹⁰ Maria Theresia Anna z Wrba-Kounic, Rietberg-Questenberka a Freudenthalu, narozená v Holešově 18. ledna 1888, zemřela po roce 1947.

¹⁹¹ Dokládá zjištění v R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. ....

¹⁹² Rudolf Ludvík Ferdinand Alfons Maria Vilemína Vojtěch Irenius z Wrba-Kounic-Rietberg-Questenberka a Freudenthalu se narodil v Mnichově 26. prosince, zemřel ve Zlíně 3. 6. 1936.

Vídni a moravským Holešovem, protože v roce 1893 zemřel ve věku 62 let otec hraběte Wrbný.¹⁹³ Vdova po hraběti, Vilemína Wrbnová, se uchýlila do Vídně a Rudolf Kristián se ujal správy zděděného moravského panství v Holešově. Při jednom z pravidelných návratů na zámek Nymphenburg se 1894 narodila dcera Isabella.¹⁹⁴ Nejmladší Alfons,¹⁹⁵ matkou přezdívaný „Fonso“, přišel na svět ve Vídni v lednu 1896. V rodině dávno zakořenila tradice pojmenovávat potomky podle předků z obou stran manželského páru. Tento zvyk lze přisuzovat projevům aristokratického sebepojetí. Z panovnických kruhů to bylo například zvykem v britské královské rodině.

Za necelý rok ovdověla Rudolfova nejstarší sestra Pavla, provdaná hraběnka Draskovichová de Trakostian (1857-1923). S manželem Jiřím Draskovichem (1856-1897), příslušníkem starého chorvatského rodu původem z Dalmácie, žili v Maďarsku. Hrabě Draskovich, zemřelý v jednačtyřiceti letech, patřil k mladší (uherské) linii rodu, jehož geneze se datovala do 13. století.¹⁹⁶

V době, kdy Elvíra po sňatku překročila práh venkovské rezidence hrabat Wrbnů v moravském městě Holešově nedaleko Kroměříže, byl její hraběcí tchán již tři roky v soudní bitvě o dědictví jaroměřického fideikomisního¹⁹⁷ panství po vymřelé sekundogenituře¹⁹⁸ moravské větve knížat Kounic-Rietberg-Questenberků. Ve hře bylo nejen rozlehlé panství, ale i mimořádně reprezentativní zámek – skvost barokní architektury – v menším měřítku připomínající královský zámek Versailles ve Francii. Hrabata z Wrbna znovu vznesla na dědictví právní nárok v osobě Rudolfa Wrbný (1831-1893) doložený v závěti knížete Aloise Kounic-Rietberg-Questenberka (1774-1848). Kníže Kounic nechal do své poslední vůle zanést klausuli, že na majetek si mohou činit nárok i Wrbnové, pokud dojde k vymření moravských Kouniců po meči i po přeslici. Podle závěti mělo panství přejít na Aloisovy dcery a po smrti poslední z nich se jej mohli ujmout potomci Rudolfa z Wrbna (1761-1823), který byl manželem Aloisovy sestry. Závěť ovšem napadla česká větev Kouniců. Spor byl ukončen až o čtyři roky později v roce 1852 ve prospěch Aloisových pozůstalých dcer. Do sporu se vložil i jejich bratranec hrabě Dominik

---

¹⁹³ Rudolf, hrabě z Wrbna, se narodil 27. února 1831 a zemřel v Holešově 4. července 1893.

¹⁹⁴ Isabella Marie de la Paz Elvira Klara Irene z Wrbna-Kounic-Rietberg-Questenberka a Freudenthalu (narozená na zámku v Nymphenburgu 12. května 1894, zemřela v rakouském Salzburgu 19. září 1964).

¹⁹⁵ Alfons Rudolf Ludvík Ferdinand Vojtěch Jiří Vilém Karel Irenaeus Marie z Wrbna-Kounic-Rietberg-Questenberka a Freudenthalu (narozený ve Vídni 11. ledna 1896, uhořel při požáru svého domu v Mnichově 1976).

¹⁹⁶ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 73.

¹⁹⁷ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 248-256

¹⁹⁸ Druhorozený syn hlavní větve rodu založením nové samostatné linie („*sekundogenitura* = *druhorozenectví*“).

z Wrbna, protože tímto počinem hájil potenciální práva svého rodu. Podle dohody se majetku v padesátých letech 19. století ujala hraběnka Karolina Stahrenbergová, po smrti manžela provdaná kněžna Ahrenbergová.¹⁹⁹ V roce 1888 však zemřela poslední z dcer knížete a po sestře majitelka Jaroměřic, bezdětná hraběnka Leopoldina Pálffyiová z Erdödu.²⁰⁰ Wrbnové se o dědictví přihlásili podruhé. Samotný zámek nebyl zanedbatelným dědictvím. Podle inventáře z 24. července 1888 bylo na zámku 84 vybavených zámeckých komnat z celkového počtu 160 obytných místností.²⁰¹ Do sporu, který se vlekl celých dest let, se tentokrát vložila knížata Ahrenbergové a Pálffyiové. Několik Wrbnových bratranců z výše jmenovaných rodů rovněž stálo o dědictví. Zejména Moritze Pálffyho (v rozepři pokračoval syn Josefa) se dotklo, když se jeho bratranec Rudolf Kristián Wrba označil za legitimního potomka moravské sekundogenitury Kouniců. Napadnutí závěti opřel o argument padělaného mateřského původu ze strany hraběte Wrbný. V rakousko-uherské justici se rozpoutala kampaň nebývalých rozměrů, v níž byl do nejmenších detailů prozkoumán původ a urozenost hrabat z Wrbna. O poskytnutí svědectví byly požádány vlivné, výlučně šlechtické řády říše – maltézští rytíři a řád německých rytířů, což naznačovalo nezpochybnitelný doklad příslušnosti k nejvznešenější aristokracii habsburského soustátí.²⁰² Souboj jedněch z nejmocnějších a nejurozenějších rodů monarchie o jaroměřické dědictví byl nesporným důkazem významu jaroměřického zámku a panství. Nešlo jen o majetek, ale i o významné společenské sídlo, které bylo díky své bohaté kulturní tradici objektem obdivu celé aristokratické elity. Neoddiskutovatelné kvality skýtal díky možnosti integrace v souvislosti s dvorskou kariérou.²⁰³ Zvláště byla v sázce i obrovská prestiž nového majitele, protože ten, pokud v kauze uspěje, bude mít čest navázat na kontinuitu mimořádně významných rodů celé habsburské říše – Questenberků a Kounic-Rietberků. Oba rody – Questenberkové i Kounicové - měly po staletí vydobytá místa u císařského dvora a jen vyslovit jejich jméno

¹⁹⁹ Karolína Leopoldina Johana Kounic-Rietberg-Questenbergová (nar. ve Vídni 27. 5. 1801, zemř. v Görtzu 18. 6. 1875) se poprvé provdala za hraběte Gundakara ze Stahrenbergu (nar. 26. 3. 1776, zemř. 12. 10. 1842). Podruhé se provdala ve Vídni 18. 6. 1860 za knížete Piera d'Ahrenberg (nar. 2. 10. 1790, zemř. 27. 9. 1877).

²⁰⁰ Leopoldina Dominika Prisca Karolína Kounic-Rietberg-Questenbergová (nar. 18. 2. 1803, zemř. 16. 3. 1888) provdaná za knížete Antala Károlyho Paálffyho ab Erdöd (nar. 26. 2. 1792, zemř. 24. 11. 1879).

²⁰¹ J. PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace*.

²⁰² Vincenz PINSKER, *Die Succession in die Gräfllich Kaunic'sche Sekundogenitur Jarmeric*, Prague 1900, s. 6-7. Tyto rodokmeny s označením *Stiftsmässig* musely obdržet úřední schválení takových organizací jako Řádu svatého Jana Jeruzalémského (Řád maltézských rytířů) nebo Teutonického řádu (Řád německých rytířů), které ke členství požadovaly šlechtické předky (citováno v W. D. GODSEY, *Quaterings*, s. 67).

²⁰³ K dvorské kariéře nejnověji Rostislav SMÍŠEK, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, *Jihočeský sborník historický* 73, 2004, s. 94-119.

vyvolávalo respekt a exkluzivitu.²⁰⁴ Připomeňme si, že sami Kounic-Rietbergové byli mediatizovaným rodem, oprávněným na užívání titulu: „*Jeho jasnost, vysoce urozený kníže*“ (durchlachtig, hochgebohrener Fürst).²⁰⁵ Ve světě titulů a šlechtické hierarchie to znamenalo mnoho. Podstata toho sporu eskalovala do tak obrovských rozměrů, že nejen Wrbnové v něm po deset let utápěli obrovské jmění. Celý spor se protáhl ještě dalších sedm let poté, co se syn hraběte Wrbný oženil s příslušnicí královské dynastie několikrát spřízněnou se samotnou rakousko-uherskou císařskou a královskou rodinou. Po smrti hraběte Rudolfa v roce 1893 ve sporu pokračoval jeho jediný syn Rudolf Kristián. Sňatek s bavorskou princeznou měl císařskému a královskému komořímu i tajnému radovi v jedné osobě zajistit vliv, od kterého si sliboval vyřešení svízelné situace ve svůj prospěch. Wrbnové spor vyhráli s konečnou platností v roce 1897.²⁰⁶ Dne 24. března 1898 byl hraběti zámek s velkostatkem úředně zaevidován do desk zemských.²⁰⁷ Před tím však musel splnit jednu podmínku. Podle závěti byl povinován ke svému jménu připojit celé přízvisko vymřelého kounicovského rodu. Z hraběte a jeho potomků se do budoucna stala hrabata z Wrbna-Kounic-Rietberg-Questenberg-Freudenthalu. Změna rodového jména byla zaevidována na ministerstvu vnitra 16. března 1898.²⁰⁸ Než bylo de iure učiněno, již dva měsíce předem, 17. ledna 1898, se nová vrchnost rozjela do Jaroměřic oficiálně převzít panství a zúčastnit se slavnostního uvítání za vyzvánění zvonů chrámu svaté Markéty přiléhajícího k zámecké rezidenci. Při té příležitosti bylo v chrámu Páně slouženo Te deum za účasti hraběcího páru a veškerého patronátního duchovenstva. O rok později, na paměť šťastného konce soudních rozepří a jako poděkování Bohu za přiřknutí jaroměřického panství, přislíbili Rudolf Kristián a Elvíra opravit v Jaroměřicích morový sloup před zámkem, vystavěný Janem Adamem Questenberkem, a upevnit na něj pamětní desku s erby Questenberků, Wrbna-Kounic-Rietberg-Questenberg-Freudenthalů a bavorských Wittelsbachů. Instalace výše zmíněných rodových znaků měla značný symbolický význam, neboť svým pozorovatelům dávala na srozuměnou, které rody jsou z hlediska kontinuity

²⁰⁴ Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam z Questenberka a hmotná kultura zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou (Příspěvek ke šlechtické reprezentaci v první polovině 18. století)*, in: Západní Morava. Vlastivědný sborník 9, 2005, s. 50-70.

²⁰⁵ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 46 - 47. Význam mediatizovaných rodů se zvýšil v červnu 1900. Do rodinného řádu rakouského arcidomu z roku 1836 byl zanesen dodatek, že příslušníci mediatizovaných rodů mohou uzavírat plnoprávný sňatek s členy rakousko-uherské císařské rodiny.

²⁰⁶ Na základě rozhodnutí zemského soudu v Brně z 6. 7., č. j. 7644. (citováno v R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 12); *Moravskobudějovicko. Jemnicko*, Brno 1997, s. 589.

²⁰⁷ Z fideikomisu kounicovské sekundogenitury se stal allodiální statek kdykoli zpeněžitelný oprávněným majitelem, viz D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 73 – 74. K roku 1898 se v zámeckých sbírkách nacházelo 159 olejomalb, 70 ocelorytin, mědirytin a dřevorytů a 1 busta.

²⁰⁸ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 71-73.

urozené elity pro význam nových majitelů Jaroměřic nad Rokytnou důležité.²⁰⁹ Nyní už nebyli pouhými moravskými hrabaty slezského původu, ale jejich postavení dědiců mediatizovaného rodu bylo úředně zlegalizováno. Wrbnové se sice stali pány nad Jaroměřicemi, avšak za cenu enormních finančních ztrát, které jim v budoucnu měly trvale připomínat touhu po zvýšení společenské prestiže. Zejména pověst Jeho hraběcí Excelence coby štědrého donátora utrpěla vážnější újmu již v srpnu téhož roku, kdy se, evidentně z finančních důvodů, ohradil proti nákladné restauraci chrámového interiéru svaté Markéty v Jaroměřicích nad Rokytnou. Z počátku bez připomínek schválil obnovu presbytáře navrženou prof. Vilémem Dvořákem. Jakmile byly práce dokončeny, účet za pozlacení, polychromování a mramorování byl tak vysoký, že se hrabě s odůvodněním protislohových zásahů obrátil na hejtmanství a požadoval, aby se výmalba upravila do původního stavu. Na příkaz konzervátora Šterce pověřeného hejtmanstvím byly stěny opět natřeny na bílo.²¹⁰ Rodové cti neprospěla ani podvodná jednání, jichž se z touhy po jaroměřickém světenectví Rudolf Kristián Wrba dopustil.²¹¹ Kauza byla mediatizovaná tak důkladně, že výsledky veřejnosti přístupných soudních slyšení se v tisku doslova propíraly. Informace ze soudních přelíčení senzacechtivé veřejnosti zprostředkovávaly po neuvěřitelných 20 let od doby, kdy byl vynesen pravomocný rozsudek ve prospěch Wrbnů, například *Neue Freie Presse*, *Fremden Blatt*, *Neues Wiener Tagblatt*, *Reichspost* nebo *Zeit*. Několik odborníků dokonce sepsalo o kauze podrobnější studie.²¹² Bavorské královské rodině v Mnichově imponovaly ambice hraběte Wrby, proto jej také v jeho soudních sporech o Jaroměřice alespoň pasivně podpořila veškerou autoritou své královské koruny. Druhou stranu mince představovaly snahy soudním vítězstvím zaručit odpovídající životní styl královské

²⁰⁹ František CHVILÍČEK, *Domácí kronika sepsaná na příkaz Nejdůstojnějšího a Nejjasnějšího Pána, Pana Vincence Josefa, z Boží Milosti biskupa Brněnského, SRI hraběte ze Schrattenbachu, kapitulního kanovníka Metropolitního kostela Salisburgského a řádu sv. Leopolda rytíře Velkého Kříže, etc. etc. 1805*, rukopis, pag. 131 (v roce 1974 byla kronika přeložena Josefem Svobodou a uvedena pod názvem *Farní kronika*, s. 74). Na světlou mramorovou desku byl ve zlatě vytesán latinský nápis: *A.M.D.G JOANES ADAMUS COMES A QUESTENBERG A.D. MDCCXVI EREXIT RUDOLPHUS COMES A WRBNA-KAUNIZT ET ELVIRA COMITISSA A WRBNA NATA REGIA PRINCIPISSA BAVARIEA A.D. MDCCCXCVIII RESTAURAVERT.*

²¹⁰ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 71-73.

²¹¹ J. PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace*, s. 8.

²¹² K argumentům hovořícím ve prospěch Wrbnů viz Theodor HORNKE, *Der Adelsstreit der Grafen Wrba*, *Wienna*, 1914. Podpůrné argumenty wrbnovských protivníků mohou být k dispozici ve Vincenz PINSKER, *Der Kampf um das Fideikomiss Jarmeritz und die gefälschte Ahnenprobe des Grafen Rudolf von Wrba-Kaunitz-Rietberg-Questenberg und Freudenthal*, *Prague*, 1912. K případu se rovněž vztahuje dokumentace uložená v Zentralarchiv des Deutschen Ordens (ve Vídni), Ri 210, složka Wrba Prozess. Z pokrytí kauzy tiskem viz *Neue Freie Presse*, 21. August 1906; *Fremden-Blatt*, 21. August 1906; *Neues Wiener Tagblatt*, 22. November 1908; *Reichspost* (Abendblatt) 22. November 1917; *Fremden-Blatt*, 25. November 1917; *Zeit*, 25. November 1917. Vše výše uvedené citováno ve W. D. GODSEY, *Quaterings*, s. 67.

Výsosti, jako rozené královské princezny. Není vyloučeno, že hrabě Wrbna-Kounic falšoval rodokmeny také s ohledem na svou nadmíru urozenou choť, které byl zavázán postupem ve společnosti. Jakákoli negativní konotace jen vrhala světlo dílem i na královskou rodinu Bavorska, protože Wrbna-Kounicova žena k ní podle předmanželské smlouvy stále patřila. A protože hraběnka Wrbna-Kounicová byla vzdálenou sestřenicí i rakousko-uherského páru, musely se brát ohledy i na habsbursko-lotrinský arcidům. Spor o kounicovské dědictví se definitivně skončil až pět let po pádu monarchie. Když se v roce 1923 konečně dospělo ke smíru, týkal se kromě Josefa Pálffyho i Antonína Mitrovského, Maxmiliána Hardegga a Zdeňka Lobkowicze, kteří v něm po celou dobu stáli proti Wrbna-Kounicům. Československé vlastnické právo uznalo nároky Wrbna-Kouniců na Jaroměřice a 40% slavkovského panství, později vyrovnaného 3, 5 miliony korun jako odstupným.²¹³

Wrbna-Kounicové utápěli většinu svého jmění ve sporu o kounicovské dědictví s dokonale promyšlenou představou. Viděno očima předválečné aristokracie, nevítězili ani tak v majetkové rozepři, ale spíše jim šlo o sociální princip v rozšíření jména roku 1898.²¹⁴ Správně vsadili na kartu dědické kontinuity po kounicovských majitelích, přičemž rozpad monarchie nikdo z urozených elit ani v nejmenším nečekal. Už roku 1900 nabylo platnosti nařízení rakousko-uherského císařského domu z 12. června, kdy bylo mediatizovaným rodům povoleno uzavírat sňatky s příslušníky habsbursko-lotrinské dynastie. Pro vysokou aristokracii to byl impuls nesmírného společenského významu, kdy se císařská rodina, která až dosud uzavírala sňatky jen s vládnoucími dynastiemi, otevřela rodům bez královského majestátu.²¹⁵ Na pohlednici celé panovnické rodiny Wittelsbachů z roku 1900 proto po levém okraji stojí i mladý hraběcí pár. To bylo gesto, že královská rodina hrabata z Wrbna-Kounic vzala na vědomí a přijala je mezi sebe.²¹⁶ Ačkoli se dvorská nobilita v okolí bavorského trůnu těšila vynikajícímu postavení napříč státy německého císařství, Rudolfa Kristiána Wrbna-Kounice a potažmo celou rakousko-uherskou první společnost nebylo možné srovnávat s bavorskými protějšky z první společnosti. Aristokratickou společnost v obou státech odděloval nutný předpoklad přístupu k vídeňskému dvoru na základě descendance z šestnácti šlechtických předků, kdežto v Bavorsku postačoval pouze jeden – otec narozený ve šlechtickém prostředí.²¹⁷ Nepřímo o vyšším postavení rodiny vyprávělo i heraldické znamení tohoto slezského rodu. Svými šesti zlatými liliemi na

---

²¹³ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 12.

²¹⁴ TAMTÉŽ.

²¹⁵ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 20.

²¹⁶ Depozitář státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou, RA Wrbna-Kouniců, Korespondence pro Elvíru Wrbna-Kounicovou, s. f.

²¹⁷ W. D. GODSEY, *Quarterings*, s. 65.

modrém poli, zlatým břevnem půleného štítu, velmi připomínal erb Bourbonů královského rodu Francie.²¹⁸ Ve vztahu mezi wrbnovským rodovým znakem a jaroměřickým zámek podobajícím se francouzským Versailles, vystavěným právě Bourbony, byla patrná symbolická propojenost. Ze strany Wittelsbachů se nedala přehlédnout již výše zmíněná fascinace francouzskou královskou kulturou a životním stylem tamní vladařské dynastie.²¹⁹

V aristokratickém prostředí se nesmělo s tvorbou promyšlených sňatkových spojení ustát. Budování a následné udržování co nejlepších rodinných vazeb ztěžovalo vymírání širšího příbuzenstva. Smrtí Terezie, hraběnky Kinské, 30. května 1905 ve Vídni prořídlo nejbližší příbuzenstvo Rudolfa Kristiána, protože hraběnka Terezie byla jedinou starší sestrou zemřelého otce hraběte. Od svého vídeňského sňatku v roce 1854 žila se svým manželem Kristiánem Josefem Kinským, jehož sedmasedmdesátiletá Terezie přežila o jedenáct let. Míra sešvagření a spříznění s významnými rody říše odkazovala na pozici u dvora i přesto, že vznešené příbuzenstvo fyzicky vymíralo. Podstatný byl obsah rodokmenu a ten nebylo možné vymazat.²²⁰ Těžké zkoušce rodina Wrba-Kouniců neunikla ani ze strany Elvíry. Za necelé tři měsíce se po tetě Kinské rozžehkala se světem sama hraběnčina ovdovělá matka, princezna Amálie Bavorská (1834-1905). Původem španělská infantka zemřela v domovině svého bavorského chotě, prince Adalberta (1828-1875), na zámku Nymphenburg 27. srpna 1905. Samozřejmě je, že se před sňatkem musela zříct práv na královský trůn ve Španělsku, ale rozenou španělskou infantkou zůstala navždy. Pro Elvíru to představovalo symbolickou devízu, se kterou mohla počítat při odkazování na svůj královský původ nejen po otci, ale i po matce. Váha titulu španělských infantů byla dána svou specifickou výjimečností napříč královskými kulturami tehdejší Evropy a celého světa vůbec. Tímto prestižním označením se na jeho nositele zvláštní měrou přenášel panovnický majestát užší královské rodiny a statut korunního prince „z Asturie, etc.“, zvláště platilo-li pravidlo, že ho směli užívat pouze přímí panovníkovi potomci spolu s potomky korunního prince coby nejstaršího panovníkova syna.²²¹ V podstatě jakoby pojmenovával ty členy rodu španělských Bourbonů stojící v nástupnické linii k vladařskému trůnu nejbližší. Matčinou smrtí se Elvíra vybrané části vládnoucí rodiny Španělska o poznání vzdálila. Rozená princezna si znovu připomněla, pro jedince od narození vybaveného statutem majestátu, společensky tolik devalvující bilanci bez dědického práva na trůn v žádné ze zemí svých královských rodičů a jejich předků. U

²¹⁸ Srov. M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 73, 76

²¹⁹ G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 16-17.

²²⁰ K rodokmenům („*Ahnenprobe*“) viz W. D. GODSEY, *Quarterings*, s. 65.

²²¹ Isabelle BRICARDOVÁ, *Monarchie moderní Evropy*, Praha 2002, s. 125.

královského dvora v Madridu však dosud zůstávala ještě jedna dostatečně vlivná osoba, ochotná své příbuzné zajistit přístup k rodinným festivům španělských Bourbonů, které jediné mohly značit příslušenství k rodině a tím i vylepšovat hraběnkino postavení ve společnosti. Díky nejstaršímu bratrovi Ludvíkovi (1859-1949), sezdanému s jejich společnou sestřenicí, opět španělskou infantkou Marií de la Paz (1862-1946), se hraběnka mohla odvolávat na své současné příbuzenské vazby k „nejkatoličtějším králům“.²²² Velkou měrou se o to zasadil jejich první syn a Elvířin synovec Ferdinand (1884-1958). Tehdy se wittelsbašská větev prince Adalberta s rozrodem přímé královské linie Bavorska smířila s velkou nepravděpodobností, aby z jeho potomstva vůbec kdy někdo nastoupil na tamní královský trůn. Ale Adalbertovým potomkům se naskytla jiná možnost zviditelnění vlastního královského postavení. V míře příbuzenství se znatelně vzdalovali bavorskému panovníkovi Ottovi a jeho strýci, princ-regentovi Luitpoldovi – faktickému vládci Bavorska. O to bližší naopak byla cesta ke stolci španělského krále Alfonse XII. (1857-1885) a posléze jeho syna Alfonse XIII. (1886-1941), kterou si Adalbertovi potomci zajistili důkladnou sňatkovou strategií. Zatímco Alfons XII. byl Elvířiným přímým bratrancem z matčiny strany, příští král a syn předešlého, Alfons XIII., měl starší sestru od roku 1906 provdanou za již zmíněného hraběnkina synovce Ferdinanda Bavorského. Navzdory rodičům usazeným v Bavorsku podstoupil Ferdinand Bavorský narozený v Madridu naturalizační proces a v roce 1905 se s konečnou platností usadil ve španělském rodišti své matky. Za dalších devět let se vzdal nástupnických práv na trůn v Bavorsku a roku 1914 rozšířil po boku své choti Marie Terezy Španělské (1882-1912) řady španělských infantů. Na svou dobu to byla ojedinělá společenská věc, aby muž přejal status své choti. Jeho důvody však byly ryze mocenského rázu. V době obdržení titulu infanta španělského byl Elvířin synovec ve Španělsku pátý v nástupnickém pořadí na královský trůn. Před ním, blíže koruně, stáli už jen královi synové Alfonso (1907-1938), Jaime (1908-1975), Juan (1913-1993) a Gonzalo (1914-1934). Všichni byli v danou dobu nezletilí natolik, aby se za ně vlády na čas ujal právě strýc Ferdinand Bavorský v případě, že by jejich královský otec nečekaně zemřel. Představa to nebyla tak nereálná, vzpomeneme-li, že o králův život bylo ve Španělsku usilována hned několikrát. Poprvé během jeho sňatku s vnučkou britské královny Viktorie, Viktorií Evženií z Battenbergu (1887-1969), vybuchla puma a budoucí královna se vdávala v šatech potřísněných prolitou

²²²

Tituly udělené Svatým stolcem za zásluhy o katolickou církev a její šíření v pořadí: *Rex apostolicus* (tj. apoštolský král, apoštolské Veličenstvo) – král uherský, *Rex catholicus* (tj. katolický král) – král španělský, *Rex christianissimus* (tj. nejkřesťanštější král) – král francouzský, *Rex fidelissimus* (tj. král nejvěrnější, nejoddanější) – král Portugalska. M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 222-223.

krví svatebních hostů a koňských spřežení. Podruhé se útočník postavil čelem Alfonsu XIII. během jeho návratu ze slavnostní přehlídky do královského paláce v roce 1913. K velkému zklamání teroristů statečný král přežil pokaždé, dokonce tyto situace využil k mistrné politické propagandě.²²³

Koncem dubna 1906 doprovázela Elvíra svého muže s dětmi Rudolfem, Isabellou a Alfonsem na cestě do Vídně, protože se tam 24. téhož měsíce konala svatba dcery Rudolfa Kristiána z prvního manželství. Jednadvacetiletá komtesa Marie Terezie se vdávala za Dr. Josefa Radetzského²²⁴. O čtyři roky starší snoubenec pocházel ze starobylého českého rodu s nejzazším původem ze 14. století.²²⁵ Jméno Radetzský vyvolávalo v prostředí vídeňského dvora úctu díky maršálu Janu Josefu Václavovi, hraběti Radetzskému z Radče.²²⁶ Na jeho počest byl pojmenován jeden ze sálů v císařském hradě Hofburg, v jehož zdech se scházelo nejvyšší panstvo během tradiční plesové sezóny.²²⁷ Sňatek obou novomanželů byl stavovsky přiměřený. Oba náleželi k významným rodům mocnářství.

O rok dříve, než vypuknul celosvětový válečný konflikt, zemřel arcivévoda Rainer. Spolu s arcivévodovou manželkou Marií Karolínou a vévodkyní Modenskou představovala tato trojice silnou katolickou frakci ve vídeňské společnosti a přesvědčení katolíci z řad česko-rakouské „élégance“ k nim uctivě vzhlíželi. Elvíra Wrba-Kounicová si dokázala představit, nakolik je to i záležitostí tety Modeny. Jí samotné se dotýkala ztráta vlivného přímluvce u císaře. Arcivévoda Rainer prokazoval vždycky manželům Wrba-Kounicovým zvláštní milosti.²²⁸ I téměř čtyřicetiletá korespondence s vévodkyní Modenskou naznačovala, že vstupuje do poslední fáze a že kdysi mocná osobnost vídeňského a mnichovského dvora zvolna ztrácí skutečný vliv a postupně získává rozměr autoritativní legendy. Ztráta politické moci vévodkyně Modenské v Bavorsku se váže k roku 1912, kdy zemřel Adelgundin starší bratr, princ-regent Luitpold. Přání k devadesátým narozeninám roku 1913 bylo posledním písemným projevem úcty a oddanosti neteře vůči tetě, kterou už patrně nechtěla namáhat zavazujícími odpověďmi na dopisy.²²⁹ Vlady v bavorském království se od roku 1913 ujal Ludvík III. (1845-1921). Výrazně starší Elvířin bratranec po dobu, kterou vládnul Bavorsku, projevoval hraběnce pozornost. Královský pár, Ludvík III. a rozená arcivévodkyně Marie Terezie, pravidelně

²²³ Anthony DEVERE-SUMMERS, *Válka a Evropské královské rody*, Praha 1998, s. 37.

²²⁴ Josef František Jan Theodor Václav Maria Radetzky z Radetze se narodil v Grazu 18. srpna 1884 a zemřel ve Vídni 30. května 1966.

²²⁵ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 12.

²²⁶ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 228-229.

²²⁷ W. D. GODSEY, *Quarterings*, s. 69.

²²⁸ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis 29. 1. 1913)

²²⁹ TAMTÉŽ. (Dopis 16. 3. 1913)

adresoval hraběnce v den jejího svátku a narozenin gratulační telegram. Nepovšimnuto nezůstalo ani stříbrné výročí sňatku hraběcího páru Wrba-Kouniců v prosinci 1916. Ve svých kabinetních aktech král uchovával vlastnoruční koncepty k blahopřejným telegramům s familiérním oslovením a podpisem. V nich pravidelně vyjadřoval vedle svého a královna přání i gratulace celé královské rodiny, zasílané na adresu hraběncina vídeňského bytu na Brahmplatzu 2. Zato hraběncina obvyklá, formálně nastylizovaná odpověď, se víceméně stále opakovala.²³⁰ Nejen, že vykáním uznávala králův vyšší věk, ale také výlučně užívala oslovení „*Vaše Veličenstvo*“ ke zdůraznění rozdílu ve společenské hierarchii. Při uctívání majestátu si musela nejlépe uvědomovat následky vlastního nerovného sňatku, když prokazovala úctu hlavě rodu, jehož byla už jen formální členkou. Po smrti strýce Luitpolda (1912) a tety Adelgunde Modenské (1914) nebylo nikoho významnějšího, kdo by Elvířino postavení v královské rodině Bavorska dále upevňoval. Adalbertská větev byla trůnu natolik vzdálena, že se netajila příklonem ke španělským Bourbonům, pročež slovo bratrů Ludvíka Ferdinanda a Alfonse u bavorského dvora mělo jen formální váhu. Ke všemu se rozhořel válečný konflikt a v takových časech aristokracie projevovala oddanost svému panovnickému domu.

Zřízením útulny pro válečné rekonvalescenty na jaroměřickém zámku v letech 1914 - 1918 se Wrba-Kounicové zařadili mezi loajální šlechtu monarchie ochotnou podpořit císařskou a královskou armádu v jejích útrapách. Solidaritu se strastmi způsobenými válečným konfliktem projevily nejen členky vládnoucích dynastií Habsburků a Romanovců,²³¹ ale stejnou cestou se směrem k Červenému kříži ubírala i evropská aristokracie.²³² V lazaret se tak proměnil malovaný a zlatem zdobený taneční sál v západním křídle zámku, proslavený svou hudební tradicí.²³³ Historie se v tomto směru opakovala po prohraných bitvách na italské frontě u Magenty a Solferina a v českých zemích u Sadové v roce 1866.²³⁴ I když mohlo docházet ke škodám na šlechtickém majetku, projevy aristokratického životního stylu se zatím nijak zásadně neproměnily.

---

²³⁰ BayHStA, GHA, Kabinetsakten König Ludwig III., Nr. 158.

²³¹ Z arcivévodkyň se v Červeném kříži angažovala například Marie Josefa (1867-1944), matka císaře Karla I. Ve svém vídeňském paláci zřídila lazaret a sama pomáhala při ošetřování. B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové Životopisná encyklopedie*, s. 290; Kromě carevny Alexandry a jejích dcer pracovala pro Červený kříž i carova sestra, velkovévodkyně Olga. SRov. A. DEVERE-SUMMERS, *Válka*, s. 68-76.

²³² Z první společnosti vynikala prací pro Červený kříž kněžna Paulina Metternich-Sándorová viz J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 258.

²³³ J. PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace*, s. 8; Jean-Louis GAILLEMIN, *Jaromerice, The world of interiors*, 1997, č. 5, s. 142-151.

²³⁴ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 90-91.

Uvolnění se dotýkalo sociální kontroly ve společnosti a dodržování významu rovnorodosti ve sňatkových strategiích.

U Wrba-Kouniců proběhla euforie vánočního období roku 1915 spojená se svatebním veselím uspořádaným ve vídeňském chrámu svatého Štěpána pro jedinou dceru Elvíry a Rudolfa Kristiána. Komtesa Isabella se 27. prosince provdala za uherského hraběte Károlyho Antala Esterházyho z Galánthy, rakouského nadporučíka 9. regimentu husarů hraběte Nadásdyho v záloze.²³⁵ V novinách si toho všimnul i příbuzný bavorský král. Ludvík III. si novinový ústřížek přidal do svých kabinetních akt, ale ještě před tím si červeně podtrhnul jméno nevěsty a nastávajícího.²³⁶ Zvučné jméno mediatizovaného rodu Esterházyů,²³⁷ s nímž se rodina Wrba-Kouniců v duchu aristokratických konvencí spříznila, však vyvolávala dojem vynikajícího sňatkového tahu jen zdánlivě. Bylo pravdou, že Esterházyové vždy upevňovali svou vynikající pověst vedením životního stylu srovnatelného se samotným panovnickým dvorem.²³⁸ Je však nutné se v tomto ze široka rozvětveném rodě uherských magnátů důkladněji zorientovat. Okázalý životní styl si osvojila hlavně knížecí větev zastoupená ve dvacátém století knížetem Mikulášem (1869-1920) a jeho „*okouzlující mladou*“ chotí Markétou, rozenou hraběnkou Cziráky de Czirák et Dénesfalva (1874-1910). Vedle hlavní knížecí větve se k rodu Esterházy de Galántha počítalo dalších pět větví hraběcích, odštěpených povětšinou v osmnáctém století. O nich se dá říci, že na čistotu rovnorodosti příliš nedbaly, spoléhající patrně na kredit upřednostňované knížecí větve. Při bližším ohledání rodokmenu užší rodiny Isabellina ženicha proto nikomu neuniknul neurozený původ jeho matky i babičky. Dokonce to bylo podvkráte, co se ženichův otec, hrabě Károly Štěpán Esterházy (1847-1919) oženil s neurozenou plebejkou. Teprve až druhá žena Mary Evelyn Hamilton Chartersová (1859-1931), původem z irského Belfastu, přivedla na svět mezi čtyřmi potomky oba budoucí zetě Elvíry Wrba-Kounicové. Nebylo pochyb, že se touto hraběcí větví u dvora jinak vysoce postavený rod knížat Esterházyů de Galántha prezentovat rozhodně nesměl. Sotva se v druhé polovině osmnáctého století nahlížená esterházyovská hraběcí větev odštěpila od hlavní knížecí, vydržela neignorovat sňatkové strategie s ohledem na prestiž celého rodu v očích vídeňské první společnosti pouze do konce devatenáctého století. Do této části rodu se během té doby provdaly tři princezny,²³⁹ jeden vévoda,²⁴⁰ čtyři hrabata a

²³⁵ Károly Antal Esterházy de Galántha (narozen 2. 12. 1888, zemřel 3. 7. 1931).

²³⁶ BayHStA, GHA, Kabinetsakten König Ludwig III., Nr. 158.

²³⁷ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 45.

²³⁸ R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. 101, 103, 109.

²³⁹ Princezny Metternich-Wieneburgová, Trubetzká a Borghse.

sedm hraběnek, přičemž dvě byly přímo z rodiny Esterházy,²⁴¹ dále jedna svobodná paní,²⁴² jedna prostá šlechtična,²⁴³ tři neurozené ženy.²⁴⁴ Během dvacátého století u této větve Esterházyů vyvážili neurození partneři ty urozené v poměru 5:5, kdy ze všech urozených partnerů patřily dvě ženy do hraběcího stavu a tři muži k prostému šlechtictví.²⁴⁵ Z roku 1917 si rodina nesla cejch jednoho anulovaného manželství. Vhodné by proto bylo sledovat hraběččinu reakci na tuto sňatkovou realitu, která se měla brzy dotýkat i její rodiny. Záznamy o Elvířině postoji vůči tomuto nedostatku sice mlčí, nicméně je možné, že v ryku válečných let 1914-1918 vídeňská první společnost přestávala spatřovat dosud tradiční smysl v ověřování přiměřenosti původu obou manželů na pozadí Gothajských almanachů. Naopak bezpečně lze vyloučit spojitost ženichovy matky s rodinou vévodů z Hamiltonu a Brandonu. Nejen, že se v jejich rodokmenu nevyskytovala, ale tuto britskou rodinu spřízněnou s královským rodem Stuartovců vídeňská společnost dobře znala z jejich častých pobytů v hlavním městě monarchie.²⁴⁶ Konečně o jejich pohybu v dvorských kruzích zpravoval vyhledávaný týdeník Wiener Salonblatt o to častěji, když do hlavního města habsburské monarchie přicestovala na delší státní návštěvu rodina britského korunního prince z Walesu a britská šlechta v doprovodu následnického páru začala navazovat blízká přátelství s místní urozenou elitou.²⁴⁷ Běžná praxe sociální kontroly rovnorodosti v řadách aristokracie však vstupovala do své poslední fáze. Zpráva o smrti císaře Františka Josefa I. v listopadu 1916 zatřásla rakousko-uherskou aristokracií snad nejvíce – panovník byl mrtev a jeho následník sliboval modernizační reformy.²⁴⁸ Její úvahy se musely ubírat mnohem fatalističtější směrem. V případě rodiny Rudolfa Kristiána se tím emoce jen prohloubily, neboť před deseti měsíci ve Vídni zesnula i jeho ovdovělá matka, hraběnka Vilemína, rozená Kiss de Neméskér. Krizi prohluboval nevídaný rozvod Marie Terezie (dcery Rudolfa Kristiána z prvního manželství) s Dr.

²⁴⁰ Hrabě Jozef Pálffy-Daun, vévoda de Theano.

²⁴¹ Hrabata a hraběnky Grassalkovich de Gyraak, Zichy, Wolkenstein-Trostburg, Bezobrazowa, Esterházy, Apponyi de Nagy-Appony, Csáky de Körös-Szeget Adorján, Batthyány z Német-Ujvár, Wrba-Kounic-Rietberg-Questenberg a Freudenthal.

²⁴² Svobodná paní Perényi de Perény

²⁴³ Šlechtična původem op dem Hamme gt Schoeppingk, de Tengborska

²⁴⁴ Wilhelmine Felberová, Paula Stauberová, Evelyn Hamilton Chartersová.

²⁴⁵ 2 hraběnky z Wrba-Kounic-Rietberg-Questenberg-Freudenthal, Virgilio de Ceraseto, Eric de Kolb-Wartenberg a László Oláh de Kis-Barátfalva.

²⁴⁶ Wiener Salonblatt, č. 8, 1903, s. 15; č. 52, 1903, s. 11; č. 11, 1904, s. 8, 12-13; č. 27, 1904, s. 6.

²⁴⁷ Wiener Salonblatt, č. 17, 1904, s. 2-11; č. 46, 1904, s. 6.

²⁴⁸ Jan GALANDAUER, *Karel I., poslední český král*, Praha-Litomyšl 2004; TÝŽ, *Císař a král Karel I. Blahoslavený*, Praha 2004; Andrea AMBROSI, *Kaiser und König Karl aus dem Hause Österreich*, Kaiser Karl-Gebetsliga; Eva DAMMERLE, *Kaiser Karl I.*, Praha 2006; Erich FEIGL, *Kaiser Karl I., ein Leben für den Frieden seiner Völker*, Wien-München 1990; Jiří PERNES, *Poslední Habsburkové*, Brno 1999; Jan GALANDAUER – Milan NOVÁK, *Unser Erzherzog, Kaiser und König Karl I. von Österreich*, Brandýs nad Labem 2006.

Radetzským, jímž vyústilo sedmileté disharmonické manželství, a rodina se společností dlouho vyhýbala životem v ústraní. Od běžné praxe, kdy se jako projev mužnosti ve vysokých kruzích tolerovaly milostné avantýry šlechtických manželů, začala lhostejnost nevěry ustupovat modernizační feminizaci ve společnosti „dlouhého“ devatenáctého století. Doposud se v nejkrajnějším případě využívalo invenčních prostředků záchrany bezúhonné rodinné pověsti například prohlášením jedince za nesvéprávného. K tomu se přikročilo poté, co se nepovedlo zaručit povýšení této neurozené ženy do šlechtického stavu některou z panovnických autorit Evropy. V rodových dějinách centrálně-evropské aristokracie „dlouhého“ devatenáctého století se několik těchto případů vyskytlo. Průzkum 2482 sňatků v prostředí 68 knížecích rodů habsburské monarchie hovoří o tom, že do roku 1850 byla rovnorodost v nejstarobylších aristokratických rodinách úzkostlivě dodržována. Potvrdila drtivou většinou exkluzivitu rodinného původu, na níž společnost před revolučním rokem 1848 lpěla. Téměř pouhá 2,4% patřila k nevyhovujícím nerovnorodým sňatkům, protože z celkového počtu sledovaných sňatků bylo jen 15 morganatických. Hlavy knížecích rodů se však nedokázaly smířit s takovou společenskou deklasací nejen konkrétní „černé ovce“ rodu, ale také s pošramocením rodového jména, jež každý morganatický sňatek dostával do škodlivých řečí aristokratů vídeňské dvorské společnosti. Sociální kontrola totiž mohla vyloučit případné potomky vzešlé z podobného manželství z možných dvorských úřadů, dokládajících nespornou prestiž. Nerovnorodým sňatkem mohly být často ohroženy dědičné držby rodových úřadů u panovnického dvora. Ještě horší však byla skutečnost, že by nevhodná sňatková strategie mohla vysokou aristokracii, byla-li mediatizovaným rodem (nevládnoucím rodem s rovnocenným postavením k autonomním panovnickým rodům Evropy), vyloučit z možnosti uzavírat manželství s vladařskými domy. Týkalo se to zejména období od pádu Římskoněmecké říše roku 1806 do roku 1848. Proto se naskýtal tři možnosti. Jednak prohlásit inkriminovaného prince či princeznu za duševně nesvéprávnou, nebo zbavit dědičných práv na rodový titul se šlechtickým důstojenstvím a za třetí co nejrychleji povýšit neurozeného partnera do šlechtického stavu. Zatímco první možnost představovala početní minoritu a nedala se vyjádřit ani procentuelně, druhá alternativa se jevila jako mnohem schůdnější. Co se týče třetí varianty, z celkových patnácti nově příchodích bez modré krve obdrželo pět neurozenců po vstupu do řad knížecích rodů centrální Evropy nobilitační dekret ad personam od panovníka, k jehož dvoru se hlásili.²⁴⁹ Oněch pět pošlechtěných

²⁴⁹

Meline, provdaná za Moritze Bentheim-Tecklenburg-Rheda (1798-1877), povýšená 21. 4. 1838 na svobodnou paní von des Bordes hesenským velkovévodou. Byla adoptivní dcerou Luise Brentany,

jedinců tvořilo 0,6% v kontrastu k celkovému počtu sňatků a zároveň necelých 27% ke všem patnácti neurozeným. Druhé sledované období 1850-1918 potvrdilo jisté uvolnění, které přišlo v podobě liberalizace měšťanských vrstev zbohatlých díky průmyslové revoluci, a vyplývalo z ekonomického zázemí. Tomu se až do období širokých sociálních změn na politickém poli těšila především předbřeznová aristokracie. Měšťanstvo se stávalo aristokracii nejen hospodářsky rovnocennými partnery, ale postupná emancipace středních vrstev v politice postupně vytlačovalo aristokracii do pozice společensky uzavřené kasty s prestižním postavením spíše než politickým vlivem u dvora. Přesto je zmírnění dopadů sociální kontroly u první společnosti více patrné. V podstatě sedminásobný nárůst nerovných sňatků hovoří o proměně hodnot porevoluční aristokracie. Takřka 12% aristokratů neuposlechlo nařízení hlavy svého rodu a uzavřelo sňatek pod úroveň. Pokles autority hlav u jednotlivých rodů je doložen jen 8 nobilitacemi ze 103 nerovných manželství.²⁵⁰ Oproti období před rokem 1848 tak zaznamenává nárůst na 1%. Konečně pak v období 1918-2005, kdy se nejprve s pádem rakousko-uherského a německého císařství výrazně pobožily hradby aristokratické rovnorodosti, kdy proti sledovanému období 1850 až 1918 sice vzrostl počet neurozených manželství v knížecích rodech jen pětkrát, ale z celkového počtu 983 sňatků v knížecích rodinách německého a rakousko-uherského státu dosáhlo eruptivních 60%. Do sňatkových strategií se nesporně promítla republikánská legislativa nástupnických států, jejímž výdobytkem bylo zrušení šlechtických titulů, pozemková reforma tříšticí velkostatkářskou povahu aristokratických

---

svobodné paní von des Bordes. Potomci, kteří z manželství vzešli, nesou jméno Bentheim-Tecklenburg-Rheda a řadí se k bavorské šlechtě; Emílie David Molitorová, manželka Viléma Löwenstein-Wartheim-Rosenberga (1795-1838), povýšená 2. 8. 1834 na paní z Nauses a 6. 2. 1838 na svobodnou paní z Habitzheimu; Kateřina Schlundová, manželka Adolfa Löwenstein-Wartheim-Freudenberga (1805-1861), povýšená 11. 2. 1832 na svobodnou paní z Adlerhorstu a 21. 1. 1849 na dědičnou princeznu z Löwenstein-Wartheim-Freudenbergu. Roku 1855 byla povýšena na kněžnu z Löwenstein-Wartheim-Freudenbergu; Alžběta Hildebrandová, manželka Karla Anslema Thurn-Taxise (1733-1805), povýšená 29. 7. 1788 palatinem na paní z Trainu.

250

Luise Thiemová, manželka Krafta Hohenlohe-Oehringen-Hohenlohe-Ingelfingena (1827-1892), povýšená 19. září 1880 na svobodnou paní z Lobenhausenu; Leontýna Richterová, manželka Viktora Isenburg-Ofenbach-Birsteina (1872-1946), povýšená 31. 3. 1908 velkovévodou hesenským na svobodnou paní z Rombachu; Melanie Horrocksová, manželka Heinricha Ferdinanda Isenburg-Philippseicha (1832-1893), povýšená 19. 2. 1888 velkovévodou hesenským na svobodnou paní z Büdingenu; Anna Magerová, manželka Konstantina Isenburg-Philippseicha (1833-1917), povýšená r. 1875 na paní z Mayeru; Berta Hagenová, manželka Viléma Löwenstein-Wartheim-Freudenberga (1817-1887), povýšená 1. 1. 1870 na svobodnou paní z Grünau; Amélie Wollrabeová, manželka Leopolda Löwenstein-Wartheim-Freudenberga (1827-1893), povýšená 1. 12. 1869 bavorským králem na svobodnou paní z Wallrabu, 15. 1. 1875 na hraběnku z Löwenstein-Scharffenecku; Louise Le Grandeová, manželka Bedřicha VI. Salm-Kyrburga (1845-1905), povýšená 11. 6. 1885 na svobodnou paní z Eichhofu vévodou Sasko-Koburským, posléze 1. 3. 1917 bavorským králem na svobodnou paní z Rennenbergu; Amélie Sengerová, manželka Alfréda Lynara (1820-1859), povýšená r. 1856 na paní z Gollmitz; Aloysia Müllerová, manželka Friedricha Löwenstein-Wartheim-Freudenberga (1860-1920), povýšena na paní Löwensteinovou z Freudenbergu.

majetků hlavně v Československé republice. Jistě, že nadále platila vnitřní rodová ustanovení o nutnosti udržovat tradice rodu, ale více než polovina princů a princezen na ně při volbě partnera ve 20. století vůbec nehleděla. Přitom ani jeden z neuvěřitelných pěti set osmdesáti devíti nerovnorodých jedinců po vstupu do knížecí rodiny nebyl pošlechtěn. Důvodem byla ztráta motivace udržovat čistotu rodu v časech, kdy se monarchistické systémy hroutily a přetvářely se na republikánská zřízení, kde šlechtictví bylo vnímáno jako společenský přežitek.

Faktická nerozlučnost manželství sice poskytovala záruku udržení vysokého postavení v dobách existence monarchie, ale vývoj politického kurzu ve válečných dobách Velké války odkryl vážné trhliny na kreditu celého šlechtického stavu z hlediska dlouhodobé perspektivy.²⁵¹ Sociálně komplikovanou otázku, k čemu tedy udržovat zastaralý morální systém při životě, zvažoval ne jeden mladý urozenec. Neméně vyčerpával i systém dvorských intrik a neprůhledného jednání živeného podhoubím klepů a vykonstruovaných polopravd za účelem diskreditace čekatelů na dvorské úřady a pocty z rukou nejvyššího hofmistra. Z prostředí dvorských kruhů o tom věděla své dvorní dáma císařovny Alžběty, hraběnka Festeticsová, hledající odpověď na otázku: „*Proč nedovolí takzvaná vznešenost duše, aby se jednou do toho uhodilo, (a) aby se jim jednou (pro vždy) strhla maska z obličeje?*“²⁵²

Smířit se s těmito výsledky nechtěly hlavně starší generace rodičů, kteří ve společnosti využili veškerých dostupných prostředků a za nástroj k připomínání potřebné rovnorodosti zvolili výročí sňatku. Tentýž novinový ústřížek, který informoval bavorského krále Ludvíka III. o svatebním veselí v rodině Wrba-Kouniců, mu připomněl, že se blíží stříbrné výročí sňatku sestřenice Elvíry. Ve výstřížku informaci zvýraznil červeně, a až to bylo aktuální, obvykle poslal telegrafické gratulace.²⁵³ Wrba-Kounicové měli v těchto dokladech pozornosti samotného majestátu nejlepší autoritativní nástroj k usměrňování romantických představ svých potomků o manželství. Potomky zavazovali k ohledům vůči rodové tradici. Například nejstarší hraběncin syn Rudolf se během léčby válečného zranění v lazaretu seznámil s dobrovolnou zdravotní sestrou Bertou (Barborou) Wiedmannovou. Až do třicátých let se neodvážil vzepřít závazkům vůči vlastnímu původu a svých rodičů a vztah udržoval v tajnosti.²⁵⁴

---

²⁵¹ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 95.

²⁵² TAMTÉŽ, s. 247.

²⁵³ BayHStA, GHA, Kabinetsakten König Ludwig III., Nr. 158.

²⁵⁴ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 7.

5. Patronát nad panstvím

Noví majitelé se začali o jaroměřický zámek vzorně starat, zvláště pak o park. Venkovská rezidence musela být vždy připravena, když sem panstvo v letních měsících zavítalo. Archiválie mimořádné historické hodnoty nechali uspořádat od nejpovolanějších odborníků – Bertholdem Bretholzem a Vladimírem Helfertem – a v roce 1912 jej z části uložili do Moravského zemského archivu v Brně (podstatná část však zůstala na zámku).²⁵⁵ Ve dnech, kdy hraběcí rodina trávila chvíle volna na svém barokním letním sídle, zůstávaly brány parku veřejnosti uzavřeny. Intimita a bezpečí rodinného soukromí byla Wrbna-Kounicům zásadní záležitostí a přímo se dotýkala neurozeného obyvatelstva. V dopise z května 1908 se na to táže Otokar Březina své přítelkyně: „*Není park v neděli zamčen? Minulou neděli byl nepřístupen.*“²⁵⁶ Pokud ovšem rodina na zámku nepobývala, byla zahrada veřejnosti volně přístupná. Tím se hraběcí rodina lišila od některých předchozích majitelů zámku, kteří si jaroměřické měšřany vychovali k volnému přístupu do parku.²⁵⁷ Reflexe básníka a spisovatele Otokara Březiny nejlépe vystihuje to, čím byl park se zámkem svému okolí a jak jej nejen jeho majitelé, ale i obyvatelé Jaroměřic vnímali. Důkaz o tom, že se k jaroměřické rezidenci upíraly zraky i významných osobností české kulturní a politické scény svědčí návštěva profesora Tomáše Garrigue Masaryka roku 1906, který 9. září navštívil svého přítele Březinu. Básník si později o návštěvě pozdějšího prvního československého prezidenta poznamenal, že přijel „...*Totíž aby se podíval na zdejší zámek postavený od Questenberga. Tehdy byl zdejší park lépe udržován a stál skutečně za podívanou. Snad někdo tenkrát profesor Masarykovi řekl, že tu bydlím, a on mi vzkázal, mohl-li by se mnou mluvit.*“²⁵⁸ Zámecký park vyvolával romantické představy o pozemském ráji a pro zamilované byl prostředím nejpříhodnějším. Otokar Březina si toho „kouzla“ byl vědom a intuitivně je spojoval se svými pocity: „*Byl jsem ráno od 10-12 v parku; domníval jsem se, že tam ráno přicházejáte a těšil jsem se, že se tam náhodou setkáme, jak jsme si povídali v neděli. Také včera a v pondělí viděl jsem tam*

²⁵⁵ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 76.

²⁵⁶ Petr HOLMAN (ed.), *Otokar Březina: Korespondence I (1884-1908)*, Brno 2004, s. 833 č.683/48, dopis Otokara Březina Emilii Lakomé z května 1908 (citováno v D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 76).

²⁵⁷ „*Do povědomí jaroměřických obyvatel se zapsala jako šlechtná dáma, o jejíchž dobrých skutcích se tradovaly historky ještě 30 let po její smrti. Údajně si přála, aby lid v její přítomnosti navštěvoval zámecký park. Když přicházelo málo lidí, nařizovala panskému zahradníkovi, aby příčinu vyšetřil.*“ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 72. K tomu Josef FIŠER, *Chrám sv. Markety, panny a mučednice v Jaroměřicích n. Rok. Jaroměřice n. Rok. 1939*, s. 137.

²⁵⁸ Jan JANÁK, *Od vytvoření územní samosprávy do vzniku samostatného státu. In: Moravskobudějovicko. Jemnicko. Brno 1997*, s. 293 (citováno v D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 75-76.).

slunce, melancholické, mezi černými větvemi rezignovaných stromů...“²⁵⁹ Určitou představu o obrazu venkovských sídel v myslích řadových lidí měli i samotní majitelé. Například Alfons Clary-Aldringen se k tomu vyslovil ve svých vzpomínkách následovně: „Pochopitelně i „zámek“ chtěl žít. A občané v městečku nebo lidé ve vsi by mu měli za zlé, kdyby příliš škudlil! „Zámek“ přece musel něco představovat, musel přijímat hosty, zakládat nadace a vyzařovat trochu elegance a krásy. Ale „zámek“ přesto nebyl hlavní věcí. Stejného názoru byla i většina mých známých majitelů panství.“²⁶⁰ Hlavní věcí byl spíše patronátní vztah mezi pánem a poddaným, který ve společnosti přesně vymezoval místo šlechtickému majiteli venkovské rezidence a řadovým lidem v podzámčí. Občané v městečku nebo lidé ve vsi před rokem 1918 by nedokázali popsat roli patronátního pána lépe, než se to podařilo Richardu Coudenhove-Kalergimu. „Pro člověka žijícího v dnešní demokratické době je život takového českého majitele panství za vlády císaře Františka Josefa skoro nepředstavitelný. Majitel panství byl první osobou v kraji. O Božím těle krácel bezprostředně za svátostí oltářní, přede všemi státními úředníky a hodnostáři obce. Byla-li jedna ze šesti farností našeho patronátu volná, volil můj otec jako patron, podací pán, ze tří kandidátů nového faráře. Majitel panství žil jako homérský král, jenom s tím rozdílem, že neměl jeho politickou zodpovědnost a starosti. Bohatý, nezávislý a vážený byl dobrodincem celého kraje.“²⁶¹ Zámek tedy musel mít majitele, který se v něm po určitou část roku zdržoval, aby mohl představovat patrimoniální centrum panství.

6. Výchova

Než se v aristokratických kruzích přistoupilo ke sňatkovým strategiím a hledání nejvhodnějšího partnera, bylo zapotřebí „zlatou mládež“ kultivovat vzděláním. Soukromé domácí studium zajišťovaly guvernanky, popřípadě domácí učitelé. Později se skládaly zkoušky na středních školách gymnaziálního typu.²⁶² Někteří synové z jihomoravských šlechtických rodin opouštěli domovy a přes školní rok se nastěhovali do studentských

---

²⁵⁹ P. HOLMAN (ed.), *Otokar Březina: Korespondence I*, s. 818 č. 649/14, dopis Otokara Březiny Emilii Lakomé ze dne 14. 2. 1908 (citováno v D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 76.).

²⁶⁰ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 167.

²⁶¹ Alena VONDRUŠOVÁ – Ladislava VÁŇOVÁ, *Paměti Hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi, která žila na zámku v Poběžovicích*, Domažlice 2005, s. 13.

²⁶² V. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 17, 20.

pokojů speciálních akademií, jako byla například ta kalksburgská na předměstí Vídně.²⁶³ V dalším nabývání vědomostí bylo možné pokračovat na vídeňském Theresianu.²⁶⁴

Nebyl to však jen studijní dril, jenž formoval charakter mladých šlechticů a šlechticů. Velkou roli hrál vztah ke zvěři a všemu živému. Štěkot, který se ozýval z parků a tlumil se o vysoké stropy soukromých hraběcích apartmánů na zámcích v Holešově a v Jaroměřicích, svědčil o vášnivé zálibě v chovatelství domácích zvířat. Hraběnka zbožňovala obzvláště psy a kočky. To se zrcadlilo v jejích sběratelských aktivitách. Pro potěšení shromažďovala obrázky a keramické figurky své oblíbené buldočí rasy, které si pro radost vystavovala ve vitrínách. Do okruhu hraběnčina zájmu se počítaly modely buldočků a koček zhotovených francouzským uměleckým sklářem Emilem Gallé (1864-1904), dále pak i porcelánové a keramické figurky soviček. Ze sbírek se dochovaly i dvě porcelánové kočky v živé velikosti, přičemž jedné z nich svítily oči. Živí psí miláčci, kteří u Wrbnů nikdy nemohli chybět, museli mít maximální pohodlí. Hraběnka pro jejich vlastní potřeby zaměstnávala speciální psí komorné. Ty byly zodpovědné za výchovu i základní potřeby zvířecích společníků Její královské Výsosti. Když nadešel jejich čas a některý z nich zemřel, hraběnka dodržela pietu do nejmenšího detailu a jejich ostatky pohřbívala v parku jaroměřického zámku v místech přírodního divadla.²⁶⁵ Jedním z jejích nejmilejších byla fenka Robette. Výběr nové fenky hraběnka nenechala náhodě a velice intenzivně se zabývala volbou nejvhodnějšího psího plemene. Místo původu hraběnčina nového psíka mělo odpovídat společenským módním trendům a reflektovalo pozitivní vztah k této zemi. Volba padla na Francii. Čistokrevný francouzský buldoček se pyšnil nejen svým francouzským původem hodným urozenosti své „paničky“, ale i třemi generacemi předků evidovaných francouzským chovatelským institutem Centrální společnosti pro šlechtění psích ras ve Francii („*Société centrale pour l'amélioration des races de chiens en France*“), jenž sídlil v domě č. p. 38 v ulici Mathurins hlavního města Francie. Co se týče

²⁶³ MZA Brno, RA Trauttmansdorff-Weinsbergů, G344, Karton 3, Inventární číslo 21, folio 2-4 (Dopis z 12. února 1906); folio: 17 (Dopis od Marie Anny matce Bertě z 13. srpna 1910); folio 13-14 (Dopis z 2. března 1912); Viktor matce Bertě, folio 56-57.

²⁶⁴ Nutnost vysokoškolského vzdělání srovnal s dcerou svých exilových hostitelů – Marie Lise Harrachovu v MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Alois Berchtold, folio 101-102 (Dopis z 5. ledna 1919). Srovnává i v trendech ostatních šlechtických rodin zejména v Německu 20. let 20. století nechal své dědice studovat lesnictví TAMTÉŽ, folio 101-102; Intenzivně prožívá Aloisovy závěrečné zkoušky na vídeňské právnické fakultě TAMTÉŽ, folio 99-100 (Dopis z 8. ledna 1919). Religiozita vštěpovaná synům TAMTÉŽ, s. f. (Dopis z 27. června 1922). Komentáře k tvorbě výhodných konexí a negativních vlastností mladšího syna Zikmunda TAMTÉŽ, folio 131-132 (Dopis z 22. října 1919); TAMTÉŽ, folio 143-144 (Dopis ze 4. června 1919); TAMTÉŽ, folio 125-126 (Dopis z 24. srpna 1919); TAMTÉŽ, folio 131-132 (Dopis z 22. října 1919); TAMTÉŽ, folio 125-126 (Dopis z 24. října 1919). Ke vzdělání a výchově šlechticů viz Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 82-91.

²⁶⁵ J. PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace*.

povinností majitelky ušlechtilé rasy, francouzský institut stanovil pravidla, která byla otištěna na zadní straně samotného rodokmenu. Šlechtitelská instituce vedla zcela seriózní záznamy o výsledcích šlechtění v knize „*Livre d'origines Francoise (L.O.F.)*“ zrevidované v únoru 1909. Černobílá fenka francouzského buldočka byla ztělesněním oddanosti a nikdy se od své majitelky nehnula ani na krok. Elvíra ji dala vyfotografovat a jako pohlednice posílala Robetty podobenky svým přátelům z prostředí evropské aristokratické elity.²⁶⁶ Hraběcí psi byli nejen společníky, ale i členy rodiny. Dokládají to i četné fotografie z rodinného alba, na nichž se Wrbnové nechali zvěčnit s některými z nich.²⁶⁷ Ovšem mnohem častěji bylo celou hraběcí rodinu možno spatřit při jízdě na koních. Až teatrálně působilo na občany Holešova, když „*často podnikalo panstvo vyjíždky na koních – nejen v oboře, ale i městskými ulicemi. Páni v jezdeckých oblecích, dámy v úzkých dlouhých sukních, na hlavách malé kloboučky. Na koních neseděly rozkročmo, nýbrž jako na židli, s nohama spouštěnými dolů po jednom boku koně. Provoz ve městě se v tu chvíli zastavil, všichni obhlíželi projíždějící šlechtu. ...Jednou - bylo to právě o výročním trhu, tzv. jarmarku – se uprostřed náměstí na křižovatce před Centrálem objevil mladý hrabě Rudolf na koni, uprostřed křižovatky otočil koně na zadních nohách, zamával lidu holešovskému i salutujícím policajtům a odcválal k zámku.*“²⁶⁸ Rudolf Kristián Wrbna-Kounic se zajímal i o koně pod kapotou.²⁶⁹

7. Zábava a životní styl aristokracie před revolucí v roce 1918

Ještě roku 1898 noví majitelé Jaroměřic převzali správu panství z rukou brněnského kurátora Wagnera.²⁷⁰ Iniciovali sestavení nového inventáře, aby měli jasnou představu o tom, co vše se v jaroměřickém zámku nachází za kulturní skvosty. Neboť jedině skrze bohaté vybavení historického mobiliáře doslova prýštil společenský lesk Wrbna-Kouniců, skrytý v upomínkách na generace předchozích šlechtických uživatelů těchto předmětů každodenní potřeby. Zjistilo se, že při srovnání stavu zámeckého inventáře z první čtvrtiny

²⁶⁶ Robette se podle záznamů narodila 15. ledna 1911 a její rodokmen byl vystaven v Paříži 27. listopadu 1912, *Livre d'origines Français (L.O.F), Règlement d'inscription, Révisé le 19. Février. RA Wrbna-Kouniců (Depozitář Jaroměřice), Korespondence pro Elvíru Wrbna-Kounicovou, Feuille de déclaration Pour l'Inscription au Livre des Origines, s.f.*

²⁶⁷ RA Wrbna-Kouniců (Depozitář Jaroměřice), sbírka fotografií.

²⁶⁸ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 15.

²⁶⁹ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 11. Srov. automobilismus jako šlechtou vyhledávaný sport v Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 121.

²⁷⁰ J. PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace*, s. 8.

19. století se množství obrazových sbírek značně zmenšilo.²⁷¹ Započaly se i některé dílčí stavební úpravy uvnitř zámku. Zejména s rozvojem nároků na hygienu se Elvíra rozhodla rozdělit ve dvě svůj modrý salon v západním křídle jaroměřického zámku. V nově vzniklém prostoru zřídila toaletní pokoj a převlékárnu, jehož zadní část si dala přepažit zděnou plentou, za níž se nacházela toaleta s vanou a umyvadlem.²⁷² Přesně takové pohodlí měly Jaroměřice hraběnce skýtat, když se zde rodina Wrba-Kouniců objevila kupříkladu poslední týden v listopadu 1898 a tradičně zamýšlela ve zdejších revírech uspořádat hon. V takových případech byla z Holešova přeposílána veškerá doručená korespondence, přestože honitby v severněji položeném panství Holešov platily u hraběcí rodiny za oblíbenější.²⁷³ Podobné zásahy do úprav venkovských rezidencí byly zcela na místě. Lovecká sezóna byla natolik projevem životního stylu aristokracie, že každá rodina z jejího středu využívala příležitosti ke zviditelnění. Následkem toho trvala lovecká sezóna nezřídka celé podzimní měsíce. Rozumí se, že bylo nezbytné podniknout taková bezpečnostní opatření, která by hostům zaručila hladký průběh lovecké zábavy. Zanedbali majitel povinnosti vůči pozvaným hostům, dopustil se společenského prohřešku. Hosté si nejen rozmysleli zúčastnit se honů i příští rok, ale navíc omezili vzájemnou komunikaci se sousedem na nezbytné minimum. Taková příhoda se stala v říjnu 1899, kdy uspořádali hon Haugwitzové z Biskupic na svém panství v Náměšti nad Oslavou. Pořadatel, Jindřich Vilém Haugwitz s chotí Annou, rozenou Trauttmansdorff-Weinsbergovou, právě dokončil novogotickou přestavbu některých částí zámku podle návrhu architekta Franze Lösla.²⁷⁴ Wrba-Kounicové mezi pozvanými nechyběli. Brzy se ale rozkřikl plán podpálit zámek a židovskou čtvrť. Pořádek ve městě sice ozbrojené složky nastolily, ale k smrti vyděšené panstvo se „*k těm zlým lidem*“, jak je Elvíra Wrba-Kounicová v korespondenci pojmenovala, z honu nevrátilo. Namísto toho se všichni odebrali do bezpečí jaroměřického zámku, kde se lovecká společnost stala hosty Rudolfa Kristiána a Elvíry Wrba-Kounicových. Lovecká vášeň u některých aristokratů byla doslova smyslem života a nadšení z ní si vyžadovalo dochvilnost. I každodenní život lovcovy ženy se honům plně přizpůsoboval.²⁷⁵ Vedle nenadálých překážek bylo nevýhodou několikadenních pobytů na hostitelských panstvích pozastavování osobních povinností, například odříznutí od korespondence. Tradiční přítomnost na honu majitele sousedního panství patřilo

²⁷¹ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 73.

²⁷² Ludmila DUFKOVÁ, *Osobní hygiena na šlechtických sídlech*, Brno 2003, s. 5-10.

²⁷³ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 21. 11. 1898).

²⁷⁴ Dalibor HODEČEK, *Stručné dějiny zámku v Náměšti nad Oslavou*, Západní Morava. Vlastivědný sborník, ročník VII., 2003, s. 20.

²⁷⁵ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 31. 10. 1899).

k projevům lokálního aristokratismu.²⁷⁶ Lokální aristokraté Jižní Moravy se navzájem stýkali se sousedy ze stejné společenské vrstvy. Pravidelná podzimní setkání na honech venkovských panství jim dodávala určitou sociální jistotu a v rozbouřené době je utěšovala vědomím ze společné aristokratické sounáležitosti. Poté následoval odjezd do hlavního města monarchie, kde se nejpříjemněji daly strávit vánoční svátky a dalo se počkat, až je vystřídá jarní plesová sezóna, jak jinak než stylově znovu ve městě. Jarní pobyt ve Vídni, kupříkladu v roce 1901, trval až do konce dubna. Takový byl alespoň běžný záměr Elvíry Wrba-Kounicové, když v březnu napsala vévodkyni Modenské.²⁷⁷

Postřehy z plesové sezóny, zahájené dvorským plesem 18. ledna 1902, přinesly následující reflexe královské Výsosti: „*Do velmi vkusné toalety byla oděna princezna Elvíra Bavorská, verheilichte hraběnka Wrbnová; Zajímavým detailem plesu je, že Její Královská Výsost byla první dámou, která se v Redutovém sále objevila. Byla jednou z množství mladých dam, hezkých jako obrázek.*“²⁷⁸ Slavnost se odbývala v několika oficiálních prostorách císařské rezidence, z nichž nejprostornější byl zmíněný sál Reduty vídeňského Hofburgu. V těchto místech se při podobných příležitostech shromáždilo až na dva tisíce hostů. Při vstupu císařské rodiny se uklánělo „*lidské moře*“.²⁷⁹ Tam někde uprostřed bývala i princezna Elvíra, která, když chtěla, svedla lehce připoutat pozornost společnosti svého okolí a hlavně médií a dál s ní takticky manipulovala. Přitažlivou tajemnost, která vyvěrala z patologické posedlosti Wittelsbachů pocitem o neustálém sledování, uměla využít velmi dobře ve svůj prospěch skrýváním tváře za vějířem.²⁸⁰ Mnohem důležitější však bylo, že princeznina vášeň pro společenské aktivity daleko převyšovala smysl pro rodinu. Dlouhá období trávila oddělena od manžela,²⁸¹ jen aby nebyly ničím a nikým narušeny její těžce uhájené sociální kontakty. Nízký původ a usedlejší povaha způsobovaly, že se hrabě Wrba-Kounic vždy ocital ve stínu své královské choti, a tak se raději dynasticky rovnorodé společnosti stranil. Především dbal na výchovu dětí, které tak často zůstávaly v rukou chův za branami holešovské rezidence,²⁸² zatímco matka raději plnila své oficiální povinnosti vůči královské rodině v Mnichově. Neznamená to ovšem, že by mezi manželé Wrba-Kounicovými došlo k odluce. Nikoliv,

---

²⁷⁶ K lokálnímu aristokratovi viz Jiří JUNG, *Karl Max von Lichnowsky (1860-1928). Život a životní styl vysokého pruského aristokrata ve Slezsku na přelomu 19. a 20. století*, Ostrava 2010, s. 16. (Autoreferát k disertační práci)

²⁷⁷ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 16. 3. 1901).

²⁷⁸ Wiener Salonblatt 33, 1902 č. 4, s. 11.

²⁷⁹ A. MICHAUX(OVÁ), *Já, Sisi. Poslední léta*, s. 28.

²⁸⁰ O funkci vějíře pro císařovnu Alžbětu viz G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 176.

²⁸¹ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 13.

²⁸² TAMTÉŽ, s. 11.

takové chování bylo stále součástí promyšlené rodinné strategie, jejímž prostřednictvím královská Výsost upevňovala vlastní postavení ve společnosti a zvyšovala kredit rodiny a potomstva do budoucna.

Neoficiální návštěvy hraběnčina bavorského příbuzenstva se zpravidla odehrávaly v jejím rodném paláci, předměstském zámku Nymphenburg. Elvíra zde rovněž přivedla na svět většinu svých dětí, proto byl opakovaný návrat do Bavorska nostalgickou záležitostí vždy dlouhodobějšího pobytu. Leckdy nahrazoval letní pobyt v jaroměřické rezidenci. Z jedné takové „delší návštěvy svého příbuzenstva na zámku Nymphenburg se 13. října 1902 dopoledne vrátil nazpět do Vídně hrabě Rudolf z Wrbrna-Kaunitz-Rietberg-Questenberga a Freudenthalu s manželkou, hraběnkou Elvírou, rozenou princeznou bavorskou“, otiskl při té příležitosti týdeník Wiener Salonblatt.²⁸³

Pravidelný zimní pobyt v hlavním městě zahrnoval nejen vánoční svátky, ale mohl se rovněž protáhnout kvůli úřadu, jež vysoká šlechta v systému dvorské společnosti zastávala. V případě Rudolfa Kristiána Wrbrna-Kounice se jednalo o úřad komořího. V lednu 1903 využil příležitosti, kdy většina dvorských hodnostářů spolu s příslušníky císařské rodiny dlela ve Vídni, a požádal o audienci arcivévodu Rainera (1827-1913). Během audienčního dne, v sobotu dopoledne 2. ledna 1903, se k arcivévodovi dostal v pořadí jako osmý.²⁸⁴ I kdyby předmětem rozhovoru mezi hrabětem a arcivévodou byla politika, Rudolf Kristián obratně taktizoval, protože arcivévoda se od politiky veřejně distancoval již od roku 1865. Ani to mu však nebránilo, aby se stal respektovaným kritikem politické situace, způsobené konzervativní Taaffeho vládou. Respektovaným byl snad také proto, že vedle vévodského páru z Modeny, Masy a Carary uzavíral exkluzivně uzavřenou skupinu rodinných důvěrníků rakousko-uherského císaře.²⁸⁵ Arcivévoda byl především pohádkově bohatý sběratel umění a mecenáš. Sběratel knih a vzácných rukopisů se proslavil knihovnou čítající na 40 000 svazků, kvůli níž si udržoval i soukromou knihvazárnu, aby se nové přírůstky daly vázat do kůže zdobené zlatem či vazby z červeného sametu.²⁸⁶ Nelze tedy vyloučit ani obchodní ráz audience. Jisté ovšem je, že vztah mezi rodinou arcivévodky Reinerovy a rodinou Rudolfa Kristiána Wrbrna-Kounice nebyl pouze formální. K dalšímu setkání došlo ještě jednou, v soukromí, když Rudolf Kristián a Elvíra usedli na pozvání k večeři ve společnosti arcivévodského páru. O několik dnů později Elvíra připomínala tetě, vévodkyni Modenské, ono pozvání jako nedílnou součást

²⁸³ Wiener Salonblatt 33, 1902, č. 42, s. 8.

²⁸⁴ Wiener Salonblatt 34, 1903, č. 1, s. 7.

²⁸⁵ J. PERNES, *Pod habsburským orlem*, s. 20.

²⁸⁶ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 357.

pravidelných pobytů své rodiny ve Vídni. Komentáře vzhledu arcivévodkyně Marie Karolíny, Rainerovy manželky, nebyly vlastně ničím jiným než manifestací nepostradatelnosti vlastní osoby v širší císařské rodině. Elvíře ani tak nepřekáželo, že stárnoucí arcivévodkyně společné večeri nebyla ráda; vzhledem k vysokému věku to bylo pochopitelné. Za vše hovořila její „světlá“ pleť, kvůli níž si hraběnka Wrbtna-Kounicová nemohla neuvědomit, že její hostitelka je vrstevnicí ve Vídni všemocné tety Adalgundy Modenské. „Teta Marie Rainer“ byla svým neteřím uvnitř habsbursko-lotrinského arcidomu neméně důležitou ikonou jako „teta Modena“. Velké popularitě se těšila ve Vídni i v Badenu, což bylo zřejmé hlavně během oslav padesátého výročí sňatku s bratrancem Rainerem v roce 1902. Nemalou měrou tomu přispěla její zbožnost a vzorné manželství, pro něž se vzdala postu abatyše Tereziánského ústavu šlechticů v Praze, kterou se stala v devatenácti letech.²⁸⁷ Autorita Adalgunde Modenské v ní měla zkrátka nejpříznačnější analogii a hraběnka Wrbtna-Kounicová si byla dobře vědoma společenského vlivu obou dam. Nejraději by se ukazovala na očích vídeňské veřejnosti ve společnosti obou arcivévodkyň a v tom smyslu byly míněny i její dotazy na příjezd vévodkyně Modenské do Vídně, kterou se snažila přesvědčit neustálým připomínáním, „*jak na ní lpí a z celého srdce je jí oddaná*“. Raději si ani nepředstavovala scénář, v němž by vévodkyně Modenská kvůli vysokému věku zesnula. Konečně na jednom soiré zaslechla zprávu o onemocnění vévodkyně a od té chvíle netrpělivě vyčkávala, až se Adalgunde Modenská uzdraví, což se nakonec i podařilo se. To vše jen potvrdilo míru hraběnčina společenského etablování do světa staromilství aristokratické hierarchie.²⁸⁸

Wrbtna-Kounicové pobývali ve Vídni a připravovali se zde na nadcházející plesovou sezónu dvorních plesů a plesů u dvora, když se k nim začátkem ledna donesla zpráva o smrti strýce Ferdinanda Bonaventury, sedmého knížete Kinského z Vchynic a Tetova. Skonal 2. ledna 1904 v Heřmanově Městci.²⁸⁹ Rodina byla znovu v údobí smutku a konvence vyžadovaly, aby se zdržela společenských festivit. V souvislosti s tím jim uniknul dvorský ples pořádaný 16. ledna 1904 v Hofburgu. Jeho význam však nebyl tak velký, aby neúčast na něm patřila k nemyslitelným. Přesto jej Elvíra Wrbtna-Kounicová vedla v patrnosti a nebýt skonu knížete Kinského, zúčastnila by se. Namísto toho usedla následujícího dne k psacímu stolu a o svém zklamání napsala vévodkyni z Modeny.²⁹⁰ Necelé dva měsíce smutku za zemřelého musely stačit, protože před ohlášeným zlatým

²⁸⁷ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 295.

²⁸⁸ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adalgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z roku 1903)

²⁸⁹ Vladimír POUZAR, *Almanach českých šlechtických rodů*, Praha 2005, s. 200.

²⁹⁰ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adalgunde von Modena 113, s. f. (Dopis z 17. 1. 1904)

hřebem vídeňské plesové sezóny, plesem u dvora za přítomnosti panovníka, se bez váhání vydala na jeden soukromý. S manželem byli mezi pozvanými na ples pořádaný 21. února 1904 v paláci na Giselestrasse knížat Fürstenbergů na počest kněžny Leontýny a jejích dvou sester (Essie a Amálie). K tanci hrál Drescherův orchestr a tančilo se až do tří ráno. Objevila se tam celá vídeňská vysoká společnost, včetně samotné „crème“. Jedinečná příležitost k další přípravě sňatkové strategie prostřednictvím upevnění vlastního postavení ve společnosti. Proto účast při podobných společenských událostech měla svůj hluboký význam, který se zúročil, jakmile dorůstali potomci do sňatkového věku. Nejpočetněji tam byly zastoupeny rodiny knížat Esterháziů a Trauttmansdorff-Weinsbergů.²⁹¹

Pokud to jen šlo, žádný příslušník dvorské společnosti, jejíž členství bylo nepochybnou výsadou, nevynechal tradiční plesy u dvora odlišující se od dvorských plesů svou uzavřeností.²⁹² Wrbna-Kounicové, kteří se těšili exkluzivnímu zařazení k dvorské společnosti díky svému bezchybnému původu, několikrát doloženému i během osudných soudních „tahanic“ o kounicovské dědictví, se plnoprávně mohli považovat za „*hoffähig*“. Do této skupiny je zařazovalo žádané periodikum Wiener Salonblatt. Jejich přítomnost na plese u dvora pořádaném jen pro nejvybranější společnost byla automatická. Jeden takový proběhl v úterý 16. ledna 1904. „*Intimní, ale rovněž skvostný*“, jak se o plese vyjádřil reportér Wiener Salonblatt, se uskutečnil v rytířském sále císařské rezidence Hofburgu ve Vídni na počest novomanželského páru velkovévody Bedřicha Františka IV. z Mecklenburg-Schwerinu a jeho choti, velkovévodkyně Alexandry, rozené princezny Brunšvicko-Lüneburgské. Přesně v půl deváté ohlásil nejvyšší ceremoniář, hrabě Eduard Choloniewski, Jeho císařské Veličenstvo v doprovodu arcivévodkyně Marie Josefy. Bezprostředně po císařské rodině vstoupili do sálu příslušníci vládnoucích evropských dynastií.²⁹³ Po *nejvyšších představitelích dvora* („Allerhöchsten Hofesř“) věnovalo periodikum pozornost druhé nejvýznamnější složce „Olympu“, kterou představoval *dvůr* („Hofstaat“). Následoval *úřední svět* („Offizielle Welt“), *duchovenstvo* („Klerus“) a

²⁹¹ Wiener Salonblatt 35, 1904, č. 8, s. 11.

²⁹² J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 24.

²⁹³ Z císařského a královského arcidomu se plesu u dvora v lednu 1904 zúčastnili: následník trůnu - arcivévoda František Ferdinand d'Este v doprovodu vévodkyně z Parmy; vévoda z Parmy doprovázen arcivévodkyní Marií Anunziátou; následoval pár tvořený arcivévodou Leopoldem Salvátorem a arcivévodkyní Isabellou; arcivévoda Bedřich s princeznou Karolínou Marií Immakulátou Sasko-Coburgsko-Gothajskou; arcivévoda Rainer v doprovodu princezny Beatrice z Bourbon-Parmy. Z příslušníků vládnoucích evropských dynastií se dostavili: princ Elias z Bourbon-Parmy v doprovodu arcivévodkyně Marie Henriety; princ Don Luiz z Orleánsu a Braganzy s princeznou Adelaidou z Bourbon-Parmy; princ Filip Sasko-Coburgsko-Gothajský s princeznou Henrietou z Liechtensteina; Leopold Sasko-Coburgsko-Gothajský doprovázen princeznou Terezou z Liechtensteina a August Leopold Sasko-Coburgsko-Gothajský vstoupil současně s princem Alfrédem z Liechtensteina.

konečně *dvorská společnost* („Hofgesellschaft“). Jako poslední složce byla věnována pozornost diplomatickému sboru. Hrabě Rudolf Kristián Wrba-Kounic s manželkou, Její královskou Výsostí, princeznou Elvírou Bavorskou následovali ve výčtu dvorské společnosti až za příslušníky knížecích domů.²⁹⁴ Z hrabat je v dvorské hierarchii předcházeli pouze Jeho Osvícenost, hrabě z Kueffsteinu. Rodina Kueffsteinů byla spřízněná s vymřelými hrabaty z Questenberka, za jejichž dědice byli Wrba-Kounicové legálně uznáni. Toto sešvagření bylo obsaženo v kompletním jménu, které Wrba-Kounic-Rietberg-Questenberg-Freudenthalové užívali na základě rozhodnutí ministerstva vnitra. Zařazení svobodných pánů k nejvyšší šlechtě v roce 1879 otevřelo dveře rytířského sálu i nositelům baronského titulu.²⁹⁵ Pro tuto příležitost Elvíra oblékla „*působivou toaletu z tmavězelené látky s tylovým přehozem*“. Dvorní orchestr pod taktovkou Johana Strausse mladšího se rozezněl, jakmile se dámy nejvyššího panstva usadily. Ples zahájil nadporučík

294

Ve výčtu byly knížecí rodiny zachyceny k roku 1904 v následujícím pořadí dvorské hierarchie: kníže Karel a kněžna Eleonora z Auerspergu; vévoda a vévodkyně z Beaufort-Spontinu s dcerou Marií; princ Alexandr Croy; princezna Róza Croyová; Dr., princ Leopold Croy; kníže a kněžna Esterházy; princ Mikuláš a princezna Irma Esterházy-Andrássy; princezna Esfie z Fürstenberka; princezna Maritza z Hohenlohe-Kaunitz; poručík, princ František a rytmistr, princ Jiří Bedřich Hohenlohe-Waldenburg; princ Alois, princ Bedřich, princ Eduard a princezna Olga Liechtensteinovi (rozená hraběnka Pükler-Limpurg); kněžna Metternich-Sandorová; kníže a kněžna Öttingen-Wallersteinovi s princeznou Josefínou a princem Evženem; kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu; kníže ze Starhembergu; kníže a kněžna Schönburg-Hartensteinovi; kníže a kněžna Trauttmansdorffovi s komtesou Annou; princezna Matylda a princ Maxmilián Egon Thurn-Taxisovi; kníže Alfréd Windisch-Graetz s princeznami Hedvikou a Agnes; kníže Hugo Veriani a kněžna Kristiána Windisch-Graetz-Auerspergovi; princezna Valerie Windisch-Graetz-Desséffy se synem, princem Ludvíkem Alfrédem; knížata Arnošt a Robert Windisch-Graetzovi.

295

Počátkem 20. století se rody svobodných pánů řadily do následujících příček dvorské společnosti: svobodný pán Otto Apsaltrern; svobodný pán Johann Apel; rytmistr, svobodný pán Karel Bronn; poručík, svobodný pán Egon Boyneburg; excelence, svobodný pán Johan Chlumecky; excelence, svobodný pán Ferdinand De Fin; excelence, svobodný pán Karel de Baux se synem; rytmistr, svobodný pán Kazimir; excelence, svobodný pán Josef Di Pauli; rytmistr, baron Rudolf Dercsenyi; excelence, svobodná paní Gabriela Dlahowesky-Wislocka s baronesou Mimi; excelence, svobodný pán Johann a svobodná paní Alžběta Dobržensky-Kottulinsky s dcerou, baronesou Alžbětou a synem rytmistrem Janem; rytmistr Ottokar, nadporučík Jaroslav a nadporučík Kunata Dobřezští; nadporučík, svobodný pán Mořic Ditsurth; excelence, svobodný pán Josef a svobodná paní Lina Gudenus-Colloredo se synem nadporučíkem Gabrielem a dcerou, hraběnkou Marií a baronesami Luisou a Idou; excelence, svobodný pán Emil Guttenberg; excelence, svobodný pán Hugo Glanz z Aicha; místodržící Erasmus z Handelu; poručík, svobodný pán Hafenauer; vyslanec v Teheránu, svobodný pán Arnold a svobodná paní Róza Hammerstein-Saurma-Jeltsch, svobodný pán Edmund Krieghammer; excelence, svobodný pán Václav a svobodná paní Henrietta Kotzové z Dobřes-Kolowrat; svobodný pán Leopold Ludwigstorff s dcerou; svobodný pán César Lattermann, sekční šéf, svobodný pán Pius Lazarini; dr., svobodný pán Alexandr Lago; Dr., svobodný pán Eberhard Mylius; svobodný pán Richard Mattencloit; svobodný pán Karel Mertens; Dr., svobodný pán František Morxey; excelence, svobodný pán František Nopcsa; svobodná paní Matylda Nopcsa-Želnska s baronesou Ilonou; svobodný pán Albert Rothschild; Dr., svobodný pán František Salvadori; svobodná paní Anna Skrbeská z Hříště; svobodný pán Antonín Skrbenský z Hříště s baronesou Isabellou; nadporučík, svobodný pán Karel Skal; poručík, svobodný pán Ludvík Unterichter; excelence, svobodný pán Bohuslav Widmann; svobodný pán Adalbert Widmann; svobodná paní Ludvika Wimpffen-Skrbensky se synem Arnoštem von der Wense; svobodný pán František Xaver a svobodná paní Anna Marie Walterskirchen-Ludwigstorff; baronessa Ida Walterskirchen; excelence, svobodná paní Helena Žiemialkowska.

Karel, kníže Windisch-Graetz, vyzváním arcivévodkyně Marie Annunziaty v rytmu valčíku „*Jarní vzduch*“ od Josefa Strausse. Kotillonu, zlatého hřebu večera, se první společnost dočkala po polce, čtverylce, valčíku a francouzské polce. Kotillon sestavený ze dvou valčíků a třech polek byl vesměs dílem Johana, Josefa a Johana Strausse mladšího. Interpreti posledních dvou skladeb – valčíku a závěrečné skočné polky byli F. Margis a E. Strauss. Po kotillonu se „*nejvyšší panstvo*“ s ostatními složkami tamní společnosti odebralo do Nového sálu, kde byl na deseti stolech servírován „Souper“. Podle Norah Bentinckové uzavřenost plesů u dvora, sice méně slavnostních, avšak proslulých striktně omezeným počtem nejvyšší aristokracie a členů diplomatického sboru zajistila každému pozvanému místo u slavnostní tabule.²⁹⁶ Hraběcí pár Wrbna-Kouniců nebyl na neštěstí poctěn, aby usednul ke stejnému stolu s panovníkem a ostatními arcivévodky, a posadil se k jednomu ze zbývajících devíti stolů. Tradičně neměnné menu obsahovalo „*šálek pěny z husích jater, rybu s majonézou, paštiku, pečení a zmrzlinu*“.²⁹⁷ Urozená společnost, po skončení stolování odebravší se zpět do tanečního sálu, se rozešla s úderem dvanácté hodiny noční.²⁹⁸ Zamýšlel-li někdo zavést rozhovor s osobami formátu Rudolfa Kristiána Wrbna-Kounice, nejdříve jej oslovil titulem „*excellence*“ a poté rozvinul myšlenky hlouběji. Projev „*čestného titulu osob vynikajících rodem nebo stavem*“ je pozoruhodným díky provázanosti v tolik uzavřené společnosti plesu u dvora. Takové označení „*vznešenosti*“ svého nositele bylo přirozené pro šlechtu před rokem i po roce 1918. Nadčasově se vžil i pro představitele státního úřadu na mezinárodní úrovni a stal se jedním z mnoha institutů zděděných z dob staré monarchie v nástupnických republikách.²⁹⁹ Etymologie jeho výkladu umožnila porevoluční šlechtě používat tento titul, aniž by se na ni vztahovala legislativa v podobě zákona o zrušení šlechtických titulů řádů a vyznamenání.³⁰⁰

Do průběhu aristokratických zábav mohly kdykoli zasáhnout nenadálé rodinné události, ke kterým patřil například skon blízkého příbuzného. V tichosti a beze svědků

²⁹⁶ Norah BENTINCK(OVÁ), *The Ex-Kaiser in Exile*, New York b. d., s. 123 – 124 (citováno W. D. GODSEY, *Quarterings*, s. 69.).

²⁹⁷ A. MICHAUX(OVÁ), *Já, Sisi. Poslední léta*, s. 28.

²⁹⁸ Wiener Salonblatt 35, 1904, č. 5, s. 4 – 9.

²⁹⁹ Vžil se u Langobardských, franckých králů a císařů Svaté říše římské. Od 15. století se jím pyšnila italská knížata a říšská hrabata. Na sklonku 16. století si titul excellence přisvojil francouzský velvyslanec v Římě vévoda z Neversu, zatímco panovníci se začali označovat titulem „*Altezza*“ (Výsost). Titul používali od 17. století i kurfiřtští vyslanci poté, co se říšská hrabata uchýlila k titulu Erlaucht (Osvícenost). M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 123.

³⁰⁰ Zákon č. 61/1918 Sb. z 10. prosince 1918, jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly. Jana BEČKOVÁ, *Valdštejnové a Třebíč 1613-1945. Historie starobylého českého rodu na trebičském panství*, Třebíč 2008, s. 50, 84. K pojmu „*excellence*“ viz M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 123.

truchlila Elvíra Wrba-Kounicová za svou zesnulou matku v roce 1905. Bez větší společnosti měly zůstat i blížící se vánoční svátky v Holešově. Jediná společenská aktivita, do níž tradiční údobí smutku nezasáhlo, byla lovecká sezóna. Lovecký sport patrně představoval více než jen zábavu aristokracie.³⁰¹ Nabýval rozměrů kulturního projevu vysoké rakousko-české aristokracie, kterých se každá rodina mohla zhostit, i když procházela obdobím truchlení za zemřelého. Mimo to u aristokracie mohla zapůsobit i intenzita vášně pro lov. Na tomto místě první společnost, nikoliv svázaná konvencemi, klidně mohla dát průchod vlastním citům a třeba se i ve smutku rozptýlit, jako tomu bylo v případě Wrba-Kouniců 6. listopadu 1905. V tento den se vrátili z „pěkného“ honu, pěkného, stejně jako úspěšného, protože Rudolf Kristián Wrba-Kounic při něm skolil 18 kusů divokých prasat, z toho 2 opravdu vzrostlá, a 79 kusů jiné zvěřiny.³⁰² Ale nemuselo to být nutně jen uvolnění na honech. Z vypjaté situace se dalo vymanit i cestováním, proto se hraběnka Wrba-Kounicová radovala z rozhodnutí mladší sestry Kláry rozjet se od sestřiny rodiny v Holešově a „poznat svět“. Cestovní terapii si chtěl naordinovat i princ Alfons bavorský, hraběnčin starší bratr.³⁰³

8. Zábava a životní styl aristokracie po revoluci v roce 1918

Jestliže se narušil společenský život aristokracie za války, v jakém okleštění asi probíhal krátce před převratem i po převratu v roce 1918? Ve svých venkovských domovech se aristokracie cítila bezpečněji než v městských palácích revoluční doby, jež do centrální Evropy přispěchala z Ruska.³⁰⁴ V těchto historických meznících se nobilitě naskytlá příležitost poučit se z předešlých chyb a pootevřít dveře svých salonů populismu.³⁰⁵ Aristokratická uvědomělost wrba-kounicovské domácnosti však byla příliš

³⁰¹ K loveckému sportu Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 119.

³⁰² Hony byly pořádány i v revírech třebíčských hrabat Waldstein-Wartenbergů za spoluúčasti předních aristokratů monarchie (následník trůnu, Alain Rohan, Felix Aehrental. Například během zdejšího pobytu roku 1895 byl František Ferdinand d'Este schopen za dva dny skolit 1900 kusů. J. BEČKOVÁ, *Valdštejnové a Třebíč 1613-1945. Historie*, s. 50, 84.

³⁰³ BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113, s. f. (Dopis 16. 12. 1905)

³⁰⁴ T. METTERNICHOVÁ, *Svědectví*.

³⁰⁵ MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Alois Berchtold, Korespondence s matkou, G138, karton 123, i.č. 420, folio 101-102 (5. ledna 1919); Podobnou strategii přežití potvrdil neformální přístup častolovického Leopolda Sternberga, který si v budoucnu takovým postojem získal úctu svých zaměstnanců viz. C. STERNBERGOVÁ, *Cesta*, s. 8, 10, 296“...Byl hotov pozvat kohokoli, kdo v životě nebyl na zámku, aby se zdržel přes noc, štedře ty lidi pak hostil a jejich osobité způsoby u stolu i jinde zásadně přehlížel. Brzy se mu podařilo zajistit si téměř všechny úlevy a půjčky, které chtěl, z čehož měl prospěch nejen on sám, ale i ostatní příslušníci jeho třídy. Razil cestu ke smíru mezi vlivnými osobnostmi a těmi, co pokládali svůj vliv za ztracen. Brzy mnozí mladší, prozíravější příslušníci šlechtických rodů následovali jeho příkladu.“

distingovaná. Princezna Elvíra ještě nebyla ani na světě, když bavorskou královskou rodinu zachránila před revoluční vřavou roku 1848 reputace „lidového“ vévody Maxmiliána Bavorského. Pro vévodovu oblíbenost mezi prostým lidem se jeho palác stal nejbezpečnějším místem, kde se královská rodina skryla a kde by ji nikdo nehledal.³⁰⁶ Nevole prostého lidu potýkajícího se s převratovou ideou se zhmotňovala v nejbizarnějších představách nejen korunovaných hlav. „*Rozběhnou se přes zahrady, jako se rozběhl dav v pařížských Tuileriích, vtrhnou do paláce, budou rvát ze stěn obrazy a závěsy, rozbít okna a zrcadla, budou z nás trhat šaty, jak se budeme marně snažit uniknout, bezmocné děti se budou choulit kolem nás a zděšeně budou plakat...*“, svěřila se britská královna Viktorie ve svém deníku.³⁰⁷ Politická empirie ze zašlého „*lesku principu monarchie*“ se zrušením absolutistického neapolsko-sicilského království roku 1861 znovu hlásila po padesáti sedmi letech o místo.³⁰⁸ V šedesátých letech 19. století se zhroutil trůn pod mladší sestrou císařovny Alžběty, královnou Marií (1841-1925) a jejím chotěm Františkem II. z Obojí Sicílie (1836-1894) a ve dvacátém století byla řada na rakousko-uherském trůnu. Zvolená vyčkávací taktika se neminula pozitivním účinkem a aristokracie si v nástupnických státech vlastní život zachránila. Na rozdíl od ruské šlechty, která v četných případech zaplatila bolševickou revoluci vlastní krví; ušetřeny nezůstaly ani děti.³⁰⁹ Tragédii úpadku tamní urozené elity by plně ilustroval příběh skonu carské rodiny a třech jejích nejvěrnějších zaměstnanců 17. července 1917.³¹⁰

S nevolí sledovala celá aristokracie rozpad monarchie v revolučním roce 1918. Těžce se smiřující s proměnou životního stylu, soustředila nyní aristokracie pozornost na přetvoření denního programu, jehož děj se nově odehrával povětšinou na venkovských sídlech rodiny. Odhad společenského klimatu podchytil uzavřenou elitní složkou myšlenkový svět neurozeného publika v pozici příjemce symbolických signálů legitimizující význam urozenosti v republikánských dobách. Počátečním vkladem do investice staronového sebepojetí aristokrata přežívajícího v republice posloužil majetek v pozemkové podobě se sídlem k přebývání, suplujícím rezidenci v bývalé císařské Vídni či královské Praze. Začala se odpočítávat doba odkazující na prozíravé uložení finančních aktiv v minulosti v bankovních domech neutrálních států.³¹¹ Wrbna-Kounicové se již

³⁰⁶ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 20.

³⁰⁷ Cynthia HARROD-EAGLESOVÁ (ed.), *Já, Viktorie*, Praha 1998, s. 270.

³⁰⁸ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 103.

³⁰⁹ O násilném skonu ruské kněžny Šerbatovové T. METTERNICHOVÁ, *Svědectví*, s. 15-16.

³¹⁰ Rudolf STRÖBINGER, *Vražda cara Mikuláše*, Brno 1997, s. 8, 20-21.

³¹¹ Císařovna Alžběta za svého života obezřetně uložila část svého majetku ve švýcarských bankách, které považovala za bezpečnější. B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 303.

nemohli spoléhat ani na své královské příbuzenstvo v jihoněmeckém Bavorsku, neboť to postihnul v tomtéž čase stejný osud „zobčanštění společnosti“.³¹² Vštípený smysl pro povinnost bývalé panovnické dynastii uštědřil zkušenost prvních občanských voleb. Účastí na nich dne 19. ledna 1919 splnili svou občanskou povinnost například princ Leopold Bavorský s manželkou Giselou, rozenou rakouskou arcivévodkyní (dcerou Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské).³¹³ Na chvíli ztratili Wittelsbachové dokonce vyvlastněním ekonomické zázemí. Mnohamilionová jmění tezaurovaná v majetku se nakonec zasloužila, aby německé šlechtické rody nestrádaly. Zhoršilo se však sociálně-právní postavení německé aristokracie, kterou článek 109 ústavy Výmarské republiky (1919-1931) postavil její stavovská privilegia mimo zákon. Ve srovnání s mnohem přísnější legislativou Československé republiky však ta německá projevila mnohem více ohledu a šlechtě od roku 1918 povolila existenci pouze na soukromoprávním základě spolčovacého práva. Tyto ohledy v podstatě umožnily přerod tradičního pojetí aristokratických klanů a udržely význam hlavy rodu, která sice již nenosila královskou korunu, ale stala se první mezi příslušníky téhož rodu. V mezích rodiny se užíval i titul společný všem, kteří se o něj dělili.³¹⁴

Rodinná korespondence pěti sledovaných rodů na Moravě, těch se statky Vídní nejbližší, dosvědčuje mnohem trvalejší pobyt ve venkovských rezidencích, než tomu bylo před rokem 1918.³¹⁵ Ve stejném duchu se proměnily finanční toky. Na úpravu venkovských rezidencí Wrbna-Kouniců na Moravě k možnosti zimního pobytu se stěží nacházely prostředky v hraběcích financích. Z hlediska prestiže bylo dobrým zvykem ještě z dob mocnářství, aby si společenská elita vydržovala byt tam, kde se sdružovala společnost urozených vrstev. O důvod navíc, aby se v zimních měsících přemísťovali do svého bytu v rakouském hlavním městě. „*Hrabě Rudolf Wrbna a hraběnka Elvíra Wrbnová, rozená princezna Bavorská přijedou ze zámku Holešov na zimní pobyt do Vídně IV., Möllwaldplatz I.*“³¹⁶ Takovým prostým sdělením se o příjezdu dovědělo vídeňské příbuzenstvo a spřátelená urozená společnost v předstihu již 11. prosince 1920. Sídlo v Jaroměřicích stále platilo za letní rezidenci hraběcí rodiny, kde se příjemně dalo strávit horké letní období procházkami v parku a nebo se ukrýt v přízemní *salle terreně*

³¹² M. SCHADOVÁ, *Císařovna a její dcery*, s. 56.

³¹³ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, s. 153.

³¹⁴ W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 120-121.

³¹⁵ MZA Brno, Rodinný archiv hostimské větve Trauttmansdorffů (1872-1954), G 344, MZA Brno, RA Wallisů (1504)1645-1945, G 267; MZA Brno, RA, Chorinských; MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, Alois Berchtold, Korespondence s matkou, G138, karton 123, i.č. 420.

³¹⁶ Wiener Salonblatt 51, 1920, č. 25, s. 1.

dekorované iluzorní pergolou, po níž se romanticky pnul svlaček. Při nepřízni počasí se zde panstvu mohlo podávat občerstvení, neboť místnost byla vybavena klasicistním sedacím nábytkem. Začátkem září se odtud zpravidla vraceli do Holešova na Kroměřížsku. Ilustrativní doklad o tom přinesl týdeník Wiener Sallonblatt, jenž veřejnost informoval, že „*Excellence, hrabě Rudolf Wrbn a hraběnka Elvíra Wrbnová, rozená princezna Bavorská ukončili svůj pobyt na zámku Jaroměřice a vydali se na zámek Holešov na Moravě.*“³¹⁷

Relativně poklidný život na venkově vedla všechna nobilita v první čtvrtině 20. století. V říjnu 1920 se hrabě Rudolf Kristián vydal na cesty. Zpravil o tom v dopise svého známého Aloise Berchtolda, jehož otec pobýval tou dobou v nuceném exilu ve Švýcarsku. Syn otci Leopoldovi dopis poslal jako přílohu. „*Ten dopis dědičného bratrance Wrbn-Kounice s díky vrátím. Cestujíce, je jako vždy srdečný, tentokrát se blýsknul v Geitzu a Witzu. Každopádně uložit do archivu.*“³¹⁸ Těmito slovy se o Wrbn-Kounicovi vyjádřil bývalý nejvyšší hofmistr císaře Karla I. a ministr zahraničí Rakousko-Uherska v letech 1912-1914, Leopold Berchtold, žijící od prosince 1918 v nuceném švýcarském exilu.³¹⁹ Příkaz, aby byl dopis uložen do rodinného archivu Berchtoldů, měl značný symbolický význam pro uchování paměti urozenosti. V očích urozené elity byl dokladem o kontaktech s příslušníkem vůdčí rodiny císařského dvora před rokem 1918, poté (k roku 1920) i pomyslné osy císařského dvora.³²⁰

Na první pohled bez povšimnutí žili Wrbn-Kounicové na venkově. Ve skutečnosti, alespoň zpočátku, to musel být dobrovolný exil, téměř domácí vězení. Československo zavrhovalo veškerou šlechtu. Koncem roku 1921 snad nikdy nekončící slova kritiky na účet nobility prolétávala v případě Wrbn-Kouniců nepovšimnuta. V důstojné truchlení se pohroužil jejich dům 8. prosince pro ztrátu Agáty Freudenthalové, sestry Rudolfa Kristiána Wrbn-Kounice. I kdyby k těmto životním milníkům nedocházelo, naslouchal by Wrbn-Kounicům někdo, jak vysvětlují svou nacionální vlašnost vůči národu? Jejich rod byl kosmopolitní pro svůj starobylý původ v Čechách, domovské právo v Uhrách, životní styl vedený v rakouské Vídni a ke všemu všichni věděli o příbuzenských vazbách na jednu z detronizovaných panovnických dynastií Evropy. Lépe bylo nepřipomínat se a uzavřít se před světem. Ve starobylých zdech svých domovů mohli podnikat imaginární výlety do

³¹⁷ Wiener Salonblatt 52, 1921, č. 18, s. 2.

³¹⁸ . „...*Den Brief des Erbvetters Wrbn-Kaunitz retournire ich mit Dank. Er ist wie immer reisend, gemühtvoll, dabei diesmal sprühend von Geizt und Witz. Jedenfalls auf zu heben für Archiv.*“ MZA Brno, RA Berchtoldů, Korespondence se synem Aloisem, Dopis z 20. října 1920, folio 301-302.

³¹⁹ Pavel POKORNÝ, *Leopold Berchtold – aristokrat v exilu (1918-1930)*, České Budějovice 2008 (Bakalářská práce na Filosofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).

³²⁰ C. STERNBERGOVÁ, *Cesta*.

svého světa „*uplynulých dob*“ prostřednictvím vzpomínek jitřených bývalým majorem c. k. armády Viktorem (von) Fritschem a jeho nostalgickými příběhy na pokračování s názvem *Zámecká idyla z uplynulé doby* a *Zámecká idyla ze současnosti*, stejně jako důstojně a v tichosti truchlit za své zemřelé příbuzné.³²¹ Ústředním tématem Fritscheho příběhů byla výlučně urozená společnost a její všední život před pádem i po pádu monarchie. Autor se ukázal být velmi dobrým pozorovatelem šlechtické elity a bezpochyby ve svých četných příspěvcích do týdeníku *Wiener Salonblatt* hovořil z duše nejednomu aristokratovi.³²² Tato romaneskní povaha nového života zneuznané aristokracie jen dokládala očekávatelnou reakci z definitivní ztráty šlechtických titulů, výsad a privilegií. Averzi vůči aktivnímu životu v prvorepublikánské společnosti přizivila pozemková reforma, pro aristokracii symbol hospodářského úpadku per analogam.³²³

To vše by se dalo přiřadit k projevu veřejného obrazu života aristokracie po převratu v roce 1918. Vedle toho existovala ještě rovina vnitřního světa, týkala se osobního projevu aristokratické svébytnosti konkrétní rodiny či každého jejího člena samostatně. V důsledku toho byla druhou stranou mince například rodinná pověst v sázce. Do řeči aristokratických kruhů se dostaly obě dcery hraběte Rudolfa Kristiána, respektive frapantní sňatková situace. V důstojné tichosti odlehlých venkovských sídel rodiny se měla rozmělnit zpráva o rozpadu manželství Izabelly Esterházyiové z Galánthy, rozené Wrbná-Kounicové, z roku 1923. Počátkem následujícího roku (16. ledna 1924) se Izabellin ex-manžel v Bratislavě oženil přímo se svou švagrovou, Izabelinou nevlastní sestrou, Marií Terezií, rozvedenou hraběnkou Radetzskou z Redetze. Venkovská sídla co nejbližší Vídně se tak v době první republiky stala novým světem vysoké aristokracie, dodávala jim na ztraceném smyslu a zaštiťovala ji hlubším pocitem domova. Jaroměřice a Holešov připomínaly Wrbná-Kounicům dřívější tradiční vazbu mezi pánem a poddaným, nyní přetavenou ve vztah mezi majitelem panství a zaměstnanci. Zemský principem, jakousi obdobou vlastní národnosti, rozuměli v posledních letech monarchie na prvním místě příslušnost ke dvoru a věrnost nejen rakousko-uherskému panovníkovi, ale nově i

---

³²¹ Dne 8. 12. 1921 zemřela ve Vídni sestra hraběte Rudolfa Kristiána, baronka Agáta Freudenthalová (nar. v Budapešti 2. 5. 1860). V Holešově, dne 18. 4. 1885 se provdala za rodinného příbuzného – barona Karla Freudenthala (nar. ve Vídni 30. 6. 1861).

³²² Viktor (von) Fritsche významným způsobem přispěl k proniknutí do mentality šlechtické společnosti a jejích hodnot v první polovině 20. století zejména svými příběhy publikovanými v exkluzivním společenském týdeníku *Wiener Salonblatt*. 1920-1921. Že se jednalo o znalce životního stylu nobility, potvrdil i zájem W. D. Godseyho, jenž ho ve svých odborných pracích několikrát citoval. W. D. GODSEY, *Quarterings*.

³²³ Zdeněk HAZDRA, *Ve znamení tří deklarací. Česká šlechta v době ohrožení československého státu*, Dějiny a současnost 31, 2009, č. 1, s. 26.

bavorskému králi. Nad rodovou tradicí, původem rodu či jazykem poddaných vysoko převyšoval královský majestát Elvíry Wrba-Kounicové. Rozšířením svého jména na Wrba-Kounic-Rietberg-Questenberg-Freudenthal se začala psát nejvýznamnější kapitola rodových dějin. Velikou změnou v dějinách společenského postavení se rozuměl právě vstup Její královské Výsosti do rodiny. Následné povýšení hraběte Rudolfa Kristiána do bavorského knížecího stavu připoutalo Wrba-Kounice jasně ke královské rodině Bavorska několikanásobně spřízněné s habsbursko-lotrinským arcidomem. Proto k německému kulturnímu prostředí poutala v Československu tato nová tvář rodové tradice.

O sedm měsíců později potvrdila zpráva v rubrice *Welt und Stadt* téhož týdeníku pro vysokou aristokracii charakteristické střídání pobytů na svých venkovských sídlech, když koncem srpna oznámila zprávu: „*Excelence hrabě Rudolf Wrba a Její královská Výsost, hraběnka Elvíra Wrbová, rozená princezna bavorská opustili začátkem srpna zámek Holešov a vydali se k delšímu pobytu na zámek Jaroměřice na Moravě.*“³²⁴ V Jaroměřicích byli Wrbovi blíže k rodině Rudolfa Kristiána, dalo se proto očekávat, že zdejšímu pobytu věnovali více času. Elvíra nikdy nezabraňovala manželovi v návštěvách hrabat Chorinských, do jejichž rodiny se dostal dříve, než se jako vdovec oženil s ní. Na nedalekém Sádku měla i nejstarší dcera hraběte z prvního manželství, Marie Terezie, šanci setkat se nejen s rodinou svého strýce Viktora, ale i babičkou Marii Annou, která sem pravidelně zajížděla ze sídla hlavní větve Chorinských ve Veselí nad Moravou. Nevadilo jí ani doprovázet svého muže na cestách za jeho příbuznými. Na Jaroměřicku, v domech spřízněných okolních rodů platila instrukce, zvláště pro služebnictvo, oslovovat hraběnku Wrbovou německým titulem „*Hochheit-Výsost*“.³²⁵ Hraběnka ochotně přijímala projevy úcty přiměřené jejímu královskému původu. Těžila z toho i druhá strana zastoupená bývalou aristokracií, zvláště když k takovým projevům monarchistické orientace mohlo docházet výlučně ve zdech jejich venkovských sídel. V přítomnosti královské Výsosti si opět připadali jako aristokracie. Naopak za branami zámeckých rezidencí vládla občanská společnost republikánského režimu a jakákoli připomínka panovnického majestátu se potýkala s prvorepublikovou legislativou. Svůj boj v tomto ohledu nevzdávali jejich jihočeští kolegové, hrabata Černínové z Chudenic. Žárlivě se bránili nařízení okresního hejtmanství v Klatovech z listopadu 1920, aby ze všech černínských budov byly odstraněny plechové rodové znaky. Za nepřijatelné se považovaly barvy a začáteční

³²⁴ Wiener Slaonblatt 55, 1924, č.16, s. 2.

³²⁵ Podle F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 383-409.

písmena členů bývalého panovnického rodu Habsburků v erbovním znamení Černínů z Chudenic.³²⁶ Černínové se odmítli podvolit.

Zásadní proměna majetkoprávních poměrů rodiny proběhla roku 1922 na základě zpětného působení československé legislativy a nutně se projevila v životním stylu. Stát zabral velkostatek i zámek s odvoláním na zákon č. 215 Sbírky ze dne 16. dubna 1919, kterým byla poznámka o zaboru vložena do zemských desk. Vzhledem k odsouhlasení zákona o zrušení fideikomisů § 17 zákona z 3. července 1924 ztratil roku 1925 platnost institut fideikomisu a poznámka o zestátnění se stala neplatnou. Přispěl k tomu i zákon č. 179 Sb. ze dne 3. července 1924, kterým Rudolf Kristián Wrbna-Kounic získal neomezené vlastnické právo. Proto se opětovným zápisem do desk zemských 20. května 1926 vrátil majetek zpět Wrbna-Kounicům.³²⁷ Smrtí Rudolfa Kristiána 1927 se jaroměřický velkostatek Wrbna-Kouniců dostal do rukou jeho manželky. Testamentární gesto potvrdilo význam Jaroměřic pro rozenou bavorskou princeznu.

Přerod aristokratické společnosti ve 20. letech ovlivnily nejen republikánská legislativa, ale i liberálnější vnímání existence urozených elit a její transformace do samostatné ekonomické elity. Dokladem toho je zajištění finanční nezávislosti nejstaršího syna Rudolfa na matce. Na přání otce zdědil rodinné sídlo s velkostatkem v Holešově. Takový počín se rovnal rozkladu rodinné celistvosti a prohloubení finanční insolvence Wrbna-Kouniců na počátku 30. let 20. století. Vzájemnou finanční nezávislost jednotlivých členů rodiny pak ještě podpořil zakoupením statku Velká Střelná pro syna Alfonse.³²⁸ Pokud by Rudolf Wrbna a jeho dědic, syn Rudolf Kristián, rozuměli finančním přesunům, již dříve by pro případ revoluce a pádu monarchie, po vzoru císařovny Alžběty, vytvořili peněžní rezervy v některé seriózní bance cizího státu.³²⁹

Snad jen náhodou se těžká finanční situace rodiny nedotkla rodových dokumentů. Jaroměřický zámecký archiv mimořádné historické hodnoty byl roku 1928 instalován do pravého křídla zámku a zůstal tam během následujících deseti let.³³⁰ Pro příklad srovnajme rodinné archivy Chorinských z Ledské, Wallisů z Karrighmainu či druhorozenectví

³²⁶ Státní oblastní Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Chudenice, Starý zámek v Chudenicích, inv. č. 3035, sign. VI Ha 1, kart. 323.

³²⁷ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 76.

³²⁸ TAMTÉŽ, s. 77.

³²⁹ Bankovní dům Rothschildů v republikánském Švýcarsku, vždy neutrálním státě, těžil z pověstné hospodářské stability tamních bankovních domů – k tématice Rothschildů viz nejstarší – spíše románové – zamyšlení Adolf BAUERLE, *Wien vor zwanzig Jahren. Baron Rothschild und die Tischlerstochter*, Pest (Wien, Leipzig, Hartleben) 1855; dále Egon Caesar, hr. CORTI, *Rotschildové*, Praha 1931; Derek A. WILSON, *Rotschildové: příběh bohatství a moci*, Praha 1993. K osobnosti barona Alfonse Rotschilda též A. VONDRUŠOVÁ – L. VÁŇOVÁ (edd.), *Paměti*, 26-28.

³³⁰ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 77.

hostimských Trauttmansdorff-Weinsbergů vedených na jejich rodinných venkovských sídlech. Svědčí o přednostní péči, jež se leckdy unikátním souborům písemností ze strany šlechtických správců dostávalo počátkem 20. století a jeho první polovině. Příběhy ukryté v rozličných listinách podávaly svědectví o politicko-ekonomickém a kulturním profilu těch urozených, kterých se týkaly. Jejich identita se profilovala na pozadí společných rysů plynoucích z politických rolí na zemské úrovni, klíčové úlohy v dějinách Evropy spojené se získáním válečných ostruh, majetkoprávní agendy či osobní korespondence vhodné k proniknutí do každodenního světa aristokracie a vyznávaných hodnot.³³¹

III. Stále na „stříbrném podnose“ (odchod do Jaroměřic)

9. Rozpad soudržnosti aristokratické rodiny, její příčiny a následky

Od smrti Rudolfa Kristiána Wrbnů-Kounice se vztahy mezi matkou a nejstarším synem Rudolfem jen vyostřovaly. Především Rudolf nemohl překonat matčin status univerzální dědičky wrbnovského majetku v Jaroměřicích nad Rokytnou.³³² Byl sice pánem v Holešově, ale závěti dal Rudolf Kristián Wrbnů jasně najevo, kdo zůstane hlavou rodiny po jeho smrti. Respektive potvrdil neotřesitelnou rodinnou pozici Elvíry, která platila po 36 let za jeho „šedou eminenci“. Musel, zavazovala ho k tomu předmanželská smlouva z roku 1891. Dodržením desiderata závěti Rudolf Kristián splatil dluh in memoriam, který vůči bavorské královské rodině měl. Wrbnové dlužili Wittelsbachům mnohé z doby soudních rozepří o kounicovské svěřenectví. Elvíra učinila vstřícné gesto a jmenovala nejstaršího syna generálním zplnomocněncem svých majetkových záležitostí. Ve Vídni k tomu oprávnila svého švagra barona Karla Freudenthala. Rodinné jmění bylo sice velice důležité, ale jen z hlediska udržení určité společenské úrovně. Pro urozenou dámu z vyšších kruhů se nehodilo hovořit o financích veřejně.³³³ Elvíra nikdy neměla velkostatkářské ani obchodnické ambice. Aristokracie ranného období dualistické éry obdobné tendence vnímala tradičně hluboko pod svou úroveň.³³⁴ Věděla, že z kdysi značného jmění nezbylo téměř nic a že zdědila jen dluhy. Dál chtěla žít ve světě

³³¹ Srovnání profilů rodinných archivů v inventářích Moravský zemský archiv v Brně: Jindřich OBRTLÍK, *Rodinný archiv hostimské větve Trauttmansdorff-Weinsbergů*, Brno 1979 (Inventář č. G344); Marie JEŽOVÁ, *Rodinný archiv Chorinských*, Brno 1971 (Inventář č. G144); Dana KUDRNOVÁ, *Rodinný archiv Wallisů (1504) 1645-1945*, Brno 1963 (Inventář č. G267).

³³² MZA Brno, RA Vrbnů, G361, inv. č. 501.

³³³ C. STERNBERGOVÁ, *Cesta*; Robert SAK – Zdeněk BEZECNÝ, *Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*, Praha 2000.

³³⁴ R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. 82.

aristokracie a nezaobírat se nudnými hospodářskými záležitostmi.³³⁵ Původní zadlužení jaroměřického statku ve výši 3, 991 226 korun a 67 haléřů stále narůstalo, hypotéky a úvěry se množily, věřitelé se hlásili o své pohledávky, statky byly zadluženy a cenné papíry inflací pozbyly ceny.³³⁶ Se žalostnou bilancí těchto rozměrů se na území Československa potýkala řada šlechtických rodin.³³⁷

Napjatá atmosféra v Holešově vyvrcholila v červenci 1930. Tehdy Rudolf, navzdory matce, prosadil sňatek s dcerou prostého strakonického hudebníka a továrního dělníka Bertou Wiedmannovou.³³⁸ Seznámil se s ní za války ve vídeňském lazaretu a potajně se s ní scházel. Osmělil se až po otcově smrti. Jak hrabě Rudolf Kristián za života, tak i její královská Výsost, hraběnka z Wrmba-Kounic odmítla z titulu rozené bavorské princezny sňatek uznat a Holešov demonstrativně opustila. Vlastní projevy ignorace neurozenosti měly svůj základ opět v rodinné představě Wittelsbachů dávat najevo neznámým lidem své pohrdání.³³⁹ Svůj královský titul nadřazovala hraběcímu, do něhož se provdala. Vše neznámé jí bylo zároveň neurozeným, neboť každý, koho ve svém okolí znala a stýkala se s ním, urozený byl. Spolu se svým stále svobodným synem Alfonsem se nastěhovala do zahradního křídla jaroměřického zámku, ačkoliv Alfons Wrmba-Kounic následoval otcovu vůli a ujal statku ve Velké Střelné, který až do prodeje v roce 1906 býval součástí wrbnovského dominia a stal se jím znovu v roce 1915.³⁴⁰ Rodina se rozdělila v době ekonomické krize československého státu. Finanční situace byla kritická a rozpad rodinného řádu zevnitř znamenal začátek konce jedné hraběcí dynastie. Z Holešova byl převezen osobní mobiliář s věcmi hraběnky a nejmladšího Alfonse. Obývali sál předků, zlatý a modrý salon s celým zahradním křídlem, protože z něj se naskýtal výhled do přílehlého francouzského a anglického parku. V soukromých apartmánech vystavila hraběnka oválné reprodukce obrazů vzdálené sestřenice Sisi (rakousko-uherské císařovny Alžběty) a bratrance, bavorského krále Ludvíka II. v masivních pozlacených rámech. Obě osobnosti byly typickými představiteli wittelsbašského „génia“. Nejlépe jejich společný charakter vyjádřila na příkladu císařovny bavorská dvorní dáma Marie z Redwitz. Její myšlenky reflektovaly odmítavý postoj bavorské královské rodiny směrem k císařovnině

³³⁵ R. SAK – Z. BEZECNÝ, *Dáma*.

³³⁶ A. PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny*, II. díl, s. 151-155.

³³⁷ V. VOTÝPKA, *Návraty*, s. 171-194.

³³⁸ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 7.

³³⁹ G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 18.

³⁴⁰ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 12.

domnělé duševní chorobě.³⁴¹ I portrét Elvíry z profilu byl nápadně koncipován, jako by patřil do pověstné galerie krásků Ludvíka I., bavorského rodu umístěné v nymphenburské rezidenci, kde hraběnka vyrůstala. Do těchto představ vidění sebe sama se promítal kult krásy císařovny Alžběty³⁴², která spolu se svou starší sestrou Helenou patřila mezi nejkrásnější rozené bavorské princezny, a nelze vyloučit, že císařovnin obraz v Elvířiných pokojích byl toho důkazem. Výše zmíněná reprodukce císařovnin portrétu v uherském korunovačnickém roucho vystavená v Elvířiných pokojích doložila hraběnčino vnímání svého postavení ve šlechtické společnosti. Císařovna se netajila negativním postojem zvláště k české šlechtě vlivné u dvora.³⁴³ Znovu se potvrdilo hraběnčino přesvědčení o neměnné příslušnosti ke královské dynastii spíše než k české stavovské obci. Jestliže nedostatek smyslu pro důstojnost majestátu dokázali Wittelsbachové u císařovny přehlížet, naopak mýtus vynikající sportovkyně bylo to, co na Alžbětě obdivovali. Wittelsbachové byli náruživými milovníky koní a císařovninu umění proskočit s koněm dvě hořící obruče zkrátka ohromovalo.³⁴⁴

Zadlužená wrbnovská domácnost řešila již za života hraběte Rudolfa Kristiána otázku zdroje prostředků na údržbu svých sídel, jejichž sláva a lesk povážlivě upadaly. Jaroměřické panství bylo v době smrti jeho Excelence tak zadlužené, že částka 3 991 226, 67 Kč převyšovala hodnotu celého jaroměřického velkostatku. Snad jen zázrakem se podařilo odvrátit bankrot a následnou aukci.³⁴⁵ Oním „zázrakem“ byla magická přitažlivost hraběnčina královského titulu, jehož seriózní zvuk imponoval mnoha peněžním ústavům v Československu i Rakousku.³⁴⁶ Elvíra se ještě pojistila tak, že najala a vydržovala tým právníků na ochranu wrbnovských majetkových zájmů. Právní zástupci s přemrštěnými platy se ale později sami stali příčinou hraběnčina definitivního úpadku. Ve všech rodinných sídlech se zaváděla úsporná opatření, ale vždy musela být zachována vysoká kulturní úroveň rodiny. Řady služebnictva povážlivě prořídly, přestože Elvíra ani její muž nikdy nespatovali v komunikaci s domácím služebnictvem a personálem spřízněných

³⁴¹ „Byla odjakživa zvláštní a zcela se podřizovala svým vrtochům a přáním, teď se k tomu přidal ještě ostých před lidmi a melancholie. Kdo z nadaných lidí, který užívá bez omezení všechnu svobodu, je úplně normální? Císařovna byla produktem poměrů, tak jako my všichni.“ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 404.

³⁴² K osobnosti císařovny Alžběty a jejímu kultu krásy E. BESTENREINEROVÁ, *Sisi a její sourozenci*; S.-M. GRÖSSINGOVÁ, *Císařovna*; S.-M. GRÖSSINGOVÁ, *Dvě nevěsty*; B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*; G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna*; J. THIELE, *Elizabeth: Bilder*; F. WEISSENSTEINER, *Dcery*.

³⁴³ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 60.

³⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 216.

³⁴⁵ A. PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny II. díl*, s. 468.

³⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 151.

rodin zásadní problém.³⁴⁷ Ovšem ti nejvěrnější zůstali. I kdyby měli komorníci podávat svým zchudlým pánům k jídlu jen „skývu“ suchého chleba, museli předstoupit dokonale upraveni a v rámci „bontonu“ servírovat na „stříbrném podnose“. Takových uměleckých předmětů sloužících každodenní potřebě hraběnky a mladého hraběte byl v Jaroměřicích pořád dostatek. Obklopovat se jimi znamenalo připomínat „zlaté“ staré časy. Odkazovaly na jejich předky a připomínaly i jejich postavení a význam ve společnosti. Symbolizovaly domov a legitimní prostředí elity. I kdyby si rodina udržela svou ekonomickou úroveň s možností oddávat se oblíbeným šlechtickým zálibám, nedovolila by ztrátu protokolu a následnou tvorbu neformálního prostředí, které kdysi vzniklo na maďarském panství Gödölö císařovny Alžběty, kde se mladistvý výkvět bohaté habsburské aristokracie jen bavil hony, lovy a jízdou na koni.³⁴⁸ Protože Wrbnové kvůli soukromí měli ve zvyku uzavírat brány zámeckého parku veřejnosti, s příchodem Elvíry do Jaroměřic byl veřejnosti trvaleji hůře dostupný. Důvodem bylo zachování rodinné intimity. Před zvědavci lezoucími přes zídku zámeckého parku střežili hraběnčin klid a bezpečí hlídací psi. Park byl přístupný pouze tehdy, pokud se Její královská Výsost zdržovala ve Vídni, která byla z jižní Moravy snadno dostupná.³⁴⁹ Ve 30. letech zapůsobil zámek se svým okolím na velikána české literatury, Karla Čapka: „*I obec Jaroměřice je rovná a rozložitá, ani stísněná, ani rozběhlá, tedy s velikým kostelem, který se nese jako koráb se vzedmutými plachtami, kostelem těžkým a barokním, velmi vznešeným nad střízlivou bělostí lidských příbytků, a potom ještě s velkým zámkem, který tu doslovně trůní chladě si záda starým parkem, tento park je jediný hluboký a vlhký stín v tomto suchém, odkrytém kraji, každý starý park se zdá neobyčejně tajemný, díváš-li se na něj zavřenými mřížemi*“.³⁵⁰ Touha po rodinném soukromí vyvěrala z vžité nevole královské rodiny být neustále „okukování“, která nabyla chorobných rozměrů zvláště u rakouské císařovny Alžběty a bavorského krále Ludvíka II.

Její královská Výsost se navzdory kritickému zadlužení úpěnlivě snažila udržet navyklý životní styl potvrzující vlastní společenskou odlišnost. Nikdy nezapomínala na takřka divotvorný rozměr svého královského titulu a takto se hodlala vymezovat i vůči svému přirozenému šlechtickému prostředí trpícímu v republikánském režimu. Císařská rodina byla díky příbuzenskému spojení jakoby v její osobě přítomna v rodinných sídlech

³⁴⁷ F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 388.

³⁴⁸ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 214.

³⁴⁹ L. FASORA – J. HANUŠ – J. MALÍŘ – L. VYKOUPILOVÁ (edd.), *Člověk*, s. 15.

³⁵⁰ K. ČAPEK, *Muž na obrázku, Jaroměřice*, In: Bulletin Společnosti Otokara Březiny 2, Jaroměřice nad Rokytnou 1990 (citováno v D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 78).

na Moravě a přesně takto ji měly vnímat i okolní šlechtické rody. Suma 10 000 Kč měsíčního výnosu ze statků v žádném případě nestačila pokrývat reprezentativní životní úroveň a nutnou údržbu majetku.³⁵¹ Atraktivita jejího jihomoravského venkovského sídla spočívala v blízkosti rakouské metropole na Dunaji. Ve Vídni si hraběnka rovněž udržovala prostředí, kde trávila zimní měsíce a stýkala se s přáteli. Financemi se nechtěla zaobírat, to byla práce jejích generálních zplnomocněnců a nákladného právního týmu. Správcům svého jmění důvěřovala, v podstatě neměla jinou možnost. Izolovala se od svého nejbližšího rodinného okolí stejně jako kdysi její bratranec bavorský král Ludvík II. a pobývala ve společnosti jen několika vybraných jedinců.³⁵² Hraběnkiny majetkové zájmy na rakouské půdě hájil bratr její švagrové JUDr. Karel Freudenthal, který ji naléhavě zpravoval o její neutěšené finanční situaci. Elvíra proto v srpnu 1930 podepsala dlužní úpis a Jaroměřice zastavila. Tím získala 280 000 meziválečných českých korun na částečné umoření pohledávek ještě z dob života jejího muže. Výše těchto pohledávek se pohybovala okolo 1 400 000 Kč. Dluh vůči věřitelům každoročně narůstal o 5%.³⁵³ Zásah do nákladů na údržbu zámku si vyžádala i vichřice, která se 18. června 1931 Jaroměřicemi prohnala a zámecký park připravila o 8 starých lip, 2 kaštiny, 1 smrk a 1 borovici.³⁵⁴ Do kritické finanční situace 30. let se postupně začala dostávat většina šlechtických rodů na Moravě. Nejrychlejší způsob, jak ekonomické obtíže vyřešit, bylo rozprodávání osobního majetku. Majitelé zámků vybavených vzácným starožitným mobiliářem a sběratelským artefakty přistoupili k jejich postupnému rozprodávání. Nelibě se s osobními věcmi loučil například rodinný přítel a vzdálený bratranec Wrba-Kouniců z nedalekého Hostima – Viktor Trauttmansdorff-Weinsberg.³⁵⁵ Aby nedošlo k odlivu zámeckých kulturních skvostů ze země, přijala vláda Československé republiky legislativní opatření k ochraně těchto památkově-kulturních zájmů první republiky.³⁵⁶ Nový zákon založený na souhlasu ministerstva školství a národní osvěty se vztahovala na případ z let 1932-1937. Týkal se nelegálního prodeje obrazu z produkce významného barokního umělce Jana Kupeckého. Portrét hraběte Jana Adama Questenberka hrajejího na loutnu s pozadím jaroměřického zámku prodala hraběnka Elvíra potají pražskému obchodníkovi se starožitnostmi Dr. Hugo Feiglovi. Ke sklonku vyšetřování ztráty olejomalby v životní velikosti se obraz dohledal ve

³⁵¹ A. PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny*, II. díl, s. 151.

³⁵² G. PRASCHL-BIHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 17.

³⁵³ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 77.

³⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 78.

³⁵⁵ MZA Brno RA Trauttmansdorff-Weinsbergů, Viktor Trauttmansdorff-Weinsberg matce, folio 10 (Dopis z Hostima, 5. VI. 1935).

³⁵⁶ A. PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny II*, s. 155.

sbírce pražského advokáta J. M. Kučery z Roztok u Prahy. Rozhodnutím ministerstva bylo nařízeno kauzu ukončit v roce 1937. Hraběnka z prodeje portrétu údajně získala 25 000 Kčs.³⁵⁷ Ještě než se případ s obrazem definitivně uzavřel, čelila Elvíra násilné exekuci Okresního soudu v Moravských Budějovicích. Osmdesát osm položek zámeckého inventáře převzatých 12. srpna 1936 pokrylo hraběnčin dluh u Hypotéční a zemědělské banky v Brně ve výši 231 210, 30 Kč. Právní zástupci se odvolali na totéž nařízení o souhlasu ministerstva školství a národní osvěty užitě v případě prodeje Kupeckého díla a exekuci bezvysledně napadli.³⁵⁸

Pozitivní na celé záležitosti bylo, že kauza odvrátila pozornost od druhého sňatku Elvířiny dcery Isabely, která se v maďarském Szent-Ábrahám, dne 28. srpna 1932, provdala za Gézu Esterházyho de Galántha.³⁵⁹ Z její strany bylo taktní, že tak učinila rok po smrti svého bývalého manžela, který zemřel 3. července 1931. Osm let po rozvodu se hraběnka Izabela vrátila zpět do rodiny Esterházyů sňatkem s mladším bratrem svého bývalého manžela Károla Antala, se kterým se rozvedla v roce 1923. Po dobu trvání svého prvního manželství přivedla na svět dceru Izabelu Elvíru³⁶⁰ a syna Károlyho Gézu.³⁶¹ V druhém manželství povila další čtyři děti – Gézu³⁶², Evu³⁶³, Elvíru³⁶⁴ a Marii.³⁶⁵ Laxní zájem občanské společnosti o rodinný život aristokracie dokládá v třicátých letech 20. století pozvolný odliv úcty k urozeným elitám na propadlišť zájmu o ně.

Zaměstnaná věčným nedostatkem peněz se Elvíra 3. června 1936 doslechla o tragickém skonu nejstaršího syna Rudolfa Wrbný ve Zlíně na následky zranění hrudníku. Podlehl své jezdecké vášni v momentě, kdy ho ze sedla shodil dvouletý hřebec.³⁶⁶

---

³⁵⁷ A. PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny II*, s. 151-156. Ke kauze dále D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 77-78.

³⁵⁸ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 78.

³⁵⁹ Géza Esterházy de Galántha, narozený v Szent-Ábrahám 19. 9. 1891, zemřel v New Yorku 18. 12. 1959).

³⁶⁰ Isabella Elvira Alexandra Mária Pilar Rudolfine, hraběnka Esterházy de Galántha (narozena ve Vídni 18. 11. 1917), provdaná za Julia Neutaga.

³⁶¹ Károly Géza József Rudolf Alfons Mária Fortuné, narozen v Landschützu 19. 12. 1918, zemřel v Salzburgu 12. 2. 1958. V Landschützu se 2. 3. 1940 oženil s Hildegardou Petrechovou (nar. v Pozsony 1. 6. 1922).

³⁶² Géza Alfons Rudolf Aristide Alexander se narodil ve Vídni 22. 12. 1925 a 14. 7. 1958 se v Mnichově oženil s Etelkou Nagyiovou.

³⁶³ Eva Elvira Alexandra Maria narozená ve Vídni 19. 4. 1927 se 7. 6. 1959 provdala za Williama Samuela Evanse (nar. v Daytonu státu Ohio 23. 1. 1918 – zemř. 4. 1. 2002 ve Stamfordu, stát Connecticut).

³⁶⁴ Elvíra Alexandra Maria (nar. ve Vídni 19. 4. 1929) se v New Yorku 1. 12. 1983 provdala za Erica de Kolb-Wartenberga.

³⁶⁵ Maria Assunta Františka Elvíra Alexandra Isabella (nar. ve Vídni 19. 5. 1934), provdaná 1961 v Salzburgu za László Oláha de Kis-Berátfalva.

³⁶⁶ F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 389.

Rudolfovo manželství s Bertou Wiedmannovou zůstalo bezdětné.³⁶⁷ Její královská Výsost se přenesla přes zášť vůči zemřelému synovi, jenž byl tím, kdo úřadům oznámil matčinu iniciativu v nelegálním prodeji Kupeckého obrazu ze zámku v Jaroměřicích a na veřejnosti tak celou rodinu zostudil.³⁶⁸ Následujícího dne se Elvíra zúčastnila pohřbu v Černé kapli holešovského kostela Nanebevzetí Panny Marie. „*Před smutečným vozem s tělem zesnulého jel ještě jeden smuteční vůz, plný věnců a kytic, a za ním vedl štolba onoho nešťastného koně ozdobeného černým flórem, který svému pánovi způsobil smrt. Hned za rakví kráčely dvě ženy: manželka a matka – Barbora Wrbnová a Její Královská Výsost hraběnka Elvíra.*“ „*Rakev se zesnulým hrabětem Rudolfem byla vystavena v zámecké kapli... Ležel tam v kovové rakvi s okénkem, kterým bylo vidět jeho bledou tvář. Zámek byl jako za starých časů plný parády, služebnictva a hostů, tentokrát žel hostů smutečnických. A ve staleté historii vlastně takto slavnostně naposled.*“³⁶⁹ Ještě stále se v jeho zdech nacházel nábytek královské Výsosti, jehož vlastnictví bylo upraveno předmanželskou smlouvou z roku 1891. A ten byl také předmětem telefonického rozhovoru Elvíry a Berty Wrbna-Kounicových v červenci 1936. Berta Wrbna-Kounicová v domnění, že se tím zlepší vztahy s tchýní, souhlasila s tím, aby mobiliář v Holešově zůstal. Za projevené gesto jí Elvíra ve spěchu písemně poděkovala dopisem z Vídně 25. července 1936.³⁷⁰ Zámek se zahradou, dvůr Ludslavice, revír Kostelec u Holešova, souhrnně celá polovina z dědictví po tragicky zesnulém manželovi připadla Bertě. O zbývajících šest dvanáctin se dělila Elvíra s rodinami svých dětí. Naneštěstí každý z dvanácti dědických podílů byl zatížen dluhem ve výši 12 milionů korun a prodej byl řešením, jak dluhy umořit. Co však Elvíra uvítala, bylo to, že po dohodě s novou majitelkou holešovského zámku nemusela čelit „*trapným*“ pocitům a stěhovat svou ekvipáž z Holešova pryč.³⁷¹

³⁶⁷ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 77. Autor chybně uvádí existenci nezletilého syna Rudolfa Wrbný – Rudolfa Ludvíka. Podle průzkumu v Gothajských almanaších zemřel bezdětný, přestože jeho nerovnorodá manželka o dítě přišla počátkem 30. let viz. R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 16.

³⁶⁸ J. PLICHTA, *Jaroměřicko. Dějiny*, II. díl, s. 153.

³⁶⁹ Jiří ZAPLETAL, *Jen Vzpomínky tu zůstanou*, Praha 2001, s. 151 (citováno v R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 16).

³⁷⁰ „*Moje milá Berto! Na základě našeho telefonického rozhovoru Ti mohu jen sdělit, že jsem Ti velmi vděčná, když mohou mé věci a nábytek nadále zůstat v Holešově. Bylo by mi to velmi trapné, kdybych je musela odtud odvézt, jak mi bylo naznačeno a za to Ti ještě jednou děkuji. Ještě jednou zdůrazňuji, že je to velmi dobré a prospěšné, když my, Ty a já můžeme mít něco společné a předcházet nedorozuměním. Též jsem velmi doufala, že přijedeš na Sylvestra, celý ten čas jsem Tě očekávala, tak to bylo přece ujednáno, že přijedeš 1. prosince, nedala jsi ale vůbec vědět. Za ty pěkné květiny Ti srdečně děkuji, bylo to od Tebe milé, že jsi na mě myslela a doufaje v brzké shledání Tě objímám, milá Berto. Mama. P. S. Promiň ten špatný rukopis, ale pospíchám*“ R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 17.

³⁷¹ TAMTÉŽ, s. 26-27.

10. Postoj královské Výsosti k okupantům

Anšlus Rakouska německou armádou posílil obavy z obsazení Československa. Preventivní opatření spočívala v posílení vojenských posádek. Jedinečné prostory jaroměřického zámku nabídly ubytovací prostory, které se staly předmětem nájemní smlouvy, v níž hraběnka s účinností od 1. srpna 1938 do 31. července 1943 pronajala část zámku městu Jaroměřice nad Rokytnou. Zánik první republiky a přeměna státu v Protektorát Čechy a Morava vedla k následné úpravě nájemní smlouvy. Nutná přestavba se zásadním způsobem dotkla původního zámeckého divadla, kde se už od dob Kounic-Rietbergů neinscenovalo a jehož prostory byly definitivně přebudovány na obytné místnosti.³⁷² Postavení Wrbnů v Protektorátě Čechy a Morava neprosperovala příbuzenská vazba k osobnosti s vzrůstající oblibou okupovaného Rakouska – Dr. Ottou Habsburkem, kvůli kterému byl program rychlého obsazení Rakouska Německem nazván „Plán Otto“.³⁷³ Není vyloučeno, že kvůli loajalitě Ottových přívrženců a bývalé šlechtické elity k „hlavě“ habsburskému arcivévodskému domu posilovala Hitlerovu nedůvěru k celoevropské šlechtě. V momentě, kdy německá armáda překračovala hranice československého státu, hraběnka ve svých pokojích na jaroměřickém zámku poslouchala vysílání v rádiu. Jakmile padly zprávy o okupaci, komorná zaslechla, jak hraběnka projevila souhlas nad obsazením Československa slovy „*No, konečně*“ (*Na, endlich*). Význam těchto slov je však v Elvířině případě třeba nahlížet v kulturně-politickém kontextu. V žádném případě nešlo o vnímání příchodu armády vedené Adolfem Hitlerem, nýbrž o pocit zadostiučinění z pomsty prvorepublikové garnituře, která významně přispěla k finančnímu strádání Wrbnů-Kouniců. Uvědomíme-li si hluboké národní cítění bavorských Wittelsbachů,³⁷⁴ Elvíra jen vyjádřila souhlas nad přílivem kulturního proudu německého národa, jenž jí byl nesporně bližší než český. Na rozdíl od svého manžela ani nehovořila česky. Po odchodu z rodného domu se jazykům sice stále věnovala (hlavně angličtině), ale česky se nikdy nenaučila.³⁷⁵ Český nacionalizační živel nenacházel kladnějšího ohlasu již v posledních dvou desetiletích existence habsburské monarchie. Tehdy zářným příkladem negativního vnímání Čechů posloužil následník František Ferdinand d'Este podporovaný minimálním češtvím své choti Žofie, vévodkyně z Hohenbergu, ač původem ze starobylého českého rodu hrabat Chotků. Arcivévodovým pádným důvodem byly obavy ze sílícího panslavismu

³⁷² D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 78-80.

³⁷³ J. PERNES, *Habsburkové bez trůnu*, Praha 1995, s. 216-220.

³⁷⁴ G. PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 10.

³⁷⁵ F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 383-409.

v monarchii ústícího v odpor vůči českizaci obyvatel zemí Svatováclavské koruny.³⁷⁶ Odhlédneme-li od náznaků, že Elvíru Wrba-Kounicovou ani v nejmenším nezajímá příklon manželovy rodiny k německy cítící ústavověrné šlechtě, klíčem musí být jediné její všemu nadřazený královský původ. Od počátku ji stavěl do zvláštní pozice v politických postojích šlechty před i po pádu monarchie.

11. Prostředky k udržení společenského postavení

Vánoční svátky roku 1939 trávila jednasedmdesátiletá hraběnka na zámku v Jaroměřicích ve společnosti svého nejmladšího syna. Jako obvykle dostala celou řadu pohledů, přání a dopisů od příbuzných i přátel z Vídně, Německa, Čech a dalších evropských zemí. Se zpožděním došel pohled s přáním šťastných a veselých Vánoc i od dlouholeté přítelkyně Františky, hraběnky Desfoures-Walderodeové³⁷⁷, která na princeznu vzpomínala a těšila se, až si zase budou moci obě stárnoucí dámy společně popovídat ve Vídni. Ve vzájemné samotě si velmi dobře rozuměly. Od rozvodu s majorem c. a k. armády Karlem, baronem Rippem v roce 1910 žila hraběnka Františka neprovdána. Jelikož lístek odeslala 23. prosince, do Jaroměřic došel až o 6 dnů později.³⁷⁸ Pokročilý věk u Wittelsbachů vyvolával bytostný rys – melancholii, i když příznačnou zejména ve vévodské linii.³⁷⁹ Hraběnka se v ní utápěla už od manželovy smrti a dál o to více, když jí z optimismu uštípovali netrpělivý věřitelé a republikánská společnost v Rakousku a Československu se vysmívala každému projevu aristokratických hodnot. Dokonce ani budoucnost se nevyvíjela podle jejích představ.

Když se jediný syn stále neměl k ženitbě, rozhodla se učinit svým univerzálním dědicem synovce Rudolfa, syna Karla a Agáty Freudenthalových. Korespondence mezi hrabaty Eduardem Gastonem Petteneggem a Františkem Crenevillem doložila dopisem z 29. dubna 1879, že rodina svobodných pánů z Freudenthalu byla nelegitimním potomstvem hrabat z Wrba. Oba Rudolfovi prarodiče byli nemanželskými potomky

³⁷⁶ Jaroslav WERSTADT, *Zápas Františka Ferdinanda o záchranu Habsburské monarchie*, Praha 1991, s. 64-65.

³⁷⁷ Františka Gabriela Leopoldina Marie z Desfours-Walderode se narodila v Křetině 26. září 1875, zemřela 1946. 14. října 1896 se provdala za majora c. k. armády Karla, svobodného pána Rippa, s nímž se 16. ledna 1910 rozvedla. Byla starší sestrou PhDr. Mikuláše Vladimíra Desfoures-Walderoda (1877-1941) – držitele zámku Hrubý Rohozec. Rodina Desfoures-Walderode byla původem brabantskou šlechtou, přesídlenou do Lotrinska. Do českých zemí se dostávají v 17. století. Český hraběcí stav byl rodině císařem udělen v roce 1634 (P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 60 – 62.).

³⁷⁸ RA Wrba-Kouniců (Depozitář Jaroměřice), Korespondence pro Elvíru Wrba-Kounicovou, s. f.

³⁷⁹ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 404.

Wrbnů, přičemž však jen Rudolfova babička byla rodinou uznána a získala úředním potvrzením právo na užívání jména a erbu hrabat z Wrbna.³⁸⁰ Nelegitimní větev získala šlechtický titul svobodného pána s predikátem z Freudenthalu³⁸¹ podle statku Bruntál, jenž byl v rukou Wrbnů od 15. do 17. století.³⁸² Matka přesvědčila nejmladšího syna Alfonse, aby Rudolfa Freudenthala adoptoval, podobně, jak to v roce 1921 učinil budíšovský soused, bezdětný hrabě Josef Maria Wallis-Karighmain, když adoptoval dceru své sestry Marie Adolfiny Salm-Reifferscheidt-Raitzové – Marii Annu.³⁸³ Od té doby Rudolf Freudenthal zajížděl z dolnorakouského Immendorffu do Jaroměřic stále častěji. Rozlehlý zámek s parkem byl malému baronovi vzpomínkou na příjemné letní měsíce strávené v tomto jihomoravském barokním „světě“, kde přísně vládl importovaný bonton bavorského královského dvora. Pro malého dědice to bylo místo mnoha tajemných zákoutí, pokojů za zamčenými dveřmi, z jejichž stěn na chlapce shlíželi bývalí obyvatelé zámku v pohádkových kostýmech. Ze západního křídla proběhnul tajnou chodbou ústící do velkého sálu v patě korintského pilastru u krbu na západní stěně. Pravidelně jej tu k večeři očekávala teta Elvíra s bratrancem Alfonsem. Tradiční rituál „líbání ruky“ („*Handküssen*“) zesláblé a stárnoucí Její Excellence, v hraběncině případě, ozdobené velkými prsteny s drahými kameny, oděné v luxusní róbě, silně provoněné parfémem, byl mladému Freudenthalovi gestem s vůní starých vzpomínek. Podat ruku k políbení uskutečňovalo Elvíře sentimentální sen o návratu do Fritscheho „zlatých časů“ svrchovaných monarchií. Součástí jejího dvorského vzdělání bylo silné povědomí rozené princezny o výjimečnosti tohoto gesta uplatňovaného vůči vyvoleným a privilegovaným členům stavovské obce.³⁸⁴ Políbení ruky ztělesňovalo zbytky ceremoniálu demonstrujícího vladařskou moc.³⁸⁵ Německý kulturní prostor dokonce přenesl zvyk do republikánské éry celé první poloviny 20. století a tím, kdo jej pro generace zachoval, byl autor *Společenského katechismu* Jiří Guth-Jarkovský.³⁸⁶ Malému chlapci však byla taková představa nepřijemná. Proto, aniž si uvědomoval váhu gesta vzdávání úcty, odmítal vzdálené tetě a vdově po hlavě wrbnovského dominia ruku políbit. Trestem za nedodržení

³⁸⁰ Jan ŽUPANIČ, *Vznik rodu Wrbna-Kaunitz. Skrytá historie šlechtického rodu* (Studie v rámci řešení projektu Grantové agentury České republiky *Mezi honorací a masou. Národní strana (staročeská) 1861-918* (GAČR 409/07/P258)).

³⁸¹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 309.

³⁸² W. D. GODSEY, *Aristocratic Redoubt*, s. 22, 218.

³⁸³ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 296-297.

³⁸⁴ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 42.

³⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 50.

³⁸⁶ „V Německu říkají: úcta líbá ruku, přátelství tvář, otecká blahovůle čelo, láska ústa, touha oči, chtíč šíjí a pokora šat.“ J. GUTH-JAROVSKÝ, *Společenský katechismus*, s. 692.

královského protokolu bylo vykázání do dětského pokoje, kde provinilec setrval až do odvolání. Napjaté období vyvolávalo u aristokracie pocity ohrožení a zhroucení morální normy, sleví-li se z některých pevně zakořeněných hodnot. Trivializace královského protokolu pro urozeného jedince se vzpomínkami na období vlastního společenského vrcholu znamenalo pošlapání hodnot a norem společenského řádu etablovaného po roce 1848. Ve čtyřicátých letech 20. století se sice vytratil jeho politický význam dávným sesazením vládcovy rodiny z piedestalu monarchie postaveného vysoko nad neurozenými a opředený projevem boží milosti, ale starat se, aby nezašla jeho opravdovost, stále zaručovalo velkou míru pocitu nedotknutelnosti.³⁸⁷

Velký sál byl impozantním prostorem obloženým tmavě mořeným dubovým dřevem, architektonicky členěným korintskými pilastry. Z deseti barokních portrétů v životní velikosti shlíželi na stolovnický v sále dřívější majitelé panství a blízcí příbuzní - Questenberkové, Kuefsteinové, nebo Waldburg-Friedberg-Scheerové. Ke krácení dlouhé chvíle zde býval umístěn i kulečník, který hraběnka s Alfonsem před večerí hrávali. Královská výsost trávila v Jaroměřicích i Vánoce. Učinit rezidenci za mrazivých zimních měsíců obyvatelnou vyžadovalo udržovat teplo v rozlehlé zámecké budově. Během tohoto období obývali jen soukromé apartmány v západním křídle s Hlavním sálem. Okna ostatních místností se nechala zaizolovat a tyto prostory pak uzamknout, čímž se nespotebovalo příliš dřeva na otop. Není vyloučeno, že to byl jeden z důvodů, aby k pravidelným modlitbám v přilehlém chrámu svaté Markéty využívala namísto tradiční panské oratoře, oratoř pro vrchnostenské úředníky. Další překážkou se hraběnce mohl jevit zámecký archiv přemístěný roku 1938 na chodbu k panské oratoři v chrámu sv. Markéty.³⁸⁸ Čas od času však zašla přímo do hlavní chrámové lodi, mezi ostatní jaroměřické občany, kterým jako vždy imponovala elegantním držením těla, vysokou a štíhlou postavou. Případnou oblíbenost a uznání si mezi Jaroměřickými mohla získat pravidelným pohoštěním pro místní děti, pořádaným v letních měsících. Krátkodobé sklony k lidovosti se v jinak distinktivním chování hraběnky rodily v myslích jejích wittelsbašských předků. Bezprostředně se projevovaly zvláště u jejího bratrance Ludvíka II., bavorského krále v letech 1811-1864.³⁸⁹ Do paměti místních pronikala i svými pravidelnými projížďkami na koni nejen po zámeckém parku, ale i vyjížděkami za hraniční zídka, směrem k vesnici Bohušice. Jezdecký sport, optikou periodika Neues Wiener

³⁸⁷ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 42.

³⁸⁸ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 83.

³⁸⁹ G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna* s. 118-119.

Tagblatt (Demokratického orgánu), platil za drahou náplň času „vznešeného světa“ a jen pro „určité společenské třídy“.³⁹⁰ Ve své původní velkoleposti zvolna odezníval a každý venkovský šlechtic mohl v republice už jen podnikat projížďky po okolí svého velkostatku, chtěl-li se nadále držet dále od neurozených jezdců.

Není divu. V provozování nákladných sportů popřevratové aristokracii nepřálo doslova „století sekvestrací“, které sužovalo rodinu Wrba-Kouniců. Klíčový předěl v jejich finančním a rodinném zázemí představovala nucená správa uvalená na jaroměřický zámek a velkostatek ministerstvem zemědělství dne 14. prosince 1939.³⁹¹ Z dřívějšího bohatství Wrba-Kouniců nakonec zůstal jen statek Dvorek a chátrající barokní zámek.³⁹² Proč tedy k již tak nejisté existenci přidávat ještě úsilí o podporu procesu formování novodobé české národní aristokracie v letech 1918-38/39, když na hraběčích těžkostech a těžkostech celé její rodiny měla lombardní podíl legislativa Československé republiky. Wrba-Kounicové v tomto směru nezaujali žádný postoj a okupanti přesto na majetek rodu uvalili nucenou správu.

12. Dozvuky prestiže královského původu

Alfonsovo bezprostřední vystupování se i po smrti jeho královské matky dostávalo do znatelného kontrastu očekávaného chování aristokrata, jehož hodnoty neurozená veřejnost čtyřicátých let 20. století mohla ještě pořád zaznamenat. Nejen širší příbuzenstvo obdivovalo Alfonsovo hluboké vzdělání. Velmi vážná povaha a samotářství hraběte navenek se v soukromí doplňovala obdivem psího plemena.³⁹³ Nevykalkulované přátelství se s neurozenými vrstevníky či projížďky na motorce v rozepnuté kožené kukle a ochranných brýlích příliš nekorespondovaly se společenskými představami veřejnosti o archetypu elegantního hraběte z pohádkového zámku. Alfons coby pravý Wittelsbach působil extravagantně a tím zasíval mýty, které maloměstská společnost Jaroměřic nad Rokytnou zřídka kdy byla schopna správně vyložit. Ať už se kdokoli domníval, že mysl hraběte je zastřena genetickou zátěží zděděnou po jeho královských předcích, Alfons žil a jednal bez přetvářky. I kdyby šílený skutečně byl, Wittelsbachové nikdy nepovažovali pomatenost smyslů za překážku, právě naopak. Šílenství Wittelsbachů, domnělé či

---

³⁹⁰ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta. Císařovna*, s. 222.

³⁹¹ D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 80 (vládní nařízení č. 67/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. března 1939; intabulováno 21. prosince 1939).

³⁹² J. PETROVÁ, *Rozšířená pasportizace..*

³⁹³ F. VLK – F. VESELÝ, *Vzpomínky*, s. 389.

skutečné, se transformovalo v doklad nesporné urozenosti a příslušnosti k rodině bavorských vládců. Císařovna Alžběta svého času v takové zátěži spatřovala jakousi mondénní vlastnost a sama, zcela zdravá a při smyslech, s pomateností koketovala.³⁹⁴ Antropologicky vzato, jednalo se o důkladně promyšlenou projekci jedné panovnické dynastie, nutné ke zdůraznění vlastní výjimečnosti.

Elvíra Wrba-Kounicová zemřela ve Vídni 1. dubna 1943. S ní se fyzicky vytratila i velká společenská záruka k odrázení věřitelů daná hraběčným královským původem. Následovala kupní smlouva ze 7. prosince 1943, kterou říšské dráhy Německé říše získaly zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou.³⁹⁵ JUDr. Josefína Kellnbergerová, vykonavatelka poslední vůle Elvíry Wrba-Kaunitzové prodala v témže měsíci 1944 s Alfonsovým pověřením jaroměřický zámecký archiv za 300 000 Kč Moravskému zemskému archivu v Brně. Alfons Wrba-Kounic se připravoval na odchod ze země. Jeho kroky, tělem i duší spíše Wittelsbacha, vedly do Mnichova. Usadil se zde. Do rodného sídla v Nymphenburgu se opět vrátil 30. září 1944, aby uzavřel manželství s již zmíněnou mnichovskou rodačkou Josefínou Kellnbergerovou.³⁹⁶

V posledních dnech pobytu na jaroměřickém zámku usedal Alfons častěji k psacímu stolu a vedl agendu se všemi zainteresovanými dědici po matce Elvíře, aby se co nejdříve zprostil vazeb na majetek kontrolovaný protektorátem. Dědictví se týkalo zejména bratrance Rudolfa Freudenthala. K věci se ovšem vyjadřovala i ovdovělá holešovská švagrová Berta. Ze všeho nejvíc se ale musel vypořádat s důkazy vyžadovanými německou říší o svém arijském původu. Baron Freudenthal reagoval na bratrancovy dotazy a zprávy z 27. ledna dopisem datovaným počátkem února 1942. Bratrancí, který se patrně v Jaroměřicích bez své královské matky nudil, psal o oddacích a křestních listech uherských předků, které potřeboval a které mezi úředními listinami Freudenthalů chyběly ještě před vyhořením jejich rodinného zámku v Immendorfu roku 1945.³⁹⁷ Rychlé

³⁹⁴ G. PRASCHL-BICHLEROVÁ, *Císařovna*, s. 19.

³⁹⁵ Vlastnické právo vloženo do Desk zemských o čtyři dny později. Státní ústřední archiv v Praze, fond Státní památková správa – dodatky, inv. č. 106, karton 69, knihovní výpis z vložky čís. 2653 kat. úz. Jaroměřice. (citováno v D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 80).

³⁹⁶ Josefína Kellnbergerová, narozená v Mnichově 19. března 1896.

³⁹⁷ „V Maďarsku jsem si nechal úředně potvrdit opisy křestních listů: Františka de Paula Kisse de Nemeskér, a stejně tak také von Steinerovy choť Konstancie Dévay de Déva. Oddací list mám rovněž. Stejně tak mám i křestní list pradědečka Rudolfa Wrbný, Sofie von Steiner manželky Konstanc Chorinské, oba původní výpisy z matriky. Oddací list obou však nemám, proto nevím, kde se ti dva brali. Ten oddací list se dá sehnat buď na Sádku, nebo ještě ve Veselí, takže vyvozuji, že se vzali při mši v Brně. Nemám ani křestní ani oddací list dalších maďarských předků Kissů, Daroczyů, Hiemerů, Kliegelů, etc. etc a tehdy jsem se o to ani nestaral, protože ty také přece k velkému arijskému dokladu vůbec nepotřebujeme. Kdysi jsem si všechny tyto papíry poslal do Berlína, do ústředí příbuzenstva a odtud bez průkazu, respektive ty papíry stačí, které dokazují, že

zpretrhání vazeb s moravským majetkem jasně poukázalo na snahy zbavit se možného nařčení z kolaborace s nacisty, od nichž se svým činem Alfons Wrbna-Kounic jasně distancoval. Těchto perzekucí se nemusela obávat vdova po starším bratrovi Rudolfovi. Zato velmi dobře věděla, že se její jméno v desideratu závěti královské Výsosti nevyskytuje kvůli nízkému původu. Měla však obavy, že by, jako člen rodiny, nebyla ušetřena případných výdajů spojených s odchodem všech Wrbna-Kouniců z protektorátu Čechy a Morava. Zvláště pak, když se prodej zámku s ohledem na Její královskou Výsost tak dlouho oddaloval. Její obavy se potvrdily v březnu roku 1944, protože ji záhy začali kontaktovat ti, kteří vůči rodině ještě uplatňovali své pohledávky. Vědoma si své tíživé finanční situace, snažila se udržet dobré vztahy s posledním žijícím Wrbna-Kounicem, Alfonsem. Jeho by v případě nejvyšší nouze mohla požádat o pomoc a záchytnou. ³⁹⁸ Z posledních dopisů mezi Holešovem a Jaroměřicemi vyplývá, že došlo k jistému zmínění napětí v rodinných vztazích, ale nijak zvlášť se neproměnily s ohledem na neměnné přesvědčení Elvíry Wrbna-Kounicové o společenské hierarchii vyznávané až do posledního dechu.

Po matčině skonu se navrátil do lůna jejího původu, do Mnichova, kde chtěl začít nový život, pokud možno nezatížen dluhy, a v blízkosti příbuzných z její strany, kde

---

tito předkové jsou jako arijský narození před rokem 1800. A to je přece ve všech případech u všech shora jmenovaných předků, jejichž papíry mám. Ta data o dalších předcích jsou přece jasně patrná z knih o jaroměřickém procesu; nyní ale, než si ty výpisy z matriky opatřím, bude to trvat měsíc, než ten dopis z Maďarska přijde. Shora uvedené listiny mi opatřil Gyuri a také dal pořídit opis a ověření. Nyní je však Gyuri, jak jsi snad již zaslechnul, velmi těžce nemocen a příští týden bude se potýkat s prostatou místo, aby nám mohl pomoci s těmito papíry. Ale jak řekl, bude hračka všechny ty křestní a oddací listy opatřit, proto to není potřeba podnikat. Doufám velmi, že Gyuri se přece zase zotaví; přesto psala Gabrielle, že ten chudák velmi zeslábnul, takže je vážnější operace odložena, byl ale lékařským konsiliem bezpodmínečně nutně prohlédnut. Nuže milý Alfonsi, když budeš chtít, tak Ti mohu ty oddací listy, které mám, a ty kopie poskytnout, pořídit opisy a příležitostně Ti je zaslat. Jen mám právě teď mnoho práce a jsem málo doma, takže Ti je nebudu moci tak rychle zařídit. Každopádně ale Ti tyto opisy nejsou k ničemu, a věz, že Ti je kdykoliv ode mne můžeš mít. Takže mi znovu napiš, co bych měl dělat. Se srdečnými pozdravy zůstává Tvůj oddaný bratranec Rudi.“ RA Wrbna-Kouniců (Depozitář Jaroměřice), Korespondence pro Alfonse Wrbna-Kounice, s. f. (Dopis z 1. února 1942).

398

„Holešov 22. 3. 1944, Milý Alfonsi! Ve čtvrtek ráno bych chtěla zajet k Tobě do Jaroměřic a několik dní tam pobýt. Od tud bych pak hned jela do Vídně, protože cesta je tak namáhavá. Jak vidím, nejde to odložit na později. Nevím totiž, kdy se k tomu znovu dostanu. Zámek ještě není prodán, jen pronajat. Mně je to jedno, protože člověk z obojí nemá nic. Dnes jsem prostřednictvím Nováka obdržela dopis od DR. Langera, kde požaduje zaplatit honorář za rok 1935. je to podivuhodné, že se po devíti letech znovu připomíná. Vše proto, že věří o snadném prodeji zámku. Měl přece dostatek času o to Holuba požádat a nepodávat udání. Tak jsem před týdnem musela jít k soudu, kde byl rovněž architekt Kaspar z Kroměříže. Znovu zapírá 20 000 K(orun) za plán, který mu Holub zadal udělat v parku. Rovněž, že se prý doslechl o prodeji zámku. Z těchto nepřijemných věcí člověka bolí hlava. Je mi líto, že Tě nemohu pozdravit. Snad až pojedu z Vídně to bude možné. Zavolej Mono (nevlastní Alfonsova sestra) do Vídně, až se Ti to bude hodit. Do Vídně jedu zítra ráno a zůstanu tam až do pátku – v případě nutnosti volej k Ulrichovi 17291. Tak tedy zůstává zdrav, se srdečným pozdravem upřímně Tvá švagrová Berta“. RA Wrbna-Kouniců (Depozitář Jaroměřice), Korespondence pro Alfonse Wrbna-Kounice, s. f. (Dopis z 22. března 1944).

nemusel čelit věčným podezřením a kritice československé společnosti, která jej kvůli jeho původu a německé národnosti ostrakizovala. Nedochovaly se žádné prameny, aby doložily další dvacetileté peripetie Alfonse Wrbna-Kounice v bavorské domovině. Zahynul tragicky při požáru mnichovského domu spolu se svou manželkou v roce 1976.³⁹⁹

---

³⁹⁹

D. HODEČEK, *Dějiny*, s. 75; V. POUZAR a kol., *Almanach*, s. 478-479. R. ROHÁL, *Vzlety*, s. 13.

V. Závěr

Královská rodina Wittelsbachů, „*tak málo schopná obcovat s lidským rodem*“, jinými slovy dynasticky rovnorodá k ostatním vládnoucím rodům Evropy dlouhého 19. století, nesměřovala svou příslušnici k vnímání stavovských hradeb ve společnosti. Dokázat význam dynastické rovnorodosti a rovnorodosti v aristokratickém prostředí, která v případě Její královské Výsosti později provdané za pouhého hraběte nezůstala bez odezvy, patřilo ke stěžejnímu smyslu práce.

Bavorské království, rodná zem Její královské Výsosti, hrálo až do pádu tamního monarchistického režimu v roce 1918 roli katolické bašty uprostřed Evropy od chvíle, kdy po Vídeňském kongresu nalezlo svou autonomii mezi uznanými státy ponapoleonské éry. Na jeho území často hledala vládnoucí dynastie sousedního Rakouska adepty k uzavření manželství. Někteří z Wittelsbachů tímto spojením dosáhli skutečné politické moci. Za všechny uvedme například arcivévodkyni Žofii, vévodkyni Adelgunde Modenskou nebo nejvýše postavenou císařovnu Alžbětu, která však neholdovala ambicím získat vliv. Čím se jmenované osobnosti lišily od Elvíry Bavorské, později provdané Wrba-Kounicové? Co měly naopak společného; zda vzdálenou sestřenicí dokonce neovlivnily v některých hlediscích osobnostního vývoje k socio-profesnímu růstu či poklesu? Hledáním odpovědí na tyto otázky vystoupila z pozadí dějinná proměna sociálních návyků, které si princezna Elvíra osvojila jako členka královské rodiny a následně se jimi prezentovala v salonech dvorské společnosti Rakousko-Uherska.

Držet se badatelských výzev a hledat odpověď na zmíněné otázky bylo uskutečněno s úmyslem odpoutat se od metodologicky profilovaného úvodu. Jak se vyhnout pouhým zaměřením na jazykové hry a na způsoby vzniku biografie, aby se z práce nevytratil zkoumaný život Elvíry Wrba-Kounicové, za kolektiv autorů metodologicky radí A. Smith ve studii „*Bibliographical Method*“, zveřejněné v Londýně roku 1994. Naopak klíčovým záměrem neopomenout to nejpodstatnější z biografické metody prokázalo, že jedinec se v životě biologicky a psychicky sice stále vyvíjí, ale co zůstává stálé, je jeho rodové jméno, v němž se individuum sebereflektuje. Tuto devizu sociálního kapitálu princezna Elvíra budovala od narození a jako výbavu si ji přinesla do manželství s hrabětem Wrba-Freudenthalem. Nejvíce se jí vyplatil během majetko-právních rozepří, které se díky tomu proměnily ve společenský vzestup Wrba-Kouniců na žebříčku dvorské společnosti podunajské monarchie, jejíž mechanismy celistvá hraběncina biografie objasňuje.

Kontinuální návaznost na jaroměřickou sekundogenituru mediatizovaného knížecího rodu Kounic-Rietberg-Questenbergů, navíc obohacené spřízněním s autonomním rodem bavorských králů, vytvořila rodina Wrba-Kounic-Rietberg-Questenberg-Freudenthalů ze svých moravských sídel skutečná elitní centra. Sem se pak sjížděla šlechta z celého okolí, aby si v období po pádu monarchie připomněla uplynulé časy. Dobu, kdy na vrcholu stál panovník obklopený svými nejvěrnějšími z řad první společnosti. V republikánském systému tomu bylo sice jinak, ale o to lépe vyznívaly státoprávní nebo ústavověrné profily bývalé česko-rakouské šlechty. Wrba-Kounicové spíše inklinovali k ústavověrné frakci nobility, které byly blízké nikoli uherské zájmy, jak by se dalo očekávat, ale příslušnost k dvorskému prostředí císařské Vídně lépe naplňovala představy rodu o nedefinovatelné národnosti šlechtických vrstev společnosti. Upozornila na to už studie Jana Županiče o skrytých dějinách Wrba-Kouniců, kteří by nejraději zapomněli na nesrovnatelně nižší původ rodiny Kiss de Némésker, „uherské gentry“, když se nemuseli tajit příbuzenskými vazbami s královskou rodinou Bavorska a podle neoficiálních zpráv i tajemstvím opředenou spojitostí s „crème de la crème“ rakouské první společnosti. Jelikož se ale jednalo o biografii hraběnky Wrba-Kounicové, rozené bavorské princezny, druhou verzí s méně prospěšnou náplní je Elvířin dynasticky nerovnorodý sňatek, jenž ač prospěl Wrbnům, uškodil jí samotné. Hraběncin příběh vypráví historii života za účelem porozumění společenským procesům určeným společenskou třídou, kulturou a genderem a zakládá se na dalších zdrojích dat z demografických propočtů wittelsbašské a wrbnovské genealogie a analýze dalších pramenných dokumentů. Zatímco dynastická nerovnorodost Wittelsbachů po roce 1918 nepřesáhla 50%, v případě šlechticky rovnorodých sňatků Wrba-Kouniců bylo této hranice dosaženo. Lze tedy hovořit o posunu společenských hodnot v aristokratickém prostředí, nicméně i přes drtivou pozemkovou reformu v první polovině dvacátých let 20. století se i rodina Wrba-Kouniců závazně snažila dodržovat životní styl aristokratického milieu, byť v éře první republiky. Přitom se veškerá pozornost soustředila na řešení finančních problémů, což potvrzovalo fakt, že se bývalá aristokracie ocitla ve „století státních sekvestrací, bankovních konkurzů a nucené správy“. S posunem hodnot v občanské době souvisel i rozpad rodové soudržnosti, jenž vydatně přispěl k ekonomickému bankrotu kdysi zámožných pozemkových vlastníků. Řešení finančních těžkostí postupným odprodejem uměleckých artefaktů ze zámeckých sbírek bylo jen logickým důsledkem, s nímž se republikánská legislativa musela potýkat.

K sociálním interakcím v rámci širší skupiny, kulturního prostředí a historického kontextu, které ovlivnily život Elvíry Wrbna-Kounicové, ji motivovaly životní zkušenosti. Všudypřítomný sňatkový evergreen v aristokratických představách ztroskotal u nejstaršího syna hraběcího páru – Rudolfa Wrbna-Kounice. Jeho neuvážený morganatický sňatek v třicátých letech dokonal rozpad rodových tradic i jednotného finančního zázemí Wrbna-Kouniců. V takových okamžicích stála původně ústavověrná aristokracie už jen krůček od radikálního řešení svízelné situace například kolaborací s protektorátními okupanty. Ani to však není případ posledních dvou generací Wrbna-Kouniců. Orientaci na německou kulturu sice nelze popřít, avšak o kategorický odstup od pronacistických sympatií se zasloužilo hraběčino uvědomování si vlastního královského původu, jenž ji zavazoval nesčetněkrát více. Nezbyvalo než nadále umořovat dluhy postupným odprodejem rodových domén. Wrbna-Kounicové tak ztratili podstatnou část holešovského i jaroměřického panství. Jedině zámecké rezidence a revíry zůstaly v majetku rodiny jako připomínka patrimoniálních kořenů v kraji a projevů aristokratického životního stylu lovecké zahálky. Po smrti Její královské Výsosti v dubnu 1943 přišla řada i na ně. Poslední mužský potomek rodu, Alfons Wrbna-Kounic, zpřetrhal prodejem dědictví po matce dějinnou souvislost k prostoru a odebral se do bavorské domoviny své matky. Byl posledním, kdo se po matčině smrti se zděděnými hodnotami rozžehnal během nerovnorodého sňatku uzavřeného v rodném Nymphenburgu.

VI. Prameny a Literatura

1. Nevydané prameny

BayHStA, GHA, Nachlass Herzogin Adelgunde von Modena 113.

BayHStA, GHA, Hausurkunden 5620.

BayHStA, GHA, Kabinetsakten König Ludwig III., Nr. 158.

RA Wrba-Kouniců (depozitář státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou).

BayHStA, GHA, Abteilung II, Andreas Leipnitz, Nachricht vom 1. 12. 2009 über Erhebung der Grafen Wrba in den Fürstenstand.

MZA Brno, RA Berchtoldů, Rodinná korespondence, G138.

CHVILÍČEK, František, *Domácí kronika sepsaná na příkaz Nejdůstojnějšího a Nejjasnějšího Pána, Pana Vincence Josefa, z Boží Milosti biskupa Brněnského, SRI hraběte ze Schrattenbachu, kapitulního kanovníka Metropolitního kostela Salisburgského a řádu sv. Leopolda rytíře Velkého Kříže, etc. etc. 1805.*

MZA Brno, RA Trauttmansdorff- Weinsbergů, G344.

SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Chudenice, Starý zámek v Chudenicích, inv. č. 3035, sign. VI Ha 1, kart. 323.

2. Vydané prameny

CORTI, Egon Caesar, *Elizabeth*, Graz, Wien, Köln 1994.

CLARY-ALDRINGEN, Alfons, *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*, Praha 2002.

Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser auf das Jahr 1825 - 1942, Gotha 1825 – 1942.

HARROD-EAGLESOVÁ, Cynthia, *Já, Viktorie. Memoáry britské královny*, Praha 1998.

CHVILÍČEK, František, *Domácí kronika sepsaná na příkaz Nejdůstojnějšího a Nejjasnějšího Pána, Pana Vincence Josefa, z Boží Milosti biskupa Brněnského, SRI hraběte ze Schrattenbachu, kapitulního kanovníka Metropolitního kostela Salisburgského a řádu sv. Leopolda rytíře Velkého Kříže, etc. etc. 1805* (v roce 1974 byla kronika přeložena a napsána pod názvem Farní kronika Josefem Svobodou).

LARISCHOVÁ-WALLERSEE, Marie Luise, *Kaiserin und Ich I*, Leipzig 1935.

Livre d'Origines Français (L.O.F.), *Réglement d'inscription*, Revisé le 19. Février 1909.

METTERNICHOVÁ, Tatiana, *Svědectví o neobyčejném životě*, Praha 2002.

METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, Pauline, *Je ne suis pas jolie, je suis pire. Souvenirs*, 1895- 1871.

METTERNICHOVÁ-SÁNDOROVÁ, Paulina, *Geschehenes, Gesehenes, Erlebtes*, Wien 1920.

MICHAUXOVÁ, Agnes *Já, Sisi. Poslední léta Alžběty, císařovny rakouské*, Praha 1998.

STERNBERGOVÁ, Cecilia, *Cesta. Paměti české aristokratky*, Praha 2002.

SZTÁRAYOVÁ, Irma, *Poslední léta císařovny Alžběty. Vzpomínky dvorní dámy*, Praha 2005.

VONDRUŠOVÁ, Alena – VÁŇOVÁ, Ladislava, *Paměti Hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi, která žila na zámku v Poběžovicích*, Domažlice 2005.

3. Filmové prameny

GONČAROV, Vasilij - ČARDYNIN, Piotr, *Vocarenije Doma Romanovych*, 1913.

URALSKIJ, Alexandr - LARIN, Nikolaj, *Trjochstoletije carstvovnija Doma Romanovych (1613-1913)*, 1913.

4. Periodika

Wiener Salonblatt 33, 1902, č. 1; č. 4; č. 5; č. 42.

Wiener Salonblatt 34, 1903, č. 5.

Wiener Salonblatt 35, 1904, č. 7; č. 8; č. 10.

Wiener Salonblatt 51, 1920, č. 25.

Wiener Salonblatt 52, 1921, č. 18.

5. Literatura

BACHELARD, Gaston, *La formation de l'esprit scientifique. Contribuion à une psychoanalyse de la connaissance objective*, Paris 1970.

BALCÁREK, Pavel, *Rodinný archiv Rottálů a Wrbnů*, Muzeum Kroměřížska, 1986.

BERTAUX, Daniel, *Le récit de vie, 2nd edition*, Paris 2005.

BERTAUX, Daniel, KOHLI, Martin, *The Life Story Approach, A continetal View. Annual Review of Sociology*, 1984, vol. 10.

BESTENREINEROVÁ, Erika, *Sisi a její sourozenci*, Praha 2004.

BEZECNÝ, Zdeňek, *Příliš uzavřená společnost*, České Budějovice 2005.

BOLESKI, Adam, *Komenského slovník naučný*, sv. I, Praha 1937.

- BONNET, Jean, *Ethnobiographie*, in: Muchielli, Aalex (ed.), *Dictionnaire des méthodes qualitatives en sciences humaines et sociales*, Paris 1996.
- BORNAT, Joanna, *Oral History*, in: Seale, Clive, Gobo, Giampietro, Gubrium, Juber F., Silberman, David (edd.), *Qualitative Research Practice*, London 2004.
- BOURDIEU, Pierre, *L'illusion*, in: *Raisons Pratiques. Sur la théorie de l'action*, Paris 1994.
- BOURDIEU, Pierre - CHAMBOREDON, Jean-Claude, PASSERON, Jean-Claude, *Le métier de sociologue. Préables épistémologiques*, Paris 1983.
- BRICARDOVÁ, Isabelle, *Monarchie moderní Evropy*, Praha 2002.
- BRUCKMANN, Karl, *Müncher Maler im 19 Jahrhundert*, München 1994.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 19993.
- CLARK, William, *Zmizelé bohatství carů*, Praha 1997.
- CLEMENSOVÁ, Eve Marie, *Luxemburg-Österreich, Wittelsbach-Bayern, Habsburk Österreich und ihre genealogischen mythe im Vergleich*, Trier 2001.
- CLAYOVÁ, Catrine, *Král. Císař. Car. Bratrančí, kteří zavedli svět do války*, Brno 2008.
- CRESWELL, John W., *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*, Thousands Oaks 2002.
- DANDELION, Pink, *A sociological Analysis of the Theology of Quakers: The Silent Revolution*, New York 1996.
- DENZIN, Norman K., *Interpretative Biography*, Newbury Park 1989.
- DEVERE-SUMMERS, Anthony, *Válka a Evropské královské rody*, Praha 1998.
- DAMMERLE, Eva, *Kaiser Karl I.*, Praha 2006.
- DICKINGER, Christian, *Černé ovce Wittelsbachů: mezi trůnním sálem a blázincem*, Praha 2005.
- DORAZIL, Otakar, *Vládcové nového věku (1648-1937)*, Praha 1993.
- DRULÁK, Petr a kol., *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha 2008.
- DUFKOVÁ, Ludmila *Osobní hygiena na šlechtických sídlech*, Brno 2003.
- EAKIN, Paul John, *Breaking Rules: The Consequences of Self-Narration. Biography. An Interdisciplinary Quarterly*, 2001, vol. 24.
- Encyclopedia Hispánica*, Macropedia, Volume 2, Kentucky 1991.
- Encyklopaedia universalis*, Corpus 8, Paris 1990.
- ERICKSON, Carolly, *Alexandra. Život poslední ruské carevny*, Ostrava 2003.

- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří, MALÍŘ, Jiří, VYKOUPIL, Libor, (edd.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006.
- FEIGL, Erich, *Kaiser Karl I., ein Leben für den Frieden seiner Völker*, Wien-München 1990.
- FERRY, Gilles, *Historie de vie ou légende de soi?* In: Filloux, Jean Claude (ed.), *Analyse d'une recit de vie*, Paris 2005.
- FIGES, Orlando, *Lidská tragedie, Ruská revoluce 1891-1924*, Praha 2000.
- FISCHER, Josef, *Chrám sv. Markety, panny a mučednice v Jaroměřicích n. Rok. Jaroměřice n. Rok.* 1939.
- FONTANA, Andrea, FREY, James H., *The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text*, in: Denzin, Norman K., Lincolnová, Yvonna S. (edd.), *Handbook of Qualitative Research*, Sage 2000.
- FRANJO, Petračić, MATEJ, Ražun, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*.
- GAILLEMIN, Jean-Louis, *Jaromerice, The world of interiors*, 1997.
- GALANDAUER, Jan, *Karel I., poslední český král*, Praha-Litomyšl 2004.
- GALANDAUER, Jan, *Císař a král Karel I. Blahoslavený*, Praha 2004.
- GALANDAUER, Jan – NOVÁK, Milan, *Unser Erzherzog, Kaiser und König Karl I. Von Österreich*, Brandýs nad Labem 2006.
- GLASSHEIM, Eagle, *Nobilities in transition. The transformation of the bohemian aristocracy*, London 2005.
- GODSEY, William D., *Quarterings and kinship: The Social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, Chicago 1999.
- GODSEY, William D., *Aristocratic redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette 1999.
- GRÖSSINGOVÁ, Siegrid-Maria, *Císařovna Alžběta a její muži*, Praha 1999.
- GRÖSSINGOVÁ, Siegrid-Maria, *Dvě nevěsty pro císaře: Sissi a její sestra Nené*, Praha 1999.
- GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří, *Společenský katechismus. Mezi lidmi a s lidmi. Poznámky a úvahy o tom, kterak obcovati s lidmi vůbec a za různých okolností a s různými lidmi zvláště tak, aby styk byl nám a jim milý a příjemný*, Praha 1922.
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty*, I. díl, Praha 1992.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Alžběta. Císařovna proti své vůli*, Praha 2002.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.

- HAZDRA, Zdeněk, *Ve znamení tří deklarácí. Česká šlechta v době ohrožení československého státu*, Dějiny a současnost 31, 2009.
- HENNINGOVÁ, Elisabeth, RENSBURG, Wilhelm van, SMITOVÁ, Brigitte, *Finidng Your Way in Qualitative Research*, Pretoria 2004.
- HERESCHOVÁ, Elizabeth, *Alexej, syn posledního cara*, Praha 1997.
- HILLS, Ben, *Masako. Vězeňkyně chryzantémového trůnu. Tragický příběh japonské korunní princezny*, Brno 2007.
- HODEČEK, Dalibor, *Dějiny zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Stavebněhistorický průzkum – historie objektu*, Brno 2004.
- HOSÁK, Ladislav a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl I., Jižní Morava, Praha 1981.
- HRACHOVCOVÁ, Eva, *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*, České Budějovice 2007 (Diplomová práce studentky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, obhájená na Historickém ústavu Filozofické fakulty téže univerzity).
- CHANFRAULTOVÁ-DUCHETOVÁ, Marie – Françoise, *Narrative Structures, Social Models, and Symbolic Representation in the Life Story*, in: Bergerová Glucková, Sherna, Pataiová, Daphné (edd.), *Women's Words, The Feminist Practice of Oral Hisotry*, New York 1991.
- JUNG, Jiří, *Karl Max von Lichnowsky (1860-1928). Život a životní styl vysokého pruského aristokrata ve Slezsku na přelomu 19. a 20. století*, Ostrava 2010 (Autoreferát).
- KILLY, Walter – VIERHAUS Rudolf (edd.), *Deutsche Biographische Enzyklopädie VIII*, München 1998.
- KING, Greg, *Poslední carevna. Život a doba poslední carevny Alexandry Fjodorovny*, Praha 1997.
- Lebensgeschichte Sr. Excellenz des hochgebornen Grafen Rudoph von Wrbna und Freudenthal*, Praha 1827.
- LOUDA, Jiří – MACLAGAN, Michael, *Lines of Succession. Heraldry of the Royal Families of Europe*, London 1995.
- Masarykův slovník naučný IV*, Praha 1929.
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 20033.
- MCCULLOGH, David, *John Adams. Státník a prezident*, Praha 2005.
- MED, Oldřich – TOMÁŠEK, František a kol., *Katolický katechismus. Život z víry*, Praha 1989.

- MUCHIELLI, Alex (ed.), *Dictionnaire des méthodes qualitatives en sciences humaines et sociales*, Paris 1996.
- NEKUDA, Václav a kol. (edd.), *Moravskobudějovicko. Jemnicko*, Brno 1997.
- OBERMAYEROVÁ-MARNACHOVÁ, Eva – CSENDES, Peter (edd.), *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, VIII, Wien 1983.
- 100
- Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Druhý díl, Praha 1889.
- PARETO, Vilfredo, *The Mind and Society III*, London 1935.
- PERNES, Jiří, *Habsburkové bez trůnu*, Praha 1995.
- PERNES, Jiří, *Poslední Habsburkové*, Brno 1999.
- PETROVÁ, Jana, *Rozšířená pasportizace zpřístupněných hradů a zámků v České republice*.
- Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou (Evidenční rejstříkové číslo 2665), Jaroměřice nad Rokytnou 1998.
- PINEAU, Gaston, Le GRAND, Jean-Luis, *Les histoires de vie*, Paris 1993.
- PINSKER, Vincenz, *Rudolf von Wrmba-Kounitz-Rittberg-Questenberg und Freudenthal*, Prag 1912.
- PINSKER, Vincenz, *Der Kampf um das Fideikomiss Jarmeritz und die gefälschte Ahnenprobe des Grafen Rudolf von Wrmba-Kaunitz-Rietberg-Questenberg und Freudenthal*, Prague, 1912.
- PLICHTA, Josef, *Dějiny Jaroměřicka a okolí*, II. díl, Třebíč 1992.
- POKORNÝ, Pavel, *Leopold Berchtold – aristokrat v exilu (1918-1930)*, České Budějovice 2008 (Bakalářská práce na Filosofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).
- POUZAR, Vladimír, *Almanach českých šlechtických rodů*, Praha 2005.
- PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, Gabriele, *Císařovna Alžběta*, Praha 2004.
- RALL, Hans, RALLOVÁ, Marga, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern*, Graz 1986.
- RAMSDEN, John (ed.), *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*, Praha, 2006.
- RAPLEY, Tim, *Interviews*, in: Seale, C. Gobo, G. Gubrium J. F., Silberman, D. (edd.), *Qualitative Research Practice*, London 2004.
- RIEGER, František L., *Slovník naučný*, díl II., Praha 1862.
- ROHÁL, Robert, *Vzlety a pády holešovské hraběnky Barbory Wrbnové*, Holešov 2009.

- ROSENTHAL, Georg, *Biographical Research*, in: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F., Silbermann D. (edd.), *Qualitative Research Practice*, London 2004.
- RUDOVÁ, Hana, *Sňatky jihočeských šlechticů a šlechticů v „dlouhém“ 19. století*, České Budějovice 2009 (Seminární práce z Historické demografie, prezentovaná na Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).
- RUSTIN, Martin, *Reflections on the Biographical Turn in Social Science*, in: P, Chamberlayne, M. Rustin, T. Wengraf (edd.), *The Turn to Biographical Methods in Social Science*, London, 2000.
- SAK, Robert –BEZECNÝ, Zdeněk, *Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*, Praha 2000.
- SCHADOVÁ, Marta, *Císařovna Alžběta a její dcery*, Praha 2001.
- SMITH, Luis M. (ed.), *Biographical Method*, in: Denzin, Norman K., Lincoln Yvonna S. (ed.), *Handbook of Qualitative Research*, London 1994.
- SMÍŠEK, Rostislav, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, Jihočeský sborník historický 73, 2004.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Jan Adam z Questenberka a hmotná kultura zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou (Příspěvek ke šlechtické reprezentaci v první polovině 18. století)*, in: Západní Morava. Vlastivědný sborník 9, 2005.
- STEKL, Hannes, *Aristokratie im Vormärz. Herrschaftstill und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*, Wien 1973.
- STRÖBINGER, Rudolf, *Vražda cara Mikuláše*, Brno 1997.
- SVÁTEK, František, *Elity v Československu 1918-1948?*, in: Politické elity v Československu 1918-1948, Praha 1994.
- ŠKUTINA, František, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1991.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007. *The New Encyclopaedia Britannica*, Volume 1, Micropaedia, Chicago 1991.
- TOEPLITZ, Jerzy, *Dějiny filmu I*, Praha 1989.
- TIERNEY, William G., *Undaunted Courage: Life Story and the Postmodern Challenge*, in: Denzin, Norman K., Lincoln, Yvonna S. (edd.), *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks 2000.
- THIELE, Johannes, *Elizabeth: Bilder ihres Lebens*, Wien 1998.

- VLK, František VESELÝ, František, *Vzpomínky Anežky Tušerové na hrabata Chorynské ze Sádku, jak je zaznamenal emeritní primář MUDr. František Veselý*, in: *Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka 2*, 2008.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Návraty české šlechty*, Praha 2002.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Příběhy české šlechty*, Praha 2002.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Paradox české šlechty*, Praha 2005.
- WEISSENSTEINER, Friedrich, *Sňatky mezi Habsburky a Wittelsbachy*, Praha 2007.
- WEISSENSTEINER, Friedrich, *Dcery Habsburků na cizích trůnech*, Praha 2010.
- WERSTADT, Jaroslav, *Zápas Františka Ferdinanda o záchranu Habsburské monarchie*, Praha 1991.
- WURZBACH, Konstantin von, *Bibliographisches Lexikon des Kaisertum Oestreich, enthaltend die Lebenskizzen der denkwürdigen Personen welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben, achtzener Theil*, Wien 1868.
- ZAPLETAL, Jiří, *Jen Vzpomínky tu zůstanou*, Praha 2001.
- ZIEHR, Wilhelm, *Evropské šlechtické rody*, Praha 1996.
- ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.
- ŽUPANIČ, Jan, STELLNER, František, FIALA, Michal, *Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české*, Praha 2001.